

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

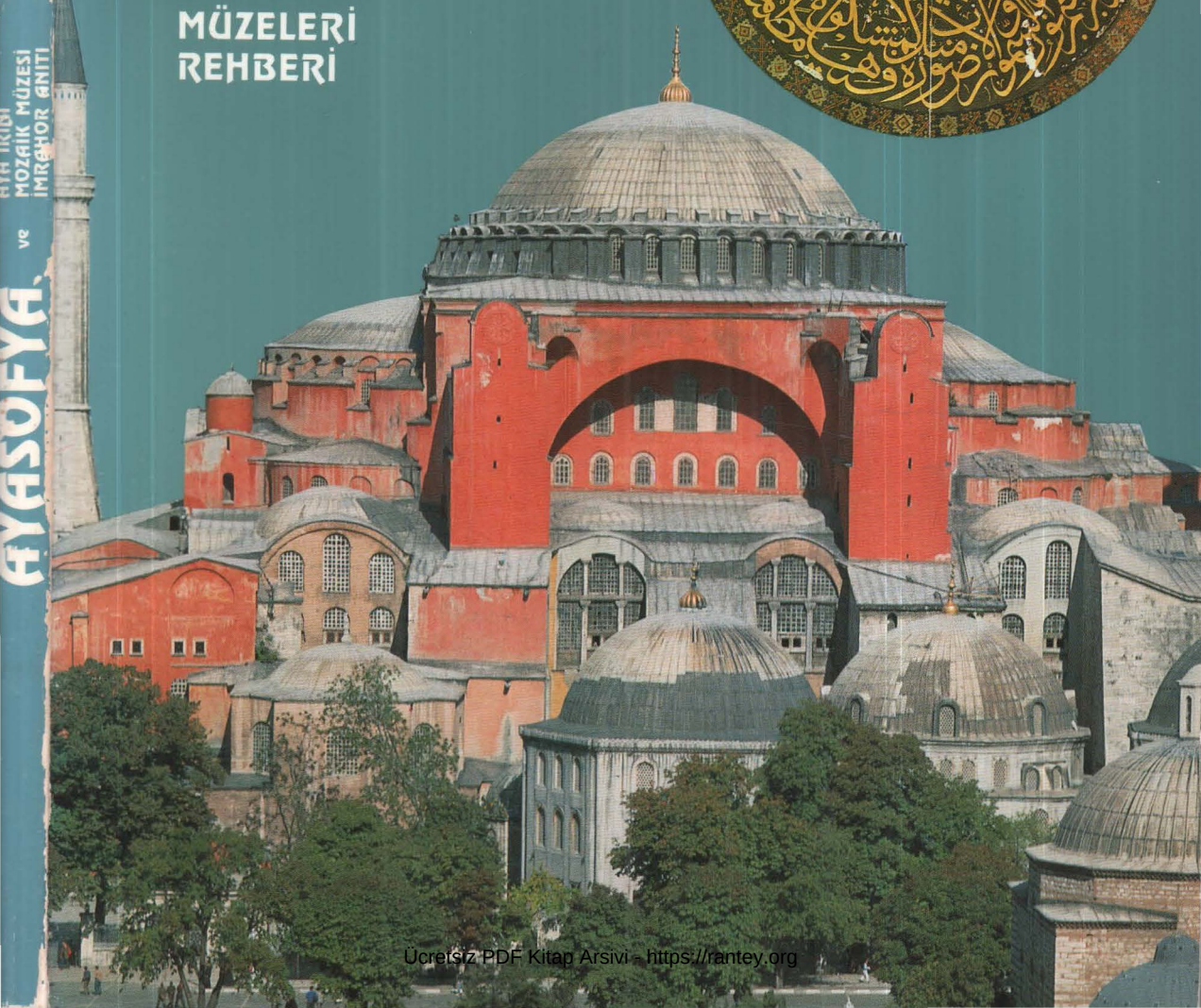
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

AYASOFYA

ve AYA İRİNİ
MOZAIK MÜZESİ
İMRAHOR ANITI
KARIYE MÜZESİ
FETHİYE MÜZESİ
TEKFUR SARAYI

MÜZELERİ
REHBERİ

AYASOFYA

ve

AYA İRİNİ - MOZAİK MÜZESİ
İMRAHOR ANITI - KARIYE MÜZESİ
FETHİYE MÜZESİ - TEKFUR SARAYI

MÜZELERİ REHBERİ

ISBN 975-387-042-6

Bu rehber aşağıdaki
komisyon tarafından
hazırlanmıştır

H. Veli YENİSOĞANCI
Ayasofya Müzesi Müdürü

L. Suat KONGAZ
Müze Müdür Yardımcısı

Ali KILIÇKAYA
Arkeolog
Aya İrini - İmrahor -
Tekfur Sarayı Sorumlusu

Saadet BARUTÇU
Arkeolog
Kariye-Fethiye Sorumlusu

Süleyman ESKALEN
Arkeolog
Padişah Türbeleri Sorumlusu

Müjgan HARMANKAYA
Arkeolog
Mozik Müzesi Sorumlusu

Nilay YILMAZ
Müze Araştırmacısı

Fotoğraflar
Tahsin AYDOĞMUŞ

Grafik Düzenleme
Ozan SAGDIÇ

DÖNMEZ OFSET MÜZE ESERLERİ
TURİSTİK YAYINLARI

Tel: 9 (4) 229 79 61 - 229 25 69
Fax: 9 (4) 229 25 69
ANKARA

İÇİNDEKİLER

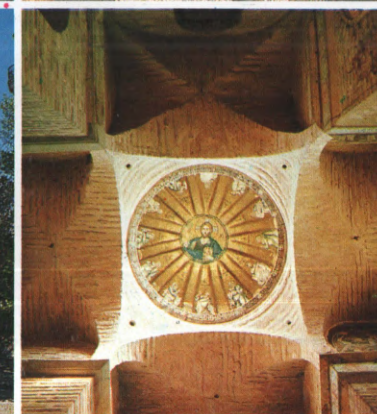
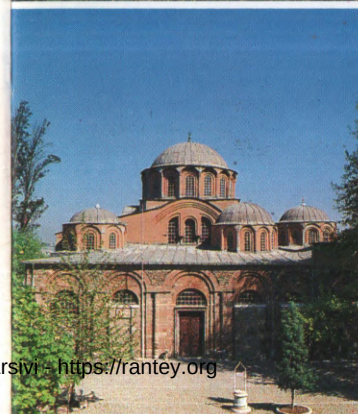
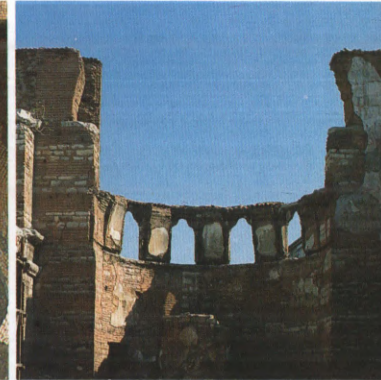
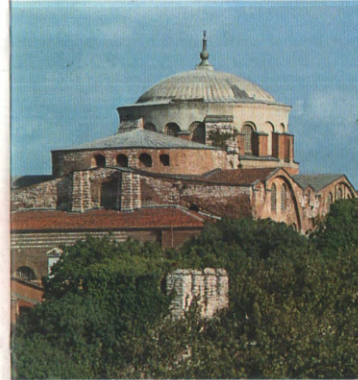
ANTİK ÇAĞDA AYASOFYA ÇEVRESİ	5
AYASOFYA	9
AYASOFYA'NIN MİMARİ ÖZELLİKLERİ	33
AYASOFYA PLANI	34
AYASOFYA MOZAIKLERİ	39
FETİH SONRASI AYASOFYA	53
AYASOFYA İÇİNDEKİ EKLER	66
AYA İRİNİ ANITI	69
MOZAIK MÜZESİ	74
İMRAHOR ANITI (İLYAS BEY CAMİİ)	82
KARIYE MÜZESİ	85
FETHİYE MÜZESİ (PAMMAKARİSTOS)	97
TEKFUR SARAYI	106
FAYDALANILAN KAYNAKLAR	109
İSTANBUL PLÂNI	110

AYASOFYA

ve

AYA İRİNİ - MOZAIK MÜZESİ
İMRAHOR ANITI - KARIYE MÜZESİ
FETHİYE MÜZESİ - TEKFUR SARAYI
MÜZELERİ REHBERİ

İstanbul'un en eski, en görkemli anıtlarından biri olan Ayasofya'nın mimarisi, mozaikleri ve Fetih sonrası yapıları ile tarih boyunca, hemen hemen her toplumun ilgisini çekmiş, bu nedenle de Anadolu insanının bu muhteşem eseri pek çok bilim adamının araştırma inceleme konusu olmuştur.

ANTİK ÇAĞDA AYASOFYA ÇEVRESİ

AYASOFYA ÇEVRESİ

Ayasofya'nın bulunduğu alan, prehistorik çağlardan günümüze kadar çeşitli uygarlıklara sahne olmuştur. Bölgede bilimsel kazıların yeterince yapılmamış olması, ilk yerleşimin başlangıcı ile ilgili bilgi ve belgelerin sınırlı kalmasına neden olmuş bulunmaktadır.

Tarihi devirlerde Sarayburnu'na ilk yerleşen toplumun Megaralılar olduğu söyleniyor. Ancak bu söylentiye belgeyecek buluntular ele geçmemiştir.

Antik kaynaklarda İstanbul'un adı, kenti kuran Byzas'tan dolayı Byzantion olarak bilinmektedir. İmparator Konstantinos kenti büyük yapılarla süsleyerek, bakımlı ve imarlı duruma getirdikten sonra, 11 Mayıs 330'da Roma'dan sonra ikinci büyük kent olarak açmıştır. Bunun sonucu olarak da kente Konstantinopolis ismi verilmiştir. Buna ilaveten İstanbul'a Deutera Roma (İkinci Roma) veya Nea Roma (Yeni Roma) adı da verildiği söylenmektedir. Diğer taraftan İslâm Ülkeleri Kayser şehri manasında Zarigrad, Müslümanlar da Konstantiniye, Belde-i Tayyibe (Güzel Şehir), Der-saadet (Saadet Kapısı) adını vermişlerdir.

Şehir kurulduktan sonra, kentte yaşayan halk ile Grek kolonistleri İstanbul surlarının yapımına başlamış bulunmaktadır. Kısa bir müddet sonra Akropol tepesi, Ayasofya Meydanı, Sarayburnu ve Marmara kıyıları arasında şehrin sınırları ortaya çıkmış bulunmaktadır. Sonuçta günümüzde hiçbir

ortada kalmayan Athena Ekbasia, Poseidon, Zeus, Aphrodite Artemis, Dionysos mabetleri Sultanahmet Meydanı, Sarayburnu ile Ahırkapı çevresine yapılmış bulunmaktadır. Ancak XIX. yüzyılın sonlarında Sarayburnunda bir duvar kalıntısı ortaya çıkmıştır. İmparator Hadrianus döneminde, Trakya'dan getirilen su için su kemerleri, İmparator Septimus Severus döneminde tiyatro, stadium, Zeus, Aphrodit, Apollon, Artemis Poseidon, Demeter tapınakları yeniden yapılmıştır. Ayrıca Ayasofya yakınında Tetrastoon denilen çarşı, Helios Apollon tapınağı ile revaklı Kynegion'u da inşa ettirdiği belirtilmektedir.

Bizans imparatoru Büyük Konstantinos (324-337) devrinde şehirde imar çalışmaları yeniden, büyük bir süratle başlamış, Artemis, Aphrodit, mabetleri onarıma alınmış, Hagia Menas kilisesinin yapımına başlanılmıştır. Bazilikal

üşlubunda ilk Ayasofya'nın yapımının başlaması bu devire rastlamak-tadır.

İmparator I. Theodosius'un (379-395) döneminde, Konstantinos döneminde yapılan Güneş mabedihin yerine Aya-sofya ile ilgili evleri, Artemis mabedinin yerine oyun evini, Aphrodit mabedinin yerine ise arabaların konulduğu alan ile bir çok yeni evlerin yaptırıldığı belirtilmektedir. Bu arada Janin'den öğrenilen bilgilere göre Patrik Eugenüs da Sarayburnunda sur kalesi ile kendi adına bir kapı yaptırmıştır.

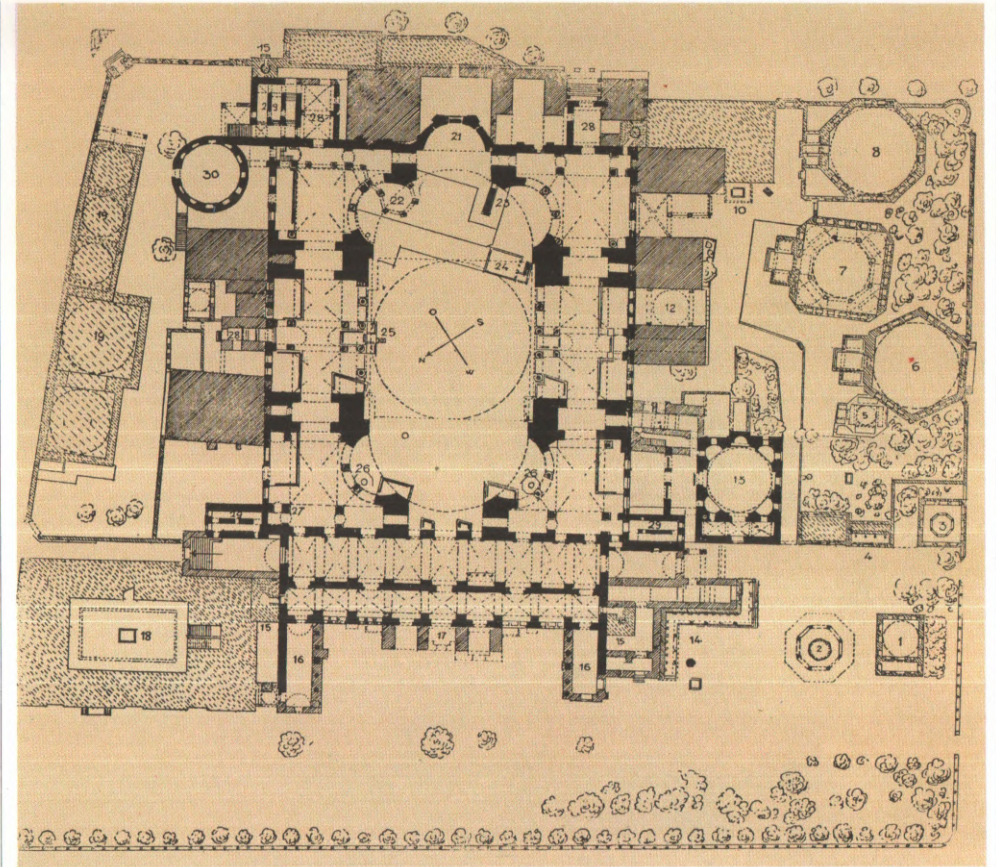
İmparator Arkadius (395-408) Hodigitria kilisesi ile Arkadia Hamamlarını yaptırmıştır.

İmparator Theodosius II (408-450) şehir surlarını batıya çekerek Ayasofya'yı ikinci defa yaptırmıştır.

İmparator Iustinianus (527-565) döneminde Ayasofya'dan Topoi'ya inen mermer heykellerle süslü sütunlu bir yol yapıldığı, bu yolda porfir bir sütun üzerinde İmparatoriçe Theodora'nın heykelinin bulunduğu belirtilir. Hagia Eirene (Aya İrini) kilisesi, Samson Kse-

■ Bak: İstanbul Plani S. 110 - 111

nodokhion bu dönemde Nika isyanında yanmıştır.

İmparator Mikhael III (842-867) döneminde şehir surları ile Hodigitria Kilisesinin onarımları tamamlanmıştır.

İmparator Basileus I. (867-886) döneminde Sultanahmet ve Sarayburnu çevresinde birçok yeni yapı yaptırmış, surlar yeniden onarım görmüştür.

İmparator Manuel Komnenos (1143-1180) döneminde Kadınlar Manastırı (Pantanassa) ile sahil surları tamir edilmiştir. İmparator Mikhael VIII (1261-1282) döneminde Hagia Demetrius kilisesi onarılmıştır.

AYASOFYA

1. Sıbyan Mektebi, - 2. Şadırvan, - 3. Muvakkithane, 4. Mütevelliler Dairesi (Halen Müze Müdürlüğü ve Danışma Bürosu), - 5. Şehzadeler Türbesi, 6. Üçüncü Sultan Murad Türbesi, - 7. İkinci Sultan Selim Türbesi, - 8. Üçüncü Sultan Mehmed Türbesi, - 9. Sebül, - 10. Mermer Sarıncı, - 11. Türk Payanda duvarları - 12. Kütüphane, - 13. Vafizhane (Sultan Mustafa ve Sultan İbrahim Türbesi), - 14. Sebül, - 15. Minareler, - 16. ve 17. Theodosius Ayasofyası kalıntıları, - 18. Ayasofya Medresesi (Halen mevcut değildir) - 19. Ayasofya İmaret (Halen mevcut değildir), - 20. İmaret Kapısı, - 21. Mihrab, - 22. 1847-48 tamerinde Sultan Abdülmecit devrinde yapılmış olan Hünkâr Mahfili, - 23. Minber, - 24. Üçüncü Sultan Murad'ın yaptırdığı mahfil, - 25. Dördüncü Sultan Murad'ın yaptırdığı mermer kürsü, - 26. Bergama'dan gelen mermer küpler, - 27. Terleyen Direk, - 28. Sağda Kuzey Kapısı, Meyyık Kapısı, solda Hünkâr Mahfiline giden salon, - 29. Yukarı kata çıkan rampalı yollar, - 30. Hazine Dairesi

ÇEVRE ARAŞTIRMALARI

Ayasofya civarındaki ilk araştırma 1921 - 1923 tarihleri arasında Demirkapı - Ahırkapı (Mangana Bölgesi) civarında Fransız Bilim adamı Mamboury tarafından yapılmış Hodigitria Vaftizhanesinin bir bölümü gün ışığına çıkarılmıştır.

1937 yılında A. Ogan, A. M. Mansel, H. Th. Bossert tarafından Topkapı Sarayı ikinci avlusunda yapılan araştırma sonucunda bir bazilika kalıntısı ortaya çıkarılmıştır.

1946 yılında M. Ramazanoğlu Hagia Eirene'nin kuzeyinde araştırmalar yapmış, bu araştırmalar Feridun Dirimtekin tarafından da devam etmiştir.

AYASOFYA

Uzun süre Megale Ekklesia (Büyük Kilise) adıyla anılan bu görkemli yapı, İstanbul'un fethinden sonra Ayasofya adıyla anılmıştır. İlahi Hikmet anlamına gelen Aya Sophia kelimesi, Hristiyanlığın ana düşüncesine göre tanrının üç sıfatından birini tanımlamaktadır. Muzaffer Ramazanoğlu tarafından üzerlerinde "Megale Ekklesia" damgası bulunan tuğlalar, 1945-1959 yılları arasında yapılan araştırmalar neticesinde gün ışığına çıkarılmıştır.

Bugünkü Ayasofya aynı yerde aynı adla yapılmış üçüncü yapıdır. Bunlardan ilk Ayasofya; imparator I. Konstantios (324-337) tarafında yapıldığı Teophanes (810), Nikephoros (829), Leon, Sezenes, Diakanos (744) gibi tarihçiler tarafından belirtilmektedir. Kilise tarihi yazarı Sokrates'in (380-440) yılları arasında İstanbul'da yaşadığı bilinmektedir. Buna göre ilk Ayasofya, İmparator Konstantios'un oğlu

Konstantios II (337-361) tarafından babasının kayınbiraderi Licinius'a galip gelmesini kutlamak amacıyla yapıldığı belirtilmiştir. Ancak İmparator Konstantios'un hayatını yazan Eusebios (260-339) da, Ayasofya'nın yapımına ilişkin bir belirti ifadesi bulunmamaktadır.

İlk Ayasofya'nın Artemis mabedi üzerinde bazilika tipinde yapıldığı ve 15 Şubat 360 günü muhteşem bir törenle açıldığı, açılış töreninde mabedin altın ve gümüş kaplı perdelerle süslendiği, rahipler ile fakirlere yardımlarda bulunulduğu ,tarih yazarı Sokrates tarafından bildirilir. Günümüze taş duvarlı, beş nefli, ahşap çatılı bazilika olarak bahsedilen bu yapıdan hiçbir kalıntı kalmamıştır.

404 yılında İstanbul patriği Ioannes Khrysostomos'un imparatoriçe Eudoksia aleyhinde saldırılarından bıkan im-

parator Arkadius patriği sürgüne gönderince, halk ayaklanarak İlk Ayasofya'yı yakmıştır. İlk Ayasofya Muzaffer Ramazanoğlu tarafından araştırılmış olup, bugün elimizde sınırlı bilgiler mevcut bulunmaktadır.

İmparator II. Theodosius (408-450) mimar Ruffinos'a Ayasofya'yı beş nefli, ahşap çatılı, bazilika planında ikinci kez yaptırmış ve 10 Ekim 415'de ibadete açılmıştır. İkinci Ayasofya'da imparator Iustinianus (527-565)'un 5. saltanat yılında monophysiste'ler tarafından aleyhine sürdürülen Nika ayaklanmasında yanmıştır (13 Ocak 532).

Günümüz Ayasofya'sının batısında, İstanbul Arkeoloji Enstitüsü'nün 1935 yılında A. M. Schneider'in yapmış olduğu kazılarda ikinci Ayasofya ve atrium (avlu)'a ait kalıntılar meydana çıkarılmıştır. Schneider kazı çalışmalarını Ayasofya'nın batısında, bu-

II. Ayasofya Kalıntıları

günkü zeminin 2.00 m. altında sürdürmüş, ikinci Ayasofya'nın batı cephesini süsleyen 3.50 m. genişliğinde portik ile portikten geçilen nartheks'in duvarlarını ve bazı bölümlerini ortaya çıkarmıştır. Beş basamaklı mermer merdivenden 5.00 m. derinliğindeki portiğe çıkılmakta, portikten de imparatora ve maiyetine ait üç kapı ile ikinci Ayasofya'nın içerisine girilmekte olduğu bugün bile görülmektedir. Schneider bu çalışmalarında çeşitli sütunlar, başlıklar ile oniki havariyi temsil eden kuzu kabartmaları ile süslenmiş bir friz ortaya çıkarmıştır. Bulunan ve halen bahçede görülen bu parçalardan anlaşılabileceği üzere, anıtsal bir girişe sahiptir.

A.M. Schneider, günümüz Ayasofya'sının tahribe uğramaması, tehlikeye düşmemesi için çalışmalarını doğu yönüne doğru uzatmış, bu nedenle de ikinci Ayasofya'nın plan ve ölçüleri sağlıklı ve kesin biçimde ortaya çıkmamıştır. Ancak ibadet mekanının

60.00 m. genişlikte olduğu tahmin edilmektedir. Uzunluğu ise bilinmemektedir. Atrium'un 47.60 m. uzunluğunda ve 32.50 m. genişliğinde, üç taraftan revakla çevrili olduğu saptanmıştır.

Iustinianos'un tahtını bile tehlikeye düşüren Nika isyanı, ikinci Ayasofya'nın da yıkılmasına neden olmuş, ancak bu isyan Iustinianos tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Bu dehşet verici olayların yatışmasından sonra İmparator Iustinianos önceki yapılardan daha farklı daha görkemli, daha büyük bir mabedin yapılabilmesi için hazırlıklara başladığını tarihçi yazar Prokopios'dan öğreniyoruz. İmparator bu mabedi yaptırmak için Miletos'lu (Balat) İsidoros ile Tralles'li (Aydın) Anthemios'u görevlendirmiştir. Yapım çalışmaları sırasında 100 usta, 10 bin işçinin çalıştırıldığı, işçilerin herhangi bir nedenden dolayı işten kaçmamaları için ücretlerin muntazam ödendiği, İmparator Iustinianos tüm

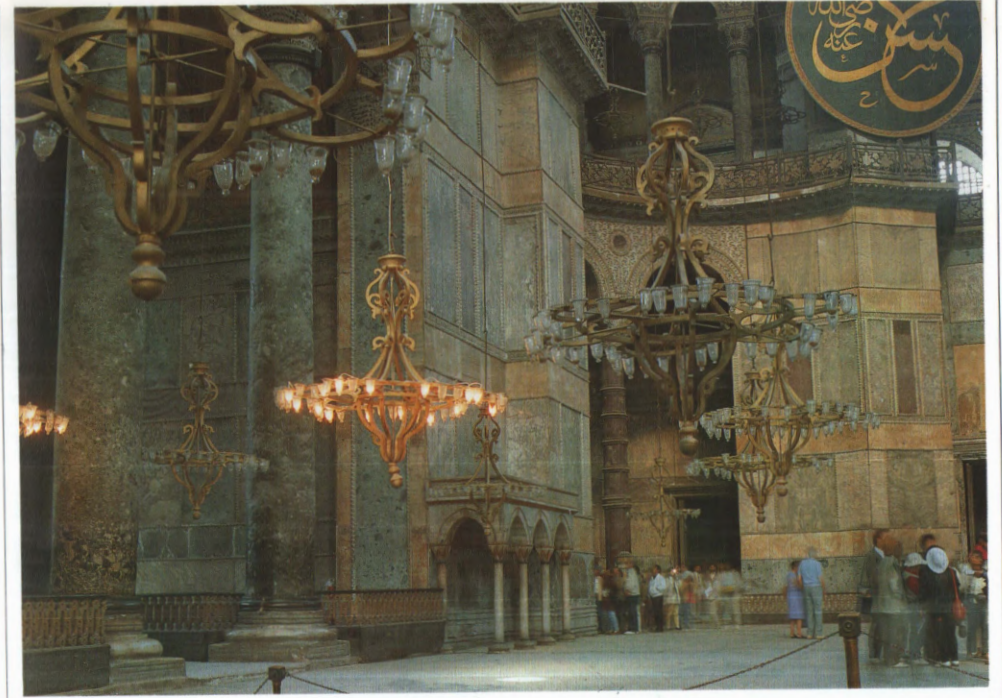

eyaletlerine haber göndererek güzel mimari parçaların yeni yapılacak Ayasofya'da kullanılmak üzere gönderilmesini emrettiği, Aspendos, Ephesos, Baalbek başta olmak üzere Anadolu ve Suriye'nin antik şehir kalıntılarından sütunların, mermerlerin İstanbul'a getirildiği, Marmara Adasından getirilen beyaz mermerlerin döşeme ve duvar kaplama işinde kullanıldığı, Eğriboz Adasından getirilen yeşil somakilerin, Afyon'dan getirilen pembe mermerlerin, Kuzey Afrika'dan getirilen sarı mermerlerin, Teselya ile Mora yarımadasından getirilen yeşil somakilerin Ayasofya mekanlarında kullanıldığı bilinmektedir. Hatta Ephesos Artemis tapınağından getirilen sütunlar da Ayasofya'nın iç mekanında kullanılmıştır.

Buna ilaveten Ayasofya'nın orta nef ile yan neflerinin birbirinden ayıran dördü sağda, dördü solda bulunan yeşil-siyah damarlı mermer sütunların

Ephesos'dan, yarım kubbe altında yer alan sekiz porfir sütun ise Mısır'dan getirildiği bilinmektedir.

Ayasofya'nın yapımına büyük bir hızla 23 Şubat 532'de başlanmış, süsleme dışında kalan tüm bölümleri 27 Aralık 537'de inandırması güç bir süre içinde 5 yıl, 10 ay, 4 günde tamamlanmıştır. Açılış son derece görkemli olmuş, İmparator Iustinianos Ayasofya'ya zafer arabası ile gelmiştir. Atrium'da patrik Menas imparatoru karşılamış, imparator ile patrik el ele tutuşarak mabetten içeriye girdiği zaman, imparator gördüğü ihtişam karşısında kendini tutamayarak "Bana böyle bir ibadet yeri yapabilme fırsatını sağladığı için Tanrı'ya şükürler olsun" demiştir. Bu sözlerin ardından da "Ey Süleyman seni geçtim." diye bağırarak Kudüs'deki Hz. Süleyman mabedinin kastedildiği söylenir.

Ayasofya'nın açılışı sırasında 1000 öküz, 6000 koyun, 600 geyik, 1000 domuz, 10000 tavuk, 10000 horozun kurban edildiği ve yoksullara çeşitli yardımlarda bulunulduğu belirtilmektedir.

Bu tarihten sonra Ayasofya birçok kez yer sarsıntısı ve yangınlar nedeniyle tahrip olmuş ve yeniden onarılmış sağlamlaştırılmıştır. M.S. 553, 557, 559 tarihlerindeki yer sarsıntılarıyla ziyaretçiyi etki altında bırakan 40 pençereli kubbenin doğu tarafı 22 yıl sonra yıkılmıştır. Bu onarımı mimar İsidoros'un aynı ismi taşıyan yeğeni genç İsidoros üstlenmiştir. Bu onarımla kubbe 2.65 m. daha yükseltilmiş ve yanlara açılmaları önleyen kule biçimli destekler (payanda) yapılmıştır. Bunun sonucu olarak da yeni kubbenin çapı doğu-batı yönünde biraz daha küçülmüştür. İmparator Iustiniaus patrik Eulhyhus ile birlikte günümüz Ayasofya'sının ikinci kez

açılışını 23 Aralık 562 de yapmıştır.

Ayasofya 859 da büyük bir yangın geçirmiş, fakat en büyük zararı 8 Ocak 869 da görmüştür. İmparator I. Basileos (867-886) döneminde meydana gelen depremde, yapının batı yarım kubbesi yıkılmış 879'de gerekli onarımlar yapılmıştır. 989 yılındaki yer sarsıntısı Ayasofya'yı ibadete kapayacak kadar şiddetli olmuş, binanın birçok kısmı ile kubbe yıkılmıştır. Bu sırada imparator olan II. Basileios (976-1025) tarafından onarım başlatılmış mimar Tiritat tarafından yürütülen onarım sonunda bina eski haline getirilerek 13 Mayıs 994 de yeniden ibadete açılmıştır.

Latinler, dördüncü Haçlı seferine rastlayan 1203 tarihinde İstanbul'a geldiklerinde, onlara borçlu olan IV. Aleksios, Ayasofya'nın değerli bazı eşyalarını Latinlere vermek zorunda kalmıştır. Latin yağmalanmasından bir

süre geçtikten sonra Ayasofya Venedikliler tarafından ele geçirilmiştir. 1261'e kadar süren Latin işgali sırasında beş imparator burada taç giymiştir. 1261'de Bizanslılar kenti geri aldıktan sonra Ayasofya çok tahrip olmuş, harap durumda idi. II. Andronikos (1282-1328), Ayasofya'nın kuzey ve güney tarafındaki tehlikeli durumu gidermek için, 1317'de bu kısımlara destek (payanda) duvarları yaptırmıştır. 1344'de meydana gelen yer sarsıntısında Ayasofya'da yeni hasarlar meydana gelmiş, 1346'da kubbenin bir kısmı ve doğu kemeri yıkılmıştır. Onarımlar devletçe karşılanamadığından Ayasofya bu hasardan sonra bir süre kapalı kalmış, 1354'de özel bir vergi toplanarak ve bazı yardımlar alınarak yeniden onarım yapılmıştır.

İstanbul'u ziyaret eden birçok gezginde seyahatnamelerinde Ayasofya ile ilgili açıklayıcı bilgiler vermişlerdir. XV. yüzyılda Ayasofya'nın avlusuna kadar gelen ve içeriye girmeyen İbni Batuta Seyahatnamesi'nde Ayasofya ile ilgili verdiği bilgiler: Bunun içini gezmediğim için sadece dışından bahsetmekle yetineceğim: Bu Kilise Rumlar arasında Ayasofya adı ile bilinmektedir. Bu binayı Hazret-i Süleyman'ın teyzesadesi Asaf B. Barhaya'nın yaptırdığı rivayet edilmektedir. Ayasofya, Rum kiliselerinin en büyüğü olup, etrafı, bir şehir gibi, surla çevrilidir. Onüç kapısı bulunur. Bir mil kadar genişlikte, olan avlunun önünde büyük bir kapı daha vardır. Kimse avluya girmekten menedilemez. Buraya imparatorun yukarıda geçen babası ile birlikte girdim. Bir kabul dairesine benzeyen avlu mermer kaplıdır. Kiliseden gelerek şayanı hayret bir maharetle işlenmiş mermer kaplı olan bir arşın yüksekliğinde iki duvar arasında akan bir su avlunun ortasından geçer. Suyun her iki yanı ağaçlarla süslenmiştir. Kilisenin kapısından avlunun ortasına kadar uzanan sahada bulunan ağaçtan yapılma yüksek bir çardağın üzeri üzüm asmalarıyla örtülmüştür. Avlu kapısının

dışında büyük bir kubbe olup, buraya konan paykeler de bu kapının hizmetkarları oturmakta idiler. Bu kubbenin sağ tarafında bulunan ahşap peykeler ise şehrin hakimleri ile divan katiplerine mahsus idi. Yine aynı yerde dükkanlar da vardı. Bu dükkanların çevrelediği yerde tahta merdivenle çıkılan bir kubbe vardır ki, burada aşağıda anlatacağımız gibi, İstanbul hakimi oturur. Onun sandalyesi bu salonda durur. Sandalyenin üstü değerli kumaşlarla döşenmiştir. Bu salonun sol tarafında attarlar çarşısı vardır. Yukarıda bahsi geçen su, iki kola ayrılır. Biri attarlar çarşısından, diğeri ise hakim ve katiplerin bulunduğu sokaktan geçer.

Kilisenin asıl kapısı önünde bulunan dairede ise, mabedin kaldırımlarını düzeltmek, kandillerini yakmak ve kapılarını açıp kapamakla görevli hademeler oturmakta idiler. Bunlar kendi inançlarında kutsal sayılan haçın önünde secde etmedikçe kimseyi kiliseye sokmazlar. Bu haçın İsa Aleyhisselamın çarmıha gerildiği haçtan arta kalan tahtalardan yapıldığına inanırlar. Sözü edilen haç kilise kapısının üzerinde uzunluğu tahminen on arşın olan altın bir mahfaza içinde saklanmaktadır. Bu kapı altın ve gümüş levhalarla kaplanmıştır. İki halkası altından yapılmıştır. Bana anlatıldığına göre, bu kilisede binlerce rahip ve keşiş varmış; bunlardan bazıları havarilerin neslinden gelmekte imiş. Kilisenin içinde ikinci bir kilise daha varmış ki, burada kendilerini ibadete adanmış binden fazla bakire kadın bulunmakta imiş. Çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların sayısı ise bunların çok üstünde imiş.

Hükümdar, devlet ricalinin ve halkın her sabah bu kileseyi ziyaret etmeleri adetleridir. Papa ise buraya, senede bir defa gelir. Şehre dört mil yaklaştığında imparator onu karşılamak üzere çıkar ve huzuruna gelince atından iner. Şehre girişte ise Papa'nın önünde yaya olarak yürür. Papa İstanbul'da kaldığı

müddetçe, İmparator sabah akşam gidip onu selamlar."

19. yüzyılda İstanbul'a gelen bir başka gezgin Edmonde de Amicis'de İstanbul adlı Seyahatnamesinde Ayasofya'dan şöyle bahseder:

"Ve şimdi zavallı bir seyyahat yazarı bir ilham perisini çağırabilirse, ben onu iki elimi birleştirerek, yalvararak çağırıyorum, çünkü "asil mevzuumun karşısında" zihnim karışıyor ve Bizans bazilikasının büyük çizgileri çırpıntılı bir suyu aksetmiş bir hayal gibi önümde titreyiyor. İlham perisi gelsin, Ayasofya zihin açıklığı versin ve imparator Iustianus beni affetsin.

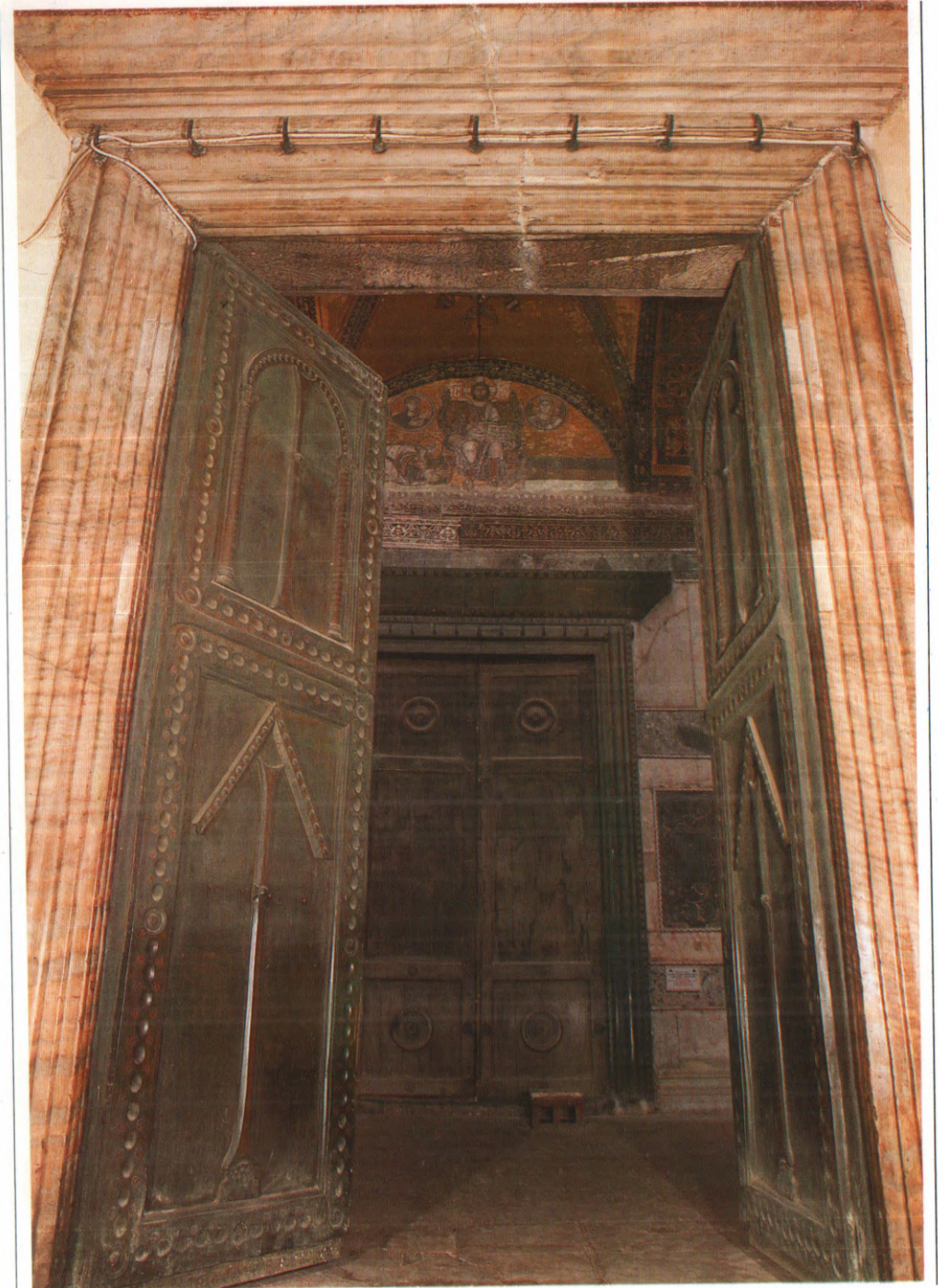
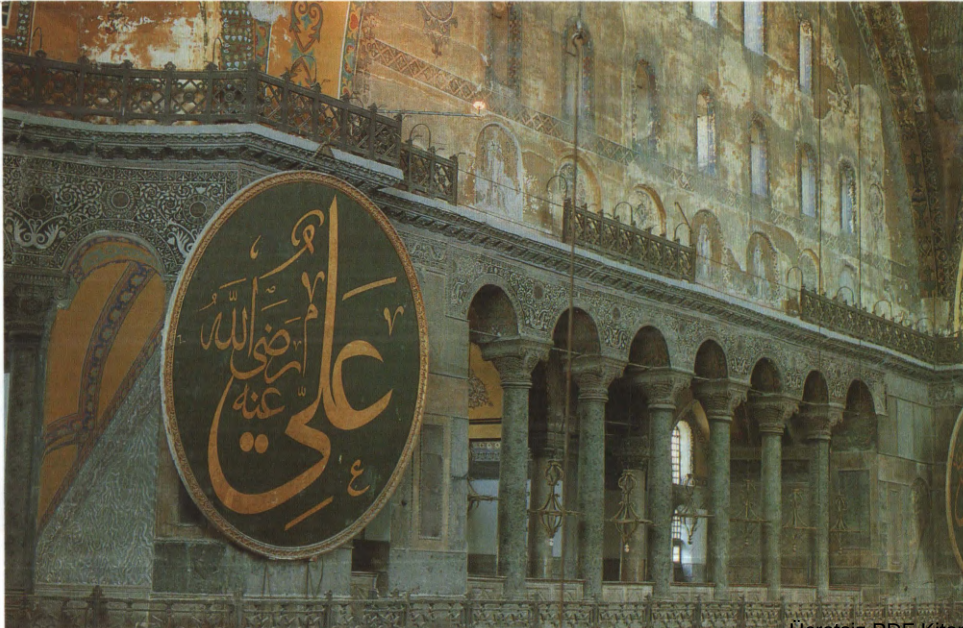
Güzel bir Ekim sabahı, yanımızda İtalyan konsolosluğunun bir Türk kavası ve bir Rum tercüman olduğu halde, nihayet "yeryüzü cennetini, ikinci fezaı, melek arabasını, Tanrının şanının tahtını, dünya harikasını, Saint-Pierre'den sonra cihanın en büyük mabedi'ni görmeye gittik. Bu son hüküm, Burgoslu, Kolonyalı, Milanolu

ve Froransalı arkadaşlarım bilirler, benim değildir zaten kendime mal edemem onu da diğerleriyle beraber söyledim, çünkü tercümanımızın yolda tekrarlayıp durduğu, Rum heyecanına has birçok tabirden biridir. İki dinin, iki tarihin, iki milletin açıklamaları ve efsaneleri içinde çatışmalarını dinlemek ümidiyle yaşlı bir Türk kavasla yaşlı bir Rum tercümanı bilhassa seçmiştik, bunda hayal sukutuna uğramadık; biri kiliseyi göklere çıkararak, öteki camii tescil ederek, bir Hristiyan ve bir Türk gözüyle, Ayasofya'yı bize görülmesi gereken şekilde gösterdiler.

Ayasofya camii Babühümayunun karşısındadır. Bununla beraber, sarayın önünde uzanan meydana gelince, dikkati ilk çeken şey camii değil, meşhur Sultan III. Ahmet çeşmesidir.

Çeşmeden bakınca meydanın bir tarafını kapayan Ayasofya Camii görülür.

Dış görünüşünde hiçbir dikkate değer tarafı yoktur. Durup baktığınız tek şey

yapının dört köşesinden yükselen, ev büyüklüğünde kaidelere oturmuş upuzun dört beyaz minaredir. Meşhur kubbe küçük duruyor. Beyoğlundan, Boğazdan, Marmara denizinden, Asya tepelerinden bakınca semada bir devin başı gibi yusuvarlak görünen kubbe olamazmış gibi geliyor. Bu yassı, iki yanında iki yarım kubbesi olan, kurşun kaplamalı, pencerelerle çevrilmiş, yol yol beyaz ve pembe boyalı dört duvara oturmuş bir kubbedir. Duvarlar etrafında sefil görünümlü bir sürü karmakarışık küçük binanın yükseldiği kocaman istinat duvarlarıyla desteklenmiştir. Bazilikanın eski mimari şeklini gizleyen hamamlar, mektep ve medreseler, türbeler, بیمارhaneler, imaretler, ağır gayrimuntazam, soluk renkli, bir kale gibi çıplak ve dışından bilmeyen insanın aklına Ayasofyanın içindeki muazzam boşluğu getirmeyecek pek büyük olmayan bir kütledir. Eski bazilikadan sadece kubbe göze çarpar, bu da Rumların rivayetine göre vaktiyle Uludağ'ın zirvesinden görünen gümüş parlaklığını kaybetmiştir. Geri kalan herşey müslümandır. Bir minaresi Fatih Sultan Mehmet, biri II.

Selim, diğer ikisi de III. Murad tarafından yaptırılmıştır. Bir zelzele ile sarılmış duvarları destekleyen 16. asrın sonuna doğru inşa edilmiş istinat duvarları ile kubbenin üstüne dikilmiş ve altın yaldızı ellibin düka eden tunçtan koca hilal yine III. Murad devrindendir. Eski iç avlu yol olmuştur. Vaftiz mahalli Sultan Mustafa ile İbrahim'in türbesi olmuştur. Rum kilisesinin müstemilatı olan küçük binaların hemen hepsi yıkılmış veya yeni duvarların arkasında kalmış yahut tanınmaz bir şekilde değişmiştir. Cami kiliseyi her taraftan sarıyor, eziyor, gizliyor, bir tek başı serbest onun da tepesinde imparatorluğun dört minaresi dört dev nöbetçi gibi hala dikkatle bekliyor. Doğu tarafında, somaki ve mermerden altı sütunla süslenmiş bir kapı var, güneyde başka bir kapıdan alçak ve birbirine benzemeyen binalarla çevrilmiş bir avluya giriliyor, bunların ortasında, abdest almak için yapılmış, sekiz küçük sütuna dayalı kemerli bir şadırvan bulunuyor. Dışardan bakınca Ayasofya İstanbul'un öteki büyük camilerinden ayrılamaz, sadece daha az beyaz ve daha az hafiftir ve aklınıza bunun "Saint-Pierre'den sonra dünyanın en büyük mabedi" olduğu gelmez.

Rehberlerimiz bizi yapının kuzey tarafında uzanan küçük bir sokaktan geçirerek menteşelerin üzerinde ağır ağır dönen tunçtan bir kapıya götürdüler, buradan dehlize girdik.

Çok uzun ve çok yüksek yer olan, mermerle kaplı bu dehlizde ortaya burada hala eski mozaik parçaları parlıyor ve buradan dokuz kapıyla doğu tarafındaki sahına çıkılıyor, eskiden karşı tarafta, beş başka kapıdan başka bir dehlize giriliyormuş, bu dehlizden de on üç başka kapıyla iç avluya geçirilmiş.

Eşikten geçer geçmez, sarıklı bir din adamına giriş müsaademizi gösterdik. Ayaklarımıza terlikleri geçirdik ve rehberimizin işaretli üzerine doğu tara-

fının ortasındaki aralık kapıya titreyerek yaklaştık.

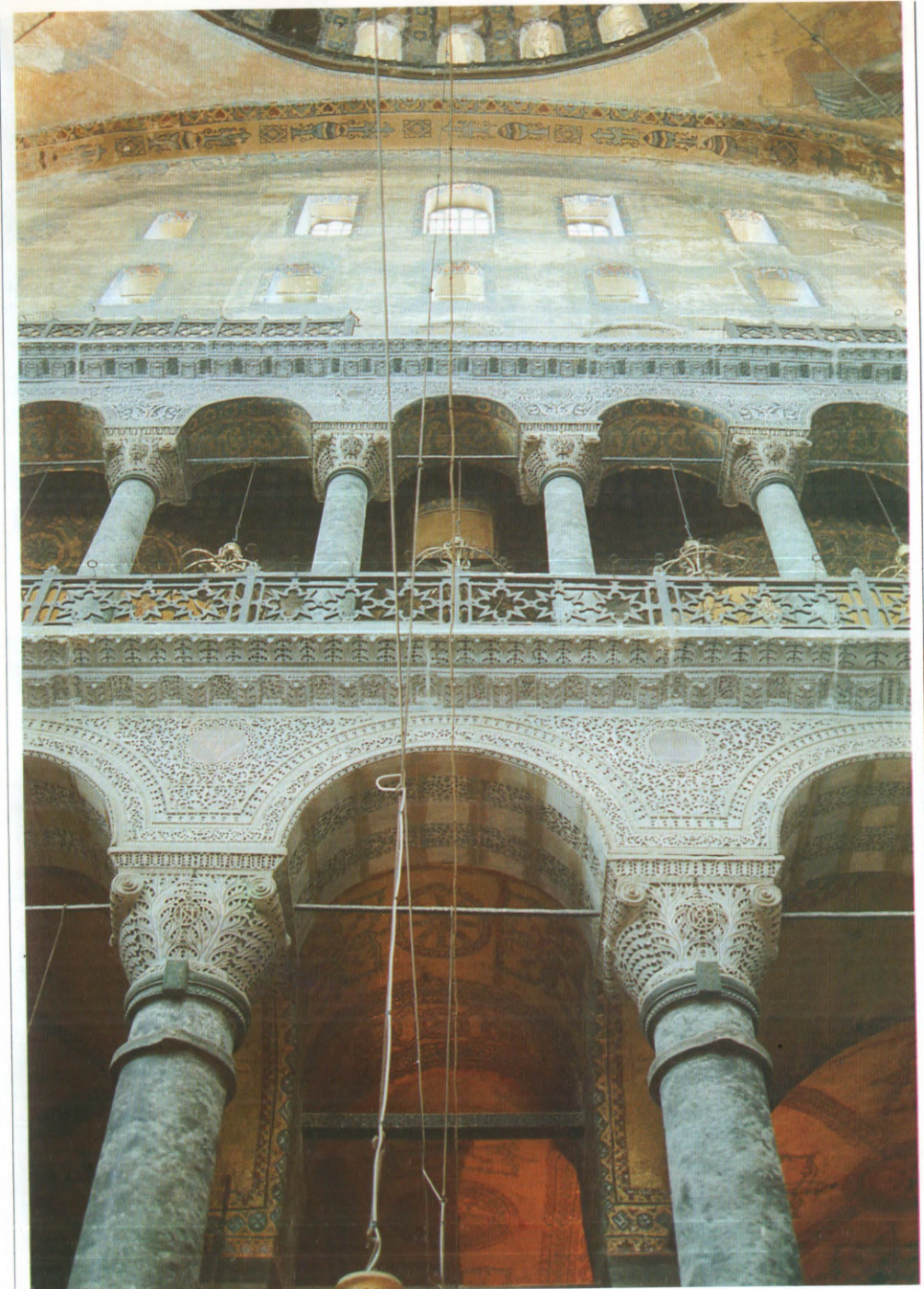
Sahına ayak basar basmaz, ikimiz de olduğumuz yere çivilenip kaldık. İlk tesir, hakikaten büyük bir yeni.

Bir bakışta üzerine bir sürü büyük pencereden bir ışık selinin indiği, kocaman bir boşluk havada asılmış gibi duran yarım kubbelere meydana gelmiş cesur bir mimari, gayet büyük duvar ayakları, dev kemerler, koca koca sütunlar, galeriler trübinler, revaklar mukaddes olmaktan çok tiyatroya ve muhteşem bir şey...

Yapı hemen hemen diktörtgen şeklindedir. Ortaya dört büyük kemerkubbesine dayalı büyük kubbe vardır, kemer kubbeleri bütün bazilikanın iskeleti gibi olan çok yüksek dört destek üzerindedir. İçeriye girince karşıya gelen iki kemer kubbesine, bütün sahanın örten iki büyük yarım kubbe dayanır. Bunlardan herbiri, büyük mabedin içinde dört küçük ve yuvarlak mabed meydana getiriyormuş gibi olan daha küçük iki yarım kubbe şeklinde açılır. Girişin karşı tarafındaki iki küçük mabedin arasında kürenin dörtte biri şeklinde bir kubbeyle örtülmüş mihrap vardır. Bu surette büyük kubbe yedi yarım kubbeyle çevrilmiş olur; görünür hiçbir destek olmaksızın ikisi altında, beşi bu ikisinin altındadır, öyleki hepsi birden fevkalade hafif bir görünüşte olup bir Rum şairin dediği gibi, hakikaten kubbeye yedi iplikle asılmışa benzer. Bütün bu kubbelere hepsi de simetrik olan kemerli büyük pencerelerle aydınlanmıştır. Bazilikanın ortasında bir kare teşkil eden dört filpayenin arasında, sağda ve solda, üstünde yaprak oymalı güzel kemer kubbeleri olan yeşil somaki mermerden fevkalade sekiz sütun yükselir. Bunlar sahanın iki yanında çok zarif bir revak meydana getirerek iki başka nizamda sütun ve oymalı kemer kubbesi olan pek yüksek iki büyük galeriyi taşır. İlk ikisiyle birleşen üçüncü galeri giriş tarafını dolaşır ve sahanın üze-

rinde ikişer ikişer bir araya gelmiş sütunlara dayanan üç büyük kemer kubbesiyle açılır. Vişne rengi somaki sütunların üstündeki daha başka küçük galeriler sahanın nihayetine yerleşmiş dört küçük mabedi ayırır ve tribünlerin dayandığı öteki sütunları taşır...

Mihrap (Mekke istikametini gösteren niş) kilise mihrabındaki bir desteğin içine oyulmuştur. Sağ tarafına yukarıya Hz. Muhammed'in namaz kıldığı dört seccadenen biri asılmıştır. Absidin mihraba en yakın köşesinin üstünde, mahirane bir incelikle oyulmuş iki mermer parmaklıklı küçük dik bir merdivenin yukarısında bambaşka mahru-ti bir çatının altında, II. Mehmet'in muzaffer sancağının arasında, hatibin Ayasofya'nın fethedilmiş bir cami olduğunugöstermek için elinde yalın bir pala ile Kur'an okumak için oturduğu mimber görülür. Minberin karşısında yaldızlı bir kafesle çevrilmiş Hünkar mahfili vardır. Küçük mermer sütunlara ve arabesklerle süslenmiş kemerlere dayanan dantel şeklinde oyulmuş trabzanlı bir çeşit balkona benzeyen müezzin mahfilleri duvarlar boyunca oraya buraya yayılır ve sahanın ortasına doğru uzanır. Girişin sağında ve solunda, Bergama harabelerinde bulunmuş ve III. Murad tarafından İstanbul'a getirilmiş su mermerinden kocaman iki küp vardır. Desteklerin çok üstünden, üzerine altın harflerle ayet-i kelimeler yazılmış kocaman yeşil levhalar sarkar. Altta, duarlara bağlanmış büyük somaki levhalar görülür. Bunların üzerine Allah, Muhammed ve ilk dört halifenin ismi yazılmıştır. Kubbeyi taşıyan dört kemer kubbesinin meydana getirdiği köşelerde, yüzleri altın yaldızlı bir gül şekliyle örtülmüş mozayikten dört meleğin dev gibi kanatları hala görülüyor. Kubbenin kemerlerinden kilise boyunca bir çok ipek kordon sarkar, bunlara devekuşu yumurtasına benzeyen süsler, oyma tunçtan kandiller ve billurdan top kandiller bağlanmıştır. Orada burada

sedef ve bakır kakmalı, üstüne Kur'an konulan rahleler görülür. Yerlere halılar ve hasırlar verilmiştir. Duvarlar çıplak beyazımsı, sarımsı koyu kurşuni ve hala yer yer soluk mozaiklerle süs-lüdür...

Mozayığın ilk harikası büyük kubbe-dir. Sahının ortasından bakınca, Mme de Stael'in Saint-Pierre kilisesinin kubbesinden bahsederken söylediği gibi, insan başının üstüne asılmış bir uçurum gördüğünü sanır. Kubbe çok yüksek, çevreyi kocamandır ve derinliği çapının ancak altıda biridir ki, bu kubbeyi daha da büyük gösterir. Kaidesinde küçük bir kasnak vardır, kasnağın üstünde halka şeklinde kemerli kırk pencere bulunur. Tepeye, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethedildiği gün, atının kilisenin büyük mihrabının önünde durdurunca söylediği söz yazılmıştır: "Allah göklerin ve yerlerin nurudur!" Koyu renk bir zemin üstündeki beyaz harflerden bazıları dokuz metre boyundadır. Herkesin bildiği gibi bu emavi mucize alelade malzemelerle

yapılamazdı, kubbeler, suyun üstünde yüzen sünger taşından ve ancak beşi adı iri moloz taşı ağırlığında olan Rodos taşlarıyla inşa edilmiştir.

Sahında durunca, camiin bütün büyüklüğü anlaşılamaz. Sahın hakikaten küçük bir kısımdır. Yan galerilere destek olan yalnız başına iki revak iki mabed yapılabilecek iki büyük yapıdır. Bunların her biri çok yüksek kemerlerle ayrılmış üç kısma bölünmüştür. Zaten burada, sütunlar, sütun tekneleri, filpayeler, kubbeler herşey muazzamdır. Bu kemerlerin altında dolaşırken Efes mabedinden gelmiş sütunların arasında büyük sahnin görülmüş gibi olur ve insan kendini adeta başka bir bazilikada zanneder. Pek hafif meyilli helezon şeklinde bir merdivenle veya daha ziyade, insanın at sırtında kolayca çıkabileceği seğirdim denen bir yolla çıkılan galerilerde aynı tesir hissedilir. Galeriler kilisenin kadınlara mahsus yeriymiş; günah çıkaranlar dehlizde, dindar cemaat ise sahnında durmuş. Her galeri İstanbul'un bir mahalle halkını içine alabilmiş insana bir kilise de değilmiş de neredeyse yüz bin sesden meydana gelmiş bir koronun şarkı söylemeye başlayacağı dev bir tiyatronun galerilerinde dolaşıyormuş gibi gelir. Camii, görmek için, parmaklıkların üzerinden eğilmek gerekir. O zaman bütün büyüklüğü görürsünüz. Kemerler, kubbeler, filpayeler, herşey dev gibi olur. Kollarınızla ölçebileceğinizi sandığınız yeşil yuvarlak levhalar bir evi örtebilir. Pencerelei saray kapıları, melek kanatları gemi yelkenleri; kürsüler meydana kadardır; kubbe insanın başını döndürür. Aşağıya bakınca, hayret verici bir şey daha görürsünüz. Bu kadar yükseğe çıktığınıza inanamazsınız. Sahının zeminini orada, uçurumun dibindedir, rehleler, Bergama küpleri, hasırlar, kandiller, fevkalade küçük gelir. Ayasofya camiinin garip bir hususiyeti aşağıya nisbetle buradan daha iyi görünür. Sahnın müslümanların namaz kılarken yüzlerini dönmek mec-

buriyetinde oldukları tam Mekke istikametinde olmadığı için, bütün hasırlar ve bütün halılar yapıya göre eğri yerleştirilmiştir...

Yukarıdan dikkatle bakınca camiin bütün canlılığı ortaya çıkar. Diz çöküp alını secdeye koymuş Türkler, ellerini çizgilerine bakıyormuş gibi yüzüne götürüp heykel gibi durmuş olanlar; bir ağacın gölgesinde dinleniyormuş gibi bir filpayenin dibinde bağdaş kurup oturanlar تنها bir köşede çömelmiş peçeli kadınlar; Kur'an okuyan hafızların önüne oturmuş ihtiyarlar; çocuklara ayetleri ezberleten bir imam ve orada, burada uzaktaki kemerlerin altında, galerilerde dösemeye basmıyormuş gibi sessiz sedasız gidip gelen imamlar hatipler, müezzinler, kayyumlar görülür. Kur'an okuyan ve dua edenlerin işitilir, işitilmez, yeknesak ve nağmeli sesleri, kandiller, şu parlak ve her tarafta aynı olan ışık, şu تنها absid, şu kocaman sessiz galeriler, şu hudutsuzluk, şu hatıralar, şu sukunet, ruhu ve kelimelerin ifade edebileceğine de zamanın yok edebileceği bir büyüklük ve bir esrar tesirinde bırakır...

İstanbulu iyi tanıyan ve anlatan gezginlerden 19. yüzyılda gelen Theophile Gautier de, İstanbul adli seyahatnamesinde Ayasofya'dan şöyle bahseder:

Genel olarak ziyaretler, İstanbul'un en eski ve en önemli anıtı olan Ayasofya'dan başlar; bu anıt cami olmazdan önce, adından sanılacağı gibi bir aza-ze'ye değil, tanrısal olgunluk, fazilet sembolü olan "Agia Sophia"ya izafe edilmiştir. Eski greklere göre bu varlık belli başlı üç "tanrısal Fazilet"nin anıydı. Üçüncü Ahmet Çeşmesinin ince oymaları ve kabartmalı yazılarına sırt verip Bab-ı Hümayun (Aguste Kapısı) önündeki meydana bakılırsa Ayasofya birbirine uymayan bir takım yapılar yığını görünüşündedir. Anıtın ilk planına, genel çizgileri, bozan ve onların kolaylıkla seyredilmesine engel olan sonradan eklenmiş bir takım

yapılar katılmıştır. Zلزelerden sarılan duvarları ayakta tutmak için III. Murad tarafından yaptırılan payandalara, bir çınarın kıvrıntılına takılan mantarlar gibi, mezarlar, okullar, hamamlar, dükkan ve barakalar katılmıştır.

Beyaz ve pembe duvarlar üstüne oturtulmuş büyük kubbe, hayli kunt dört minare arasından, bu yapı kargaşalığında yükselir; duvarlar kafesli pencerelerden kurulu bir taç ile çevrelenmiştir.

Caminin kapısına varmak için iki yanında, parmaklıklar arasından boyalı ve yaldızlı taşların pırıltıları seslenen türbeler ve ceviz ağaçlar bulunan bir yoldan geçilir. Birkaç dönemeçten sonra kanadının birinde bir Grek hacının izleri duran bronz kapıya varılır. Bu dışkapı dokuz kapının açıldığı bir vestibüle çıkar. Buraya gelince ayak-kabıların çıkarılması ve tercümana daha önce verilmiş olan terliklerin giyilmesi gerekir; bu camiye çizme ya da potinle girmek, bir kiliseye başta şap-kayla girmek kadar ayıp bir şeydir...

Bugün Ayasofya, Büyük Constantin'in Tanrısal Fazilete izafe olarak yaptırdığı, ve daha sonra yeşillerle maviler arasında çıkan karışıklıklarda yanan kilisenin külleri üstüne inşa edildi; eskiliği, daha derin bir eskiliğe dayanır. Tralles'li Anthemius ve Miletos'lu Isidore, planlarını çizip yapıyı yönettiler. Yeni kiliseyi zenginleştirmek için eski paganizm tapınakları soyuldu. İsa'nın kubbesi, Efes'teki Diana tapınağının Erostate'in meşalelerinin karalığını taşıyan sütunların üstüne oturtuldu. Suları yıkanma ve vaftizlerde kullanılmak üzere porfir taşından iki kocaman kavanoz Bergama'daki kalıntılardan getirildi. Duvarlar altın mozaikler ve değerli taşlarla örtüldü ve her şey bittikten sonra Justinien, coşarak bağırdı: "Tanrı'ya bin şükür, beni bu kadar büyük bir eser bitirmeye, layık gören Tanrı'ya bin şükür; ey Salomon, seni mağlup ettim !"

Hellenistik Devire ait küp

Plastik sanatlara karşı olan müslümanlık onu her ne kadar süslerinden yoksun bırakmışsa da Ayasofya bugün de harika güzellikle bir tapınaktır. San-Marco'nunkiler gibi altın fonlar üstünde İncil'den sahneler canlandıran mozaikler sıvalar örtmüştür. Pandantiflerdeki dört dev meleğe dokunulmamış. Bu meleklerin çeşitli renklerle bezenmiş altı kanadı, yaldızlı kristal mozaikler arasında sanki

titreşirler; müslümanlar insan yüzünü resimlemekten nefret ettiklerinden kanatların merkezi olan melek başları geniş bir altın çemberle örtülmüş. Anıtın en sonundaki tonozun altında; kireç katının tamamıyla örtemediği dev bir figür belirir; bu kilisenin sahibesi, Tanrısal faziletin sembolü Aghia-Sophia'nın resmidir.

İpekli püskülleri ve deve kuşu yumurtalarına bağlanan kordonlar, kubbeden yere on-oniki ayak yüksekliğe kadar inerler; demir çubuklarından kurulu yuvarlak avizelerden kandiller sarkar. Gravürlere bakmak için koyduğumuz x şeklindeki rahlelere Kur'anlar konmuştur; bu rahlelerin bazıları ince işlenmiş, sedef ve bakır kakmalıdır. Yazın hazırlar, kışın halılar caminin döşeme mermerleri üstüne serilir

Çeşitli gelişmeleri ve tahriplerine karşı Ayasofya, gördüğümüz bütün kiliselerin -pek çoklarını gördüm- en haşmetlisidir. Bu kubbelerin ihtişamının, kantaşı renginde, porfirden, antik yeşilden sütunlara dayalı bu galerilerin, hayvan ve ejder biçimlerinin, haç ve yaprakların karıştığı, garip bir korent üslubundaki bu başlıkların eşi yoktur...

Bir kaç yıl önce ayasofya yıkılmak tehlikesi içinde bulunuyordu; duvarlar kabarıyor, kubbelerde çatlaklar beliriyor, yer döşemelerinde girinti ve çıkıntılar beliriyor, bu kadar uzun zaman ayakta durmaktan yorulan sütunlar sarhoş adamlar gibi sendeliyordu. Yapının hiç bir tarafı engeli değildi. Bütün anıt göze görünür şekilde sağa doğru sarkmıştı; III. Murat'ın payandalarına karşı, yüzyılların baskısını görmüş, zelzelelerde sallanmış bu kilise cami, kendi üstüne çökmeye hazır gibiydi. Tessin'li çok usta bir mimar bu antik anıtı düzeltmek, sağlamlaştırmak gibi zor görevi üzerine almayı kabul etti. Fossati, yorulmak bilmez bir gayretle ve bir dikkatle ve bölüm bölüm çalışarak

tamir işini başardı. Çatlak sütunlara tunç bilezikler takıldı, yıkılmak üzere olan kemerler demir armatürlerle sağlamlaştırıldı, yorgun kimi duvarlar desteklerle ayakta tutuldu, eskimiş taşların yerine yenileri konuldu, ustalıkla gizlendirilmiş, göze görünmez duvar kitleleri, artık kubbeyi taşıyamaz olan desteklerin yükünü hafifletti. Bu isabetli dörtbaşı mamur restorasyon sayesinde Ayasofya bir kaç yüzyıllık bir hayat kazanmış oldu. Restorasyon çalışmaları sırasında mösyö Fossatti, eski mozaikleri gizleyen kireçli badanayı yıkayıp eserleri meydana çıkarmayı düşündü ve badana katını tekrar sürmeden mozaikleri titiz bir imanla kopya etti. Daha sonra Fossati, sanat planında son derece ilginç olan bu resimleri gravürler halinde yayınladı. Fossati, için bu mozaikleri yerinde görmek bulunmaz bir fırsat olmuştu.

Giralda ve Campanille'dekilere ben-

Maksure'lerden bir örnek

zeyen tatlı çıkışlı rampalardan çıktıktan sonra erişilen tribünlerden caminin bütünü harika bir şekilde gözler önünde serilir. Bu sırada hasırlar üstüne çömelmiş bir kaç dindar kişi eğilik kalkarak namaz kılıyorlardı. Feraceler örtünmüş iki üç kadın kapının önünde duruyor ve başını bir sütunun tabanına dayamış bir hamal mışıl mışıl uyuyordu; Yüksek pencerelerden tatlı, buğulu bir ışık serpilirken cami mekanının teşkil ettiği yarım daire içinde, minber karşısındaki padişahlara mahsus tribünün altın parmaklarının parıltısını görüyordum.

Değerli mermerlerden sütunlar, platforma benzeyen çıkıntılar kenarında oya gibi işlenmiş parmaklıklar vardı. Müslüman ibadetinde faydasız olan, anıtın yan şapellerinde çeşitli biçimlerde sandıkları, yükler ve paketler yığılı; çoğu da aynı zamanda depo olarak da kullanılır; yola çıkanlar, ya da evlerine hırsız girmesinden korkanlar servetlerini burada allaha emanet ederler. Şimdiye kadar bir tek malın ya da bir tek paranın çalındığı görülmemiştir; hırsızlık o zaman büyük günah olurdu...

Bütün müslüman hayatı Allah'ın evi çevresinde toplandığı için caminin dışı, imaretler, fakirler için mutfaklar, hamamlar, medreselerle donatılmıştır; evsiz barksız olanlar buralarda kemer altında uyurlar ve polis onları hiç rahatsız etmez; onlar, Allah'ın konuklarıdır. Dini bütün camiye ibadete gelir, kadınlar burada hayal kurar, hastalar kendilerini buraya taşır e-burada ölürler. Doğu'da gerçek hayat din-den ayrılmaz...

Gezginci The'ophile Gautier Ayasofya için bunları söylemiş....

Von Tietz "Türkiye" "1833" anıları kitabında Ayasofya'dan aşağıdaki şekilde bahseder:

"-Türk başkentinde bulunduğum süreçte, gösterdiği yakınlıklardan ötürü kendisine minnet borcum olan elçi,

bana Ayasofya caminin içini görme fırsatını sağlayacağına söz vermişti. Fakat ben şimdilik, yalnız dışını görmekle yetindim. İnsan, caminin yüceliği hakkında bir derece fikir sahibi oluyorsa da, bu görünüş o kadar çekici bir izlenim bırakmıyor. Kubbesi yapının çevresini alçak bir duvar kuşatıyor ve çiçekler, şadırvanlar ve servilerle süslü avluyu içine alıyor. Gerçekten, çeşitli deprem, (özellikle imparator Justinianus zamanında olan), bu duvara çok zarar vermiş. Ancak konulan sağ-lam destekler, onu yıkılmaktan kurtarıyor. Büyük kubbe, dört köşe taş direklerin, küçük kubbelerin ve daha başka mimari süslerin arasında yükseliyor. Bütünyle yerden yükselişi şahane. Çevresindeki dört tane çok ince ve çok yüksek minare, esas binanın azametini artırıyor. Duvarların kirli dış görünüşü (zamanla kendi kendine aldığı renk) bu saygı duygusunu uyandıran mimarının niteliğine uyuyor. Bu tapınağın, İstanbul'un birden fazla minareli ondört büyük camiinden biri olduğunu belirtmek gerekir."

19. Yüzyılda İstanbul'a gelen Alphanse de Lamartine de "İstanbul Yazıları" adlı kitabında Ayasofya için şöyle bahseder:

"- Anıtın içine büyük bir kapıdan girilir. Kilisenin asıl mekânı ve yanları porfirden, Mısır graniti ve değerli mermerden muhteşem sütunlarla çevrilidir, ama genişlik, nisbet ve üslup bakımından değişik olan bu sütunların başka tapınaklardan çıkarılarak oraya getirildiği, düzensiz ve zevksiz bir şekilde yerleştirildikleri belli olur; tıpkı barbarların, yıkık bir sarayın parçaları ile kulübelerini sağlamlaştırdıkları gibi. Adi harçlarla yapılmış dev destekler, Saint-Pierre kilisesinkine benzeyen çok yükseklerdeki kubbeye dayak olur ve bu kubbe, en azından Roma'daki kubbe kadar bir haşmet etkisi uyandırır. Eskiden kubbe içinde tablolar halinde görünen mozaikler II. Sultan

Mehmet Ayasofya'yı cami yaptıktan sonra badana ile sıvanmıştır. Kimi yerlerden dökülü olan sıvalar altından eski Hristiyan süslemeler görünmektedir. Kubbenin başladığı yükseklikten, ve geniş tribünlere dayalı olan galeriler bazilikayı çevrelemektedir. Bu, galerilerden yapının görünüşü çok haşmetlidir. Bronzlaşmış sütunları, örtülü kubbeleri ile bu geniş, karanlık, süssüz yapı, kutsal eşyaları dağıtılmış kocaman mezar içine benzemektedir...

Şimdiki görünüşü ile Ayasofya Tahririnin büyük bir kervansarayına benzetilmektedir..."

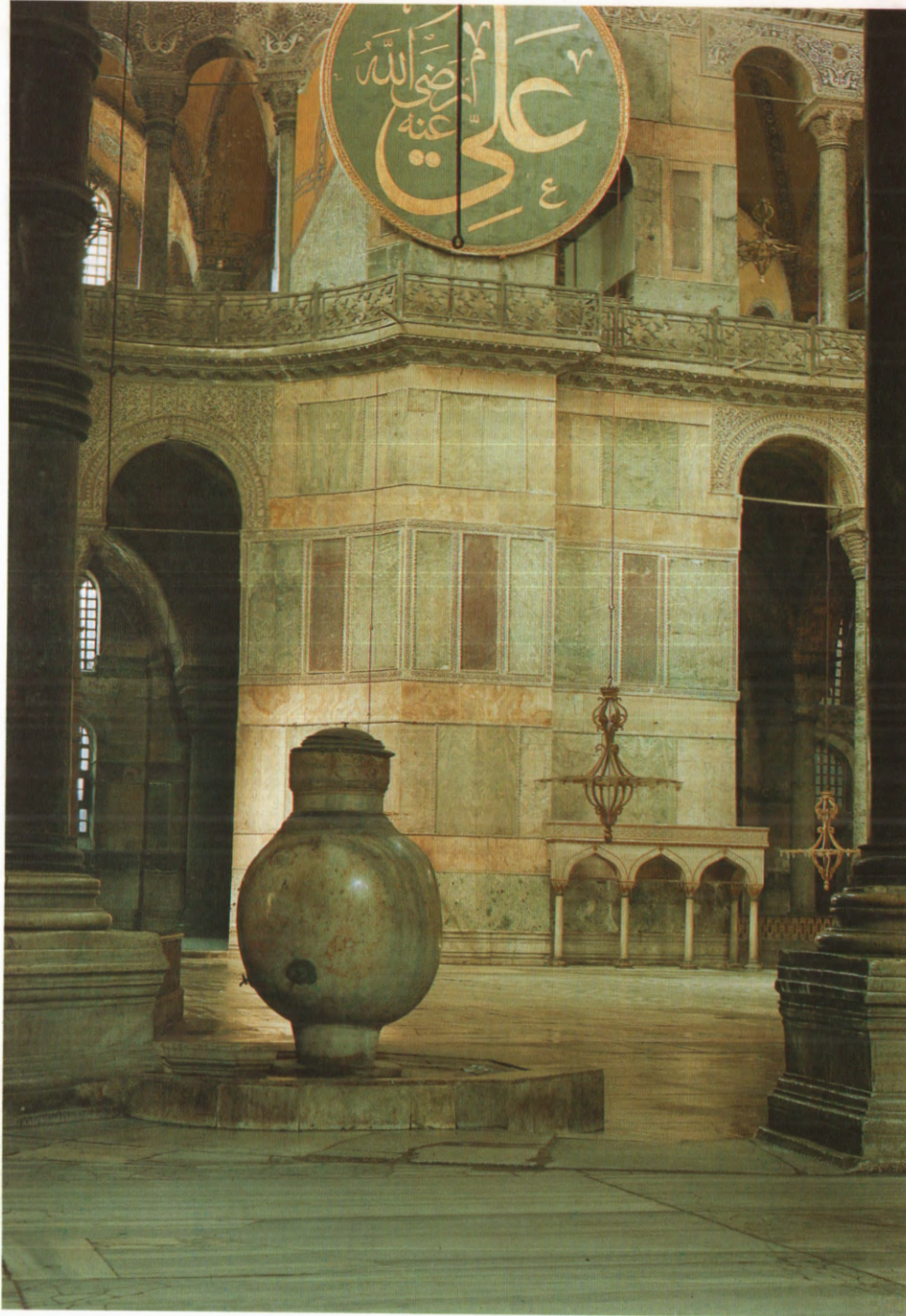
17. Yüzyılda Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde, Ayasofya'dan şöyle bahseder:

"- Camii Ayasofya Ahurkapı deryasına ve Sarayburnu deryasına biner adım uzak, yüksek bir tepe üzere eflâke ser

çekmiş bir kubbedir ki emsali bina olunmamıştır. İki tarafında ikişer büyük yarım kubbe ve küçük yarım kubbe vardır. Dört tarafında üç tabaka binasında 360 kemer tabakalı zibalar. Endurun ve birununda olan çamlar cümle bin yetmiş adettir. Mezkûr kubbelerin cümlesinin içinde üstad nakkaş, müzekkeb ve mina tasvir ve eşkâli garibe, kerubeyan (melâike) ve insan suretleri naksetmiştir. Kubbe i azimin dört payesi azimlerinin tabakalı âlisi nihayetinde dört köşede birer melek sureti vardır. Biri Cebrail, biri Mikâil, biri İsrâfilir ki, kanatlarını kuşad idüp dururlar ki kaddü kametleri kanatlar ile ellişer ziradır. caminin dışında ve içinde büyük ve küçük sütunlar vardır ki güya her biri birer pâyei kürsîi vâlâlardır. Lâl renkli somâki sütunun mücellâları vardır ki her birinin boyu kırkar ziradır. İkinci

kattaki sütunlar dahi otuzar ziradır. Bu caminin üç tarafında ikişer kat ibadet edecek tabakalar vardır ki iki tarafta merdivenlerinden at ile çıkmak mümkündür. Zeminlerinde beyaz mermeri han döşenmiştir. Camii içinde tâ kubbeye kadar üç tabaka kandiller çerağan edecek dehlizler vardır ki caminin içini ihata etmiştir. Kapuları gümüş mina örülmüş pirinç babı muallâlardır. Kiblenin orta kapusu cümleden âlidir, bunun kanadları Sefine-i Nuhun Cudi Dağı üzerindeki enkaz olduğu söylenir. Bu orta kible kapusu üzerinde pirinç tabut miaslı bir sanduka-i tavi içre Kraliçe Safiyanın nâşi mumya halinde olarak medfundur derler. Andan Ayasofya makamlarını beyan edelim"

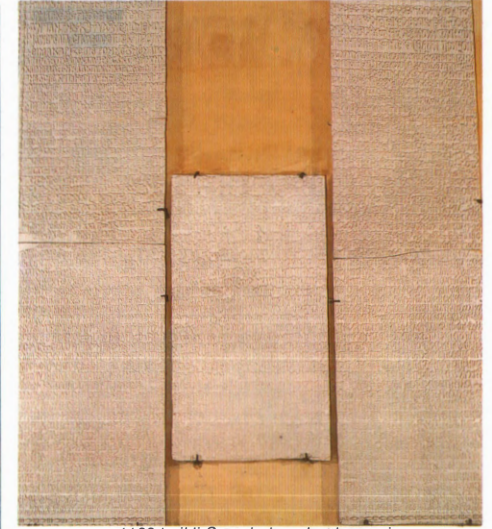
AYASOFYA'NIN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

M.S. VI. yüzyılda dikdörtgen planlı, ahşap çatılı bazilikalarla kare planlı yapıların birbirini tamamlamasından oluşan kubbeli bazilikaların en ilginç, en muhteşem örneği Ayasofya'dır. Bu yapıda Roma mimari geleneği ile Doğu sanatının belirtileri açıkça ortadadır.

'Kutsal Hikmet' anlamına gelen 'Hagia Sophia' mimari yönden de ele alındığında menkezi kubbe ile örtülü büyük bir orta mekandan, iki yan nefden, apsiden, iç ve dış narteksten oluştuğu görülür.

Yapıya, batısındaki avludan içeri girilmektedir. Avlu ortasında Phiale denilen, günümüze kadar ulaşmayan bir şadırvan bulunuyordu.

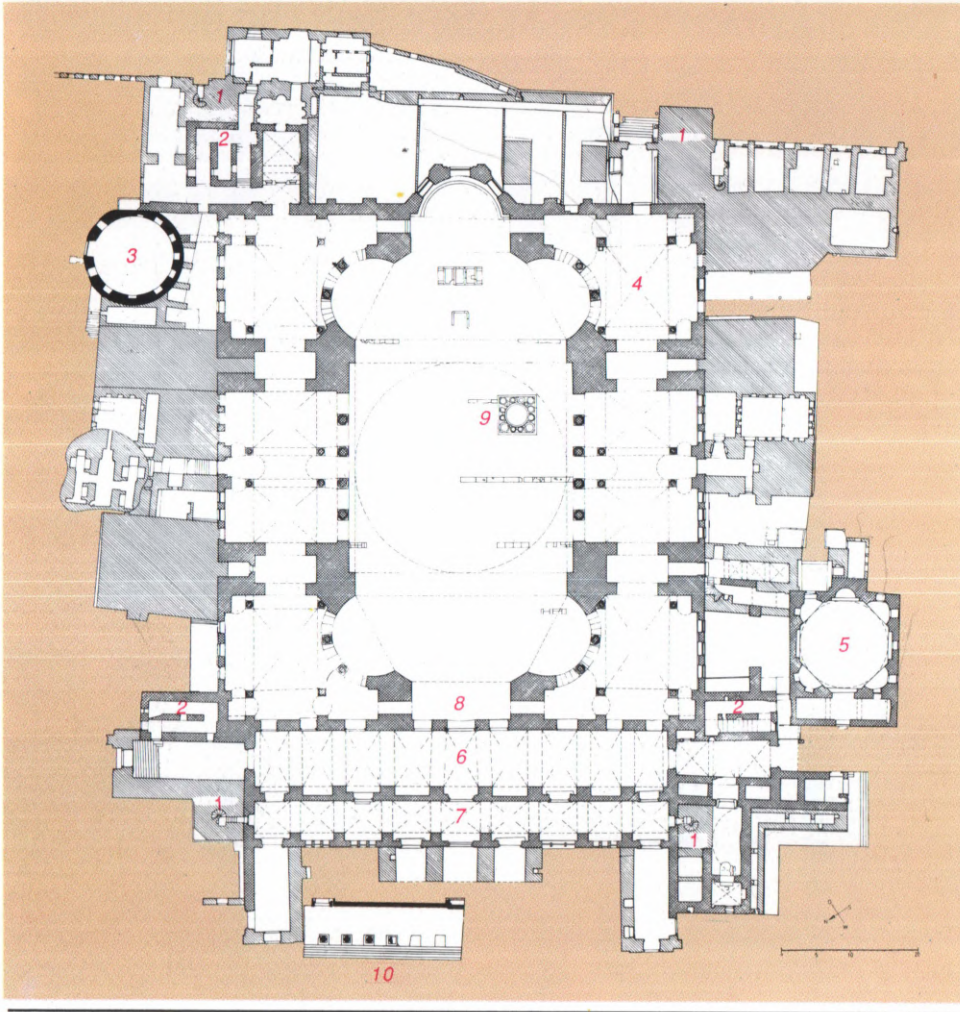
Batıdaki avludan, üzeri çapraz tonozlarla örtülü dokuz bölümlü dış nartekse girilmektedir. 5.75 m. geniş-

1166 tarihli Synode kararları kopyesi

liğinde olan bu kısım, mimari yönden fazla bir özellik taşımamaktadır. Bu

AYASOFYA PLANI

1- Minare	6- İç Narthex
2- Galeriye Çıkan Rampalar	7- Dış Narthex
3- Hazine Dairesi (Skevothylakion)	8- İmparator Kapısı
4- Metatorium	9- İmparatorların Taş Giydiği Yer (Omphalos)
5- Vaftizhane (1. Mustafa ve Sultan İbrahim Türbesi)	10- 2. Theodosius Ayasofyası Kalıntıları

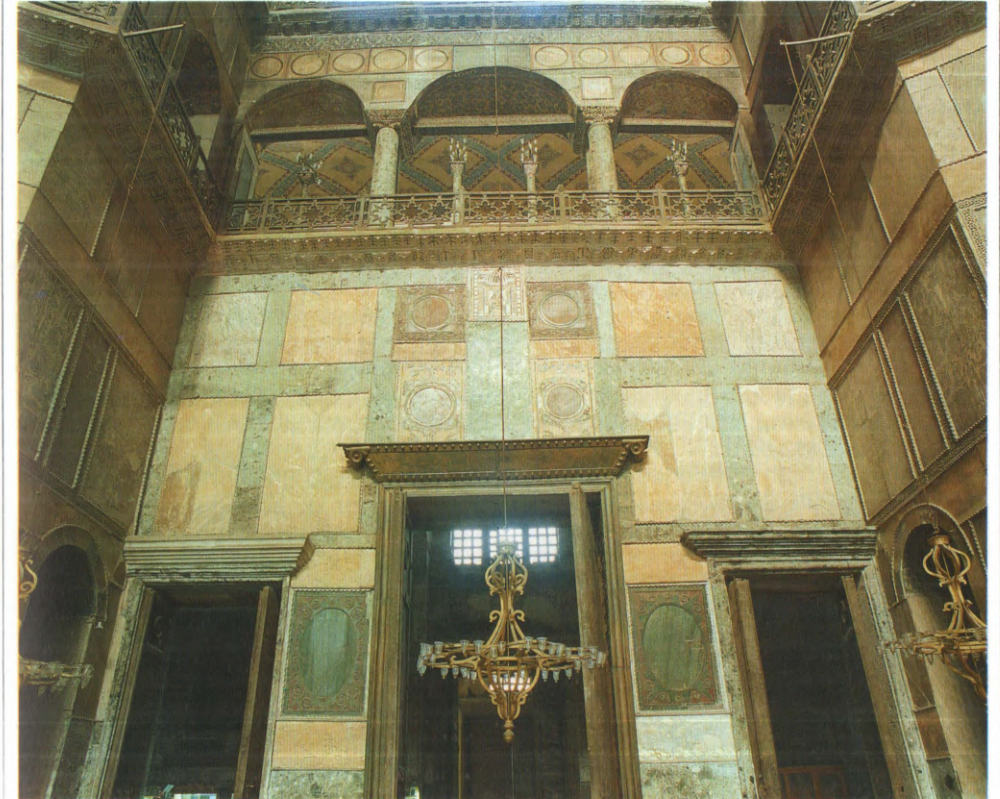

Sultan Abdülmecid'in Mozaik tuğrası:

kısımda Bizans dönemine ait Kalenderhane yakınında bulunmuş vaftiz

teknesi, Ayasofya ve çevresinde getirilmiş mozaik panoları, taş eserler, kabartma levhalar imparator Manuel Komnenos'un topladığı 1166 Synode kararlarının mermer levhalar üzerine yapılmış kopya kararları ve bu kararların yanında 1847-1849 yılları arasında Ayasofya'da Sultan Abdülmecid'in emriyle G. Fossati'nin yaptığı onarımlarda çıkan mozaik tanelerinden İtalyan usta N. Lanzoni'nin yaptığı Sultan Abdülmecid'in tuğrası teşhir edilmektedir. Dış nartheksin sağ uç kısmında Sultan III. Murad döneminde yapılan minare çıkış kapısı ve köşelerinde müzenin süreli sergi salonlarına ait kapılar bulunmaktadır.

Buradan beş ayrı kapı ile 9.55 m. genişliğindeki iç narthekse girilir. Meşe ağacından yapılmış bu kapıların üzeri

tunçla kaplanmıştır. Kemerlerle dokuz bölüme ayrılan duvarların üzerleri mermer renkli levhalarla örtülmüştür. Üst örtüyü oluşturan tonozlar ise tümüyle mozaiklerle süslenmiştir. İç nartheksin kuzey ve güney kısımlarında iki kapı dikkati çekmektedir. Kuzeydeki kapıdan üst galeri rampası ve galeriye, güneydeki kapıdan ise Horologion kapısından avluya çıkılmaktadır. Horologion kapısının dini törenlerde sadece imparatorlar tarafından kullanıldığı belirtilir. Tarsus'daki eski bir tapınaktan alınıp, imparator Theophilos (829-842) tarafından 838'de İstanbul'a getirilen bronz kapı iç nartheksin güney ucunda bulunmaktadır. Hellenistik dönemine ait olan bu kapı, IV. haçlı seferi sırasında yağma edilmiş üzerinde ki altın yaldızlı levhalar sökülerek götürülmüştür.

İç nartheks'ten dokuz ayrı kapı ile Ayasofya'nın ana mekanına girilmektedir. Bu kapılardan ortada bulunan üç tanesi imparator girişine ayrılmıştır. Bunlardan ortada yer alan bronz çerçeveli, söveli kapının kanatları kalın meşe ağacından yapılmış, üzeri tunç levhalarla kaplanmış, kabartma kaselerden çıkan stilize bitkiler, haç motifleriyle süslenmiştir. Bu nedenle bu kapı 'imparator kapısı' adını taşımaktadır. İmparatorlar bu kapının önünde secde ettikten sonra bina ana mekanına girerlerdi. Kapının üzerinde yer alan mozaikte de imparator secde eder vaziyette tasvir edilmiştir. Ayrıca imparator kapısının üst sövesi madeni sandık biçimindedir.

Ayasofya'nın 32.27 m. enindeki orta mekanı (Naos), sağ ve sol yanlarında bulunan dört büyük paye ve payeler arasında yer alan sütunlarla yan neflerden ayrılmıştır. Yan nefler dahil tüm bu mekan 79.30x69.50 m. ebatlarındadır. Yan nefler 18.20 m. ile 18.70 m. enindedir. Ayasofya'nın uzunluğuna duvar kalınlıkları, iç ve dış nartheksler dahil edildiğinde 100 m.yi bulmaktadır. Yapının içerisinde bulunan 107

adet sütundan, 40 adeti alt katta, 67 adeti ise üst galeri kısmında yer almaktadır. Antik tapınaklardan toplanan bu sütunların başlıklarında Bizans taş işçiliğinin en güzel örnekleri görülür. VI. yüzyıla tarihlenen bu sütun başlıkları üzerinde imparator Iustinia-

İmparatorların taç giydikleri yer (Omphalic)

nus ile eşi Theodora'nın monoğramları görülmektedir. Ayasofya'nın duvarlarını örten renkli mermerler Teselya, Mısır, Ebubolia'dan getirilmiş, beyaz mermerlerin ise Marmara Adasından getirildiği bilinmektedir.

Orta mekanın (Naos) sağ tarafında renkli taşlardan yapılmış, yuvarlak ve geçmeli (entrelac) bezeme. Bizans Kiliselerinin döşeme süslemesinde kullanılan, imparatorların taç giydikleri yer olarak anılır. Geç devirde yapılmış Omphalion adını taşıyan bu yerde, Bizans'ın son dönem imparatorlarının taç giydiği belirtilir.

Ana mekan dört büyük fil ayağının taşıdığı pandantiflere oturan bir kubbe ile örtülmüştür. Yer sarsıntıları neticesinde yapılan çeşitli onarımlar kubbenin daire özelliğini kaybettirmiştir. Kubbe yerden 56.60 m. yükseklikte olup, çapı kuzey-güney doğrultusunda 31.87 m., doğu-batı doğrultusunda ise

30.86 m.dir. Kubbenin haşmetiyle olan baskısı yarım kubbeler, kemerler, sütunlar ve tonoz sistemleri ile karşılanarak giderilmiştir. Ayasofya'nın kuzey - güney cephelerine yapılan payandalar dışarıdan kubbeye destek sağlamaktadır.

Ayasofya'nın orta mekanının doğu yarım kubbesi altına rastlayan yerde bema ve apsis bölümleri yer almaktadır. Bu bölüm Bizans döneminde, gümüş parmaklıklarla ana mekandan ayrılmış, burada kilisenin kutsal eşyaları ile aziz rölikleri korunmuştur. Ayrıca apsisin içindeki basamak şeklindeki kademelerde patrikler ile kilisenin ileri gelenlerinin oturması için yapılmıştır. Bu bölüme Synthronon adı verilir.

Ayasofya'nın üst galeri kısmına yapıyı üç taraftan çevirmiş rampalar ile varılmaktadır. Galerilere çıkış dört köşedeki rampa yol ile sağlanmıştır. ancak güney-doğu köşesindeki galeri destek

(payanda) duvarı ve Fatih minaresi nedeniyle kapalıdır. Bugün bu rampalardan sadece biri kullanılmaktadır. Galeri alanındaki süsleme, kemer ve tonozların bir arada kullanılması uyumlu bir görünüm sağlamıştır. İç nartheks'in üzerini kaplayan batı galerisi beşik tonozla örtülüdür. Kuzey nefinin üzerinde bulunan galeri kadınlara ayrılmış olduğundan buraya Gynekaion adı verilmiştir. Kuzey ve batı galerilerinin bol ışık alabilmesi için sıra halinde pencerelerle aydınlatılmıştır. Batı galerisinin tam ortasında, döşemesi yeşil renkli taşlarla sıralanan kare şeklindeki mekanın imparatoriçe ile ona yakın kadınlara ait olduğu sanılmaktadır. Batı galerisinin güney ucunda bulunan odaların vakıtle, patriklere mahsus olduğu tahmin edilmekte olup, bugün müzenin eser deposu olarak kullanılmaktadır.

Güney nefi üzerinde bulunan güney galeri bir mermer kapıyla iki bölüme ayrılmıştır. Bu mermer kapının bir

tarafı cennet, bir tarafının da cehennem olduğu rivayet edilir. Kapı üzerinde birçok pano bulunmaktadır.

Bu panolar üzerinde bulunan birçok motifin geçmişte kazındığı bilinmektedir. Günümüze kadar panolar üzerinde yalnızca bitki, meyva, balık motifleri gelmiştir. Kapıdan içeri girildikten sonraki mekanda patrikhane mensupları toplanarak, dini toplantı yaparlar ve önemli kararları bu mekanda alırlardı. 1166'da bu alanda yapılan toplantı sonucunda alınan kararlar mermer levhalara yazılarak dış nartheks'in duvarına asılmıştı. Orijinalleri Kanuni Sultan Süleyman'ın tür-besinin saçağında bulunan bu levhaların kopyaları yeniden eski yerine konulmuştur.

Ayrıca güney galeri de Venedik Doğu Henricus Dandolo'ya ait yazıt ve Viking askerleri tarafından yazılmış Viking yazısı da bulunmaktadır.

AYASOFYA'NIN İLAVE YAPILARI VAFTİZHANE (Baptisterion)

Ayasofya'nın güneyinde dıştan dört köşe, içten ise oktagon bir yapıdır. Ayasofya ile arasında küçük bir avlu bulunmaktadır. Kilise camiye dönüştürülünce, bu alanda uzun süre caminin kandil yağları depo edilmiştir. Daha sonra Sultan I. Mustafa 1659'da, Sultan İbrahim 1748'de ölümlerinden sonra buraya gömülmüştür. Vaftizhane türbeye dönüştükten sonra burada bulunan yekpare mermerden oyulmuş 3.20 m uzunluğunda, 2.50 m. genişliğindeki vaftiz havuzu yandaki küçük avluyu çekilmiştir. Bugün küçük avlu içinde vaftiz teknesi ile yağ küpleri bulunmaktadır.

HAZİNE BİNASI (SKEVOPHYLAKION)

Ayasofya'nın kuzey-doğu köşesinde, ana binanın 5 m. uzağında, yuvarlak ve üstü kubbeli yapıdır. Bu yapının iç çapı 11.50 m., dış çapı 14.50 m'dir. Çevresine yapılan destek (Payanda) duvarları nedeniyle Ayasofya ile bağlantısı kesilmiş, Türk döneminde kuzeyden açılan bir kapı ile yanında bulunan imaretin erzak deposu olarak kullanılmıştır. Bu yapı içinde Ayasofya'ya ait kutsal eşyaların saklandığı yer olarak düşünülmektedir. 1979 yılında Sabahattin Türkoğlu tarafından yapı içerisinde kazılar yapılmıştır.

Sultan I. Mahmud'un (1730-1754) Ayasofya'da yaptığı onarım ve ek binalar sırasında, bu yapının imarethane-nin ambarı olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Bu bina Kültür Bakanlığı Döner Sermayesi'nce kullanılmaktadır.

Ayasofya'ya ek olarak yapılmış üçüncü yapı, Ayasofya'nın güneyinde olduğu sanılan Patrikhane idi. ancak bugün bu yapıdan hiçbir kalıntı mevcut değildir.

AYASOFYA MOZAİKLERİ

Ayasofya'nın mermer kaplı duvarları dışında tüm yüzeyleri, kemerleri, tonozları, yarım kubbeleri, üst örtüleri ve kubbesi birbirinden güzel mozaiklerle süslenmiştir. Bu durumdan tarihi kaynaklar övgü ile bahsetmektedirler.

Ayasofya'nın VI. yüzyıla tarihlendirilen insan figürlü mozaiklerinden günümüze ulaşan yoktur. Hatta bu yüzyılda figürlü mozaik olup olmadığı tartışma konusudur. Eğer figürlü mozaik var ise, bunlar ikonaklazm (Resim Düşmanlığı) döneminde (M.S. 726-842) da yok edilmişlerdir. Ayasofya'nın erken mozaiklerinden figürsüz olanlar bu tahripten kurtularak günümüze ulaşabilmiş olanlardır. Iustinianos dönemine ait mozaikler iç nartheks, yan neslerin üst örtüsü ile galerideki bazı kemerlerin içlerinde görülmektedir. Genellikle geometrik süslemenin hakim olduğu bu süslemelerde haç motifleri dikkati çekmektedir.

Bugün Ayasofya içinde bulunan figürlü mozaiklerin tümü resim düşmanlığının 842'de sona ermesinden sonra yapıldığı bilinmektedir.

İstanbul'un Türklerin eline geçişinden sonra, kötü amaçlı yazarların belirttiği gibi mozaikler tahrip edilmemiş, belirli bir süre geçtikten sonra ince bir siva tabakası ile örtülmüştür. Bu durumu fetihten sonra İstanbul'a gelen Arnold Von Harff, Pierre Gylles, Stephan Gerlach, Ebu'el Hasan Ali Bin Muhammed, Pietra Della Valea, De Bruyn gibi gezginler seyahatnamelerinde mozaiklerin sadece yüzlerinin hafif bir şekilde kapatıldığını belirtmişlerdir.

Ayasofya mozaiklerinin tamamen kapatılması 18. yüzyılın sonlarına rastlamıştır. 1755'de İstanbul'a gelen gezgin Baron De Tott mozaiklerin tü-

münün badana altında kaldığını belirtmiştir

Mozaiklerin 19. yüzyılın sonuna kadar kapalı kaldığı görülür. 1847 yılında Rus elçilik binasına yapmaya gelen G.T. Fossati ile kardeşi Guiseppe Fossati Sultan Abdülmecid'in (1839-1861) isteği üzerine Ayasofya mozaiklerini temizlemeye başlamışlardır. 1849 yılına kadar süren çalışma sonunda mozaikleri örten ince sıvalar kaldırılmış, desenleri yayınlanmak üzere çizilmiştir. O yıllarda Ayasofya onarımı için Alman hükümetince İstanbul'a gönderilen mimar W. Salzenberg mozaiklerin rölevelerini çıkarıp desenlerini çizmiş ve yayınlamıştır. Fossati kardeşler ise Ayasofya'nın iç ve dışını gösteren resimleri yayınlamışlar, çizdikleri desenleri ise ortaya çıkarmayıp, İsviçre'de bir arşive kaldırmışlardır.

Fossati kardeşlerin çalışmalarını tamamlamasını müteakkip Sultan Abdülmecid (1839-1861) Ayasofya'ya gelecek, mozaiklerin açılıp kalmasını istemiş, halkın tepkilerinden çekinerek, daha sonra kolayca açılacak şekilde mozaiklerin üzerlerini yeniden kapattırmıştır.

1932 yılında Ayasofya mozaiklerinin üzeri ilk kez bilimsel olarak Amerikan Bizans Enstitüsü adına Thomas Whittemore (1871-1950) tarafından yeniden açılmaya başlanmıştır. İlk çalışma imparator kapısı üzerindeki mozaikten başlamış, bunu Fossati ve Salzenberg'in desenlerini çizdiği mozaiklerin temizlenmesi takip etmiştir. Maalesef 1847-1849 yılları arasında Fossati kardeşler tarafından görülen ve desenleri çizilen mozaiklerin bazıları Th. Whittemore tarafından bulunamamıştır. İstanbul'a büyük hasar veren 1894 depreminde ortadan kalkmış olabilir.

Th. Whittemore Ayasofya mozaiklerini gün ışığına çıkardıktan sonra detaylı olarak yayınlamıştır.

1987 yılında Ana Kubbeyi tutan dört büyük kemerden, doğudakinin üzerinde yapılan araştırmalarda, İsa, Meryem, Vaftizci Yahya ve İmparator V. Palaiologos'un mozaikleri de bulunmuştur. Bunların restorasyonu yapılacaktır.

AYASOFYA FİĞÜRLÜ MOZAIKLERİ

Ayasofya mozaiklerinde altın, gümüş, cam, taş, pişmiş toprak ve mermer parçaları kullanılmıştır. Beyaz, sarı, kırmızı, mor, pembe, yeşil, mavi siyah ve türkuvaz ile kahverengi de mozaiklerde kullanılan belli başlı renklerdir.

İMPARATOR KAPISI MOZAIKİ

Bu mozağin üzeri 18. yüzyıla kadar kapalı kalmamıştır. İlk Salzenberg tarafından yayınlanmış olan bu mozaik, 1932 yılında Th. Whittmore tarafından temizlenmiş, günümüze kadar sağlam gelmesi sağlanmıştır. Bu mozaik Ayasofya'nın batısındaki İmparator kapısı üzerindedir.

Bu mozaikte, altın zemin üzerinde, görkemli tahtda oturur vaziyette evrenin hakimi olarak tanımlanan Pantokrator İsa cepheden tasvir edilmiştir. İnci ve mücevherlerle süslü olan taht Bizans imparatorluğu tahtlarına benzemektedir. İsa sağ elini takdis eder vaziyette kaldırılmış, sol eli ile sayfaları açık bir kitap tutmaktadır. Sayfaları açık olan bu kitapta İoannes İncilinden alınma "Size selamet olsun. Ben evrenin barışı ve nuruyum" sözlerini Grekçe olarak yazılmıştır.

İsa'nın ayakları dibinde secde eder durumda bulunan imparatorun VI. Leon (886-912) olduğu belirtilmektedir. Bizans sikkeleri üzerinde ki figürler bu mozaikteki kompozisyona benzemek-

İmparator Kapısı üzerindeki mozaik

tedirler. Berlin'de fildişi bir levha üzerinde bulunan VI. Leon tasvirinin de bu mozaığe benzediği belirtilmektedir.

Buna göre imparator kapısı mozaığı IX. yüzyılın sonları ile X. yüzyılın başlarına tarihlileyebiliriz.

GÜNEY-BATI GİRİŞİNDEKİ (VESTİBUL) MOZAIK

İç narthekse açılan güney kapı üzerindeki mozaik 1849 yılında G.T. Fosatti'nin onarım çalışmaları sırasında bulunmuştur. 1933-1934 yılında Th.

Whittmore tarafından temizlenmiş, simetrik düzendedir. Altın yaldızlı bir zemin, zemin ortasında taht, taht üzerinde kucağında İsa'yı tutan Meryem tasvir edilmiştir. Meryem, kenarları değerli taşlarla süslenmiş, üzeri gümüş mozaik kaplı bir sekiye basmıştır. Koyu lacivert bir kaphoriun giyen Meryemin

baş örtüsünün kenarları altın yaldızlı ince şerit, alnında ve omuzlarında da yine altın yaldızlı haç bulunmaktadır. Meryemin başının iki tarafında (MP) ve (OY) monoğramları bulunmaktadır. Madalyon içerisinde bulunan bu monoğramlar Meryemin Tanrı Anası olduğunu belirtir.

Meryemin kucağındaki İsa'nın üzerinde himation ve khiton diye bilinen bir elbise bulunmakta, İsa sağ eliyle takdis eder durumda, sol elinde ise bir tomar kağıdı tutmaktadır. Çocuk İsa, olgun bir insanın yüz hatlarıyla tasvir edilmiştir.

Meryem ve İsa kompozisyonun iki ya-

nında ayakta iki imparator tasviri bulunmaktadır. Meryem'in solunda bulunan İstanbul'un kurucusu I. Konstantinos İstanbul'u sembolize eden maketi Meryem ve İsa'ya sunmaktadır. I. Konstantinos (324-337)un yanında mavi-siyah renkli harflerle "Azizler arasında büyük İmparator Konstantinos" ismi yazılıdır. İmparatorun üzerinde bir gömlek ile bunun üzerinde Divitission diye adlandırılan kaftan bulunmaktadır. Ayrıca bunun üzerine Loros diye adlandırılan bir atkı sarılmış, imparatorun başında tacı da bulunmaktadır. İmparatorun elinde etrafı surlarla çevrili İstanbul maketi vardır. Surların içerisinde Ayasofya ile Senato binasının resimleri ilgi çekmektedir.

Vestibül Mozaiki

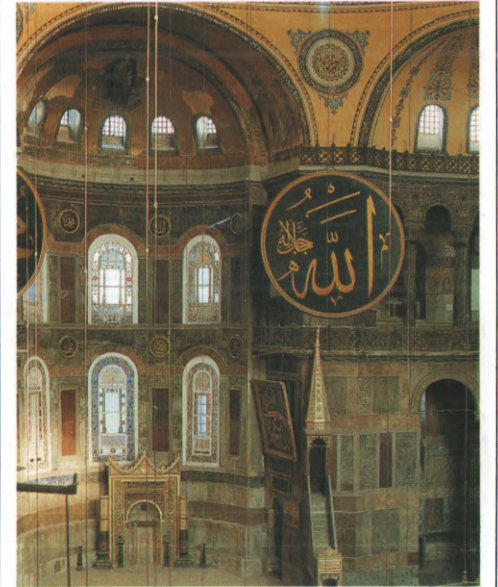
Meryem'in sağında ise, Ayasofya'yı sembol eden maketi elinde tutup, Meryem ve İsa'ya sunan İmparator İustinianus (527-565) bulunmaktadır. İustinianus da I. Konstantinos ile aynı kıyafetleri giymiştir. Figürün yanındaki yazıda ise Hatırası ünlü İmparator İustinianos" Grekçe yazısı yazılmıştır.

Bu mozaikin İmparator II. Basileios (976-1025) tarafından 986-994 yılları arasında yazıldığı kabul edilmektedir.

APSİD ÜZERİNDEKİ MERYEM KOMPOZİSYONU

Meryem kompozisyonu polyercen tekniğinde apsid yarım kubbesi içerisinde bulunmaktadır. Bu kompozisyon altın yaldızlı zeminde, değerli taşlarla süslü taht üzerinde Tanrı Anası Meryem (Theotokos Meryem) tasvir edilmiştir. Bu mozaik Ayasofya'nın en güzel mozaiklerinden biridir. Kucağında İsa'yı tutan Meryem koyu lacivert bir elbise giymiş, alnında ve omuz başlarında

altın yaldızlı haçlarla tasvir edilmiştir. Meryem incilerle süslü gümüş mozaikli seki üzerinde durmaktadır. Meryem'in yüz hatları çok başarılı tasvir edilmiştir, insana yaklaşan bir his uyandırmıştır.

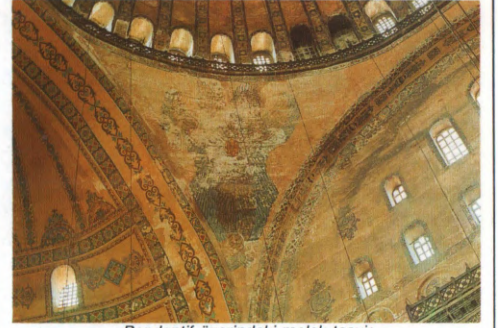
Bu mozaik'in IX. yüzyılda yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

BEMA TONOZUNDAKİ İKİ MELEK KOMPOZİSYONU

Apsid'in yanı başındaki Bema tonozunda ise biri tamamen bozulmuş iki melek figürü yer almaktadır. IX. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen bu melek figürleri Cebail ile Mikhail'e aittir. Sağdaki Cebail figürü iyi bir durumda olmasına karşılık soldaki Mikhail'in yalnızca kanatlarının uçları günümüze gelebilmiştir. Burada görülen melek figürleri altın yaldızlı zemine koyu renkli, işlemeleri tören elbiseleri ile tasvir edilmiştir.

PANDANTİFLER ÜZERİNDEKİ MELEK TASVİRLERİ

Ana kubbeye geçişi sağlayan pandantifler üzerinde birbirlerine tam eş olmayan dört melek figürü (hexapteryga) işlenmiştir. Bu figürlerden batıda kalan ikisi Bizans döneminde mozulmuş ve fresko olarak yenilenmiştir.

Pendantif üzerindeki melek tasvir

Üzerleri hiçbir zaman kapatılmayan bu meleklerin yüzlerine oval bir yıldız yerleştirilmiştir. Yalnızca biri baş ve altı kanattan oluşan bu meleklerin Kerubin mi, Serafin mi oldukları kesinlik kazanamamıştır.

KUZEY TYMPANON DUVARLARINI SÜSLEYEN MOZAİKLER

Ayasofya kuzey tympanon yarım kemerli nişleri altın yaldızlı mozaiklerle bezenmiştir. G.T. Fossati'nin meydana çıkardığı W.Salzenberg'in yayınladığı

Loannes Khrysostomos ile Ignatio: Teophoros tasvirleri

bu mozaiklerde sıra halinde patrikler resmedilmiştir. Ancak buradaki ünlü patriklerden yalnızca üçü günümüze iyi bir durumda gelebilmiştir. Nişler içerisinde belirli bir sıraya göre yer alan bu figürlerin vücutları hemen hemen eşit olup, yalnızca yüzleri değişik portre karakteri taşımaktadırlar. Altın yaldızlı zeminde, cepheden, ayakta tasvir edilen bu figürlerin yanlarındaki grekçe yazılardan kim oldukları bilinmektedir. Birinci nişte İstanbul patriği Aziz Genç İgnatios, dördüncü nişte İstanbul Patriği Aziz İoannes Khrysotomos ve altıncı nişte Antakya Patriği Aziz Ignatios Theophoros'un resimleri görülmektedir. Yedinci nişteki Athanasios'un ise yalnızca bazı kalıntılarına 1960 yılında rastlanmıştır. Buradaki figürlerin üzerlerinde din adamlarına özgü, siyah saçlarla süslü beyaz elbiseler bulunmaktadır. Elleri incilerle

süslü birer kitap tutarlar ve isimleri de iri siyah harflarla yukarıdan aşağıya doğru yazılmıştır.

Bu figürleri yaptıran imparator belli olmamakla beraber Ayasofya'yı 869 depreminden sonra onaran I. Basileios (867-886) zamanına ait olabilecekleri düşünülmektedir. Mozaiklerdeki genel hatlar ve teknik özelliklere bakılır ise, bu mozaikler IX-X, yüzyıllara tarihlendirebilir.

KUZEY GALERİDEKİ İMPARATOR ALEKSANDROS MOZAİĞİ

İmparator Aleksandros (912-913) mozaiki kuzey galerinin, güney-batı kısmında yer alır. İmparator I. Basileios'un üçüncü oğlu olan Aleksandros mozaığı yapının zor görünen yerine resmedilmiştir. Bizans tarihinde silik bir kişiliğe sahip olduğu belirtilen Aleksandros, imparatorlukta üzerinde secde eder durumda tasvir edilen VI. Leon'un saltanatına ortak ettiği kişidir. Aleksandros, imparatorluğun yönetimini VI. Leon'a bırakarak, zamanını zevk ve eğlence içinde geçirmiştir. Kardeşinin ölümünden sonra tek başına yönetimi ele almış, büyük bir ihtimalle mozaik onun 912-913 tarihlerine rastlayan yönetimi esnasında yapılmıştır.

1958 yılında ortaya çıkarılan bu mozaikte, imparator Aleksandros altın yaldızlı bir zemin üzerinde cepheden, ayakta süslü tören elbiselerini giymiş olarak tasvir edilmiştir.

Aleksandros mozaiki

İmparatorun sağ elinde bir tomar, sol elinde ise bir küre bulunmaktadır. İmparatorun başının iki yanında dört madalyon içerisinde ismi tam olarak yazılmıştır. Ayasofya mozaiklerinden günümüze en sağlam olarak gelenlerinden biridir

BATI GALERİSİNİN GÜNEY-BATISINDA BULUNAN ODALARDAKİ MOZAİKLER

Fetihten sonra papaz odaları olarak adlandırılan bu odalar, dış ve iç nartheks'in üzerindeki galerinin güneyinde bulunmaktadır. Bu odalarda Ayasofya kilise olduğu zaman dini toplantılar yapılır idi. Günümüzde müzenin eski eserleri bu odalar

içerisinde korunmaktadır. Bu odalarda bulunan mozaiklerin büyük çoğunluğu VI. yüzyıla tahvilendirilen bitkisel bezemelerdir. Ayrıca bu odanın dışa açılan kapısı üzerinde Deisis kompozisyonu bulunmaktadır. Bu kompozisyon da, İsa, Meryem, İoannes üçlemesinin yerine kilise aziz resimleri görülür. Bunlar; Petrus, Andreas, Lucas, Simon Zelotes, Peygamber Ezekil ile imparator I. Konstantinos ve Helena resimleridir. Bunların yanı sıra Patrik Germanos, Nikephorus, Tarasios, Methodios'un portreleri ile de karşılaşılmaktadır.

Buradaki figürlü mozaiklerin resim düşmanlığı devrinden sonra IX. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış olabilecekleri belirtilmektedir.

Üst galeri, güney - batı odasında bulunan mozaik

Deisis mozaiği

GÜNEY GALERİDEKİ DEİSİS KOMPOZİSYONU

Bu mozaik Bizans resim sanatındaki Rönesans'ın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. G.T. Fossati tarafından bulunmuş, kopyası alındıktan sonra üstü yeniden sıva ile örtülmüştür. Alt kısımları insanların elleriyle tahribe uğramış bulunan bu mozaik, Th. Underwood 1934-1935 yılları arasında yaptığı çalışmalarda ortaya çıkarılmıştır.

Deisis mozaikği üzerinde üçlü bir kompozisyon yer almaktadır. Ortada İsa, solunda Meryem, sağında Prodromos (Vaztızci Yahya) tasvir edilmiştir. İsa sağ elini takdis eder durumda kaldırmış, sol elinde ciltli, kutsal kitabı tutmaktadır. İsa'nın başının arkasında haçlı bir hale bulunmaktadır. İsa'nın iki yanında yer alan Meryem ve Vaztızci Yahya kıyamet gününde insanlık için İsa'dan şefaet dilemektedirler. Bu üç figür, yüzlerindeki ifadede insancıl çizgiler taşımaktadır. Figürlerin hepsinin üzerine Grekçe yazı ile

Komnenoslar Mozaiki

isimleri yazılmıştır. Bunlardan Meryem ve İsa'nın adları kısaltılmış olarak siyah harflerle, Vaftizci Yahya'nın adı da Prodromos olarak tam yazılmıştır.

Deisis mozaığının tarihlendirilmesinde değişik fikirler ileri sürülmüştür. Ancak kabul edilen tarih XII. yüzyıldır.

GÜNEY GALERİDEKİ KOMNENOSLAR MOZAİKİ

Komnenoslar mozaikin ortasında kucığında çocuk İsa'yı tutan Meryem, bir yanında imparator II. İoannes Komnenos (1118-1143) ile eşi Macar Kralı Laszlo'nun kızı Eirene ve oğulları Aleksios tasvir edilmiştir.

İmparator ve imparatoriçe ayakta, cepheden süslü tören elbiselerini giymiş olarak tasvir edilmiştir. İmparatorun elinde para kesesi, imparatoriçe ise bir rulo taşımaktadır. Para kesesinden anlaşıldığına göre, imparator ailesi Ayasofya'ya yardımda bulunmuştur.

İki figürün başları üzerinde "Romalıların hükümdarı Porphyrogennetos İoannes Komnenos" ve "dindar Augusta Eirene" adları yazılıdır. Meryem'in arkasında (MP) ve (OY) (Tanrının Anası) monogramları bulunmaktadır.

İmparator II. İoannes Komnenos Bizans İmparatorluğunun iyi hükümdarlarından biri olarak bilinir. İmparatoriçe Eirene ise örgülü sarı saçları, açık gri gözleri, pembe yanakları ile orta Avrupa tipini canlandırmaktadır.

İmparatorun oğlu Aleksios'un portresi dışa çıkıntı durumundaki paye üzerine, sanki sıkıştırılmış vaziyette tasvir edilmiştir. Aleksios'un başında tacı, üzerinde ise süslü elbiseleri bulunmaktadır. Grekçe olarak adı yazılıdır.

Aleksios 1122'de babası tarafından tahta ortak edilmiş, daha sonrada genç yaşta verem hastalığından ölmüştür. Mozaikte de görüleceği gibi bu genç prensin erken öldüğü ve bu hastalıklı yüzünün tasvir edilmiş olduğu

sanılmaktadır. Th. Whittemore Aleksios mozaikinin 1122'de, diğerlerinin ise 1118'de yapıldığı kanısındadır.

GÜNEY GALERİDEKİ İMPARATOR IX. KONSTANTİNOS VE ZOE MOZAİKİ

Bu mozaik doğu duvarındadır. Th. Whittemore tarafından 1935-1938 yıllarında ortaya çıkarılmıştır.

Kompozisyonunun ortasında taht üzerinde Pantokrator İsa, İsa'nın iki yanında imparator ile imparatoriçe tasvir edilmiştir. İsa sağ elini takdis eder vaziyette kaldırmış, sol eli ile de incilerle süslü kutsal kitabı tutmaktadır. Başının iki yanında ise Jesus Christos isminin kısaltılmışı monogramlar "IC" ve "XC" okunmaktadır. İmparatorun üzerinde süslü tören elbiseleri bulunmaktadır. İmparatorun elinde Ayasofya'ya yaptığı bağışı gösteren para kesesi tutmaktadır. Ayrıca

imparatorun başında tacı bulunmaktadır. İmparatoriçenin de başında tacı bulunmakta, süslü tören elbiselerini giymiş vaziyettedir. İmparatoriçe Ayasofya'ya yapılan bağışı belgeleyen kağıt tomarını tutmaktadır.

İmparator ve imparatoriçe tasvirlerinin başları üzerinde, Grekçe üçer satırlık yazılarla kim oldukları belirtilmiştir. İmparatorun "Romalıların inançlı hükümdarı, Tanrı'nın İsa'sının bendesi Konstantinos Monomakhos" imparatoriçenin de "Çok dindar Augusta Zoe" olduğu yazılıdır. Ayrıca imparatoriçenin elindeki ferman üzerinde de imparatorun başı üzerindeki yazı aynen tekrarlanmıştır. Burada tasvir edilen kişiler VIII. Konstantinos'un kızı Zoe ile onun üçüncü kocası IX. Konstantinos Monomakhos'dur (1042-1055). Konstantinos Monomakhos burada kırmızı sakallı olarak görülür.

Bu mozaik iyi incelendiğinde, impara-

IX. Konstantinos ve Zoe mozaiki

torun isminin iki yerde kazındığı ve bugün görüldüğü gibi bozuk ve çirkin bir şekilde yapılmış olduğu dikkati çeker. Ayrıca imparatorun başı da kazınarak, yeniden yapıldığı görülür. Bu durum buradaki imparator tasvirinde başın ve ismin değiştirilmiş olduğuna işaret etmektedir. Aynı durum imparatoriçe için de geçerlidir. İmparatoriçe ufak yapılı, ince yüz hatlarına sahip, çok genç görünümündür.

Büyük bir ihtimalle burada Zoe'nin ilk kocalarından III. Romanos Argyros (1028-1034) veya IV. Mikheal (1034-1041)in tasvirleri vardı. Sonradan bunlardan birinin başı ve ismi değiştirilerek IX. Konstantinos Monomakhos'un adı yazılmıştır. Ancak Zoe'nin başının değişip değişmediği konusu kesin belli değildir.

Th.Whittemore, bu mozaik'in 1028-1034 yıllarında yapılmış olabileceğini gerçekte Zoe'nin ilk kocası III. Romanos'un burada tasvir edildiği kanısındadır. Buna ilaveten, Zoe'nin önce evlat ettiği ve sonra imparator yaptığı

Mikhael'i Büyükada'ya sürdürdükten sonra resmini tahrip ettirmiş olabileceğini de belirtmektedir.

Bu mozaikte Bizans saray kıyafetleri ve Bizans portre sanatı en güzel bir şekilde görülmektedir. Bu nedenle mozaik XI. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

GÜNÜMÜZE KADAR ULAŞMAYAN AYASOFYA MOZAİKLERİ

Ayasofya'nın içerisinde yukarıda belirtilen mozaiklerin dışında bir çok mozaiklerin olduğu bilinmektedir. Ancak bu mozaiklerden bir kısmı bugün bulunamamış, bir kısmını ise 1894 depreminde yok olmuş olabileceği kanaati hasıldır.

Kaynaklarda Ayasofya Ana Kubbesi içinde VI. yüzyılda yapılmış bulunan bir haçın bulunduğu belirtilmektedir. Bu süsleme 989 yılında dökülmüş, yerine imparator V. İoannes Palaiologos

(1341-1391) devrinde 11 metre çapındaki madalyon içerisine büyük bir Pantokrator İsa'nın yapıldığı belirtilmektedir. Bu mozaik XVII. yüzyıl ortalarına kadar yerinde idi. Osmanlılar döneminde bu mozaik üzerine ünlü hatat Kazasker Mustafa İzzet efendi tarafından "Allahü Nurüssemavat" ayeti yazılmıştır.

Ayasofya kubbesini taşıyan doğu kemerlerinde de mozaiklerin bulunduğu belirtilmektedir. G.T. Fossati'ni krokilerinde burada, Ortada İsa'nın kutsal tahtı, elleri açık dua eder durumda Meryem, onun karşısında Vaftizci İoannes, kemerin alt kenarında da V. İoannes Palaiologos'un tasvir edildiğini belirtmektedir. Ayrıca batı kemerin ortasında madalyon içerisinde Aziz Petrus ve Aziz Paulus'un arasında Meryem'in bulunduğu W.Salzenberg ile G.T. Fossati'nin desenlerinde belirtilmektedir. Bu tasvirde 1894 depreminde tahrip görmüş olabilir.

Güney galerinin ortasındaki tonozlarda aziz tasvirleri ile Pantokrator İsa mozaikleri 1710 tarihinde Loos'un çizdiği desenlerle G.T. Fossati'nin krokilerinde görülmektedir.

FETİH SONRASI AYASOFYA

İstanbul'un fethinden sonra, Ayasofya çeşitli onarımlarla yaşatılarak günümüze kadar korunmuş olarak gelmiştir.

Çeşitli tarihi belgelerde fethi izleyen günlerde Fatih Sultan Mehmet'in Ayasofya'yı perişan ve harap olarak bulduğunu belirtir. Bunlardan Peri Tafun, Buendelmondi gibi gezginler XV. yüzyıldaki İstanbul'dan bahsederken, Ayasofya'nın bazı kapılarının yere düştüğünden, çevresinin çeşitli ilgisiz yapılarla kaplandığından söz ettikleri bilinir.

29 Mayıs 1453 Salı günü sabahı Fatih Sultan Mehmet İstanbul'a girmiştir. Ayasofya önünde atından inen Fatih Sultan Mehmet yerden bir avuç toprak alarak başının üzerine götürmüş ve çevresinde toplananlara seslenmiştir. "Hakikaten bunlar erkek adamlarmış, onların muharebe esnasında böyle çarpışmaları ve ölmekten saadet duymaları boşuna değilmiş" Bundan sonra Ayasofya'ya doğru yürüyen hükümdar, Ayasofya'yı dolduran kişilerin duyabileceği biçimde seslenir:

"Ayağa kalk! Ben Sultan Mehmed, sana, arkadaşlarına ve bütün toplananlara söylüyorum ki, bugünden itibaren artık hayatınız ve hürriyetiniz için benim gazabımdan korkmayınız."

Bundan sonra Fatih Sultan Mehmet başta papa, devlet ileri gelenleri ve sancak beyleri olmak üzere askerlerine halka kötü davranmamalarını emretmiş, onların selametle evlerine gitmelerini istemiştir. Ardından Ayasofya'nın hemen temizlenmesini emrederek dışarıya çıkarken bir yeniçerinin avludaki mermerleri koparmaya çalıştığını görmüştür. Birden hiddetlenen hünkar elindeki gürzle yeniçeriyi engelliyerek "Bre nabekan, yapı yıkılır mı? Ersen bir yapı da sen kur" demiştir. Bu olayı Hammer Ducas şöyle anlatır:

"Nefer gürzün şiddetinden çok Hünkarın gazabından yarı ölü hale geldi. Birkaç kişi onu kucaklayarak oradan uzaklaştırdı. İşte o heyecanlı hengame, o mahşeri kargaşalık, o şuursuz karışıklık arasında İstanbul'u ayakta tutan ve şehirden tek bir taşın düşmesini imkansız kılan bu gürz darbesidir."

Fatih Sultan Mehmet, fetihten sonra İstanbul'un imarına hemen başladı. Ayasofya'nın camiye dönüştürülmesi, Doğu Roma İmparatorluğunun İslam'a devir ve teslimini gerçekleştiriyordu. Bu sebeple Fatih Ayasofya'ya özel bir önem vermiştir. Fakat Türk Hakanı Ayasofya'yı camiye çevirmekle beraber

adını değiştirmedir. Ayasofya'nın hırstiyān mabedliğine son verilmesiyle dini önemi eksilmedi, cami olmasıyla bilakis kutsallığı daha da arttı.

Fatih Sultan Mehmet Haziran 1453 Cuma günü ilk Cuma namazını burada kılmış, şeyh Akşemseddin'e muhteşem hutbesini okutmuştur. Gerçekten o gün Türk ve İslam tarihinin en müstesna günlerinden biri yaşanmıştır. Padişahın emriyle mermerden kübeye alelacele bir minber ve mahfil yapılarak o güne yetiştirilmesi sağlanmıştır. Bu arada Ayasofya'nın içerisinde de bazı tadilatlar yapılmış, önceden var olan mozaiklerin üzerleri ince bir sıva tabakası ile örtülmüştür. Bu arada papazlar ile halkı birbirinden ayıran parmaklıklı bölme kaldırılmış 1204 Latin istilasından kurtulabilen bazı mukaddes eşyada yapının dışına çıkarılmıştır. Ahmet Muhtar Paşa "Feth-i celil-i Konstantiniye" isimli eserinde Ayasofya'da ilk Cuma namazının kılınışını şöyle anlatır:

"Fetihten sonra en mühim hadise Ayasofya'da ilk Cuma namazının kılınmasıdır. Mimarlar ve işçiler geceyi gündüze katıp çalışarak Salı günü feth olunan şehrin en büyük kilisesinde Cuma'ya kadar gerekli değişikliği yaptıktan sonra, padişah, kumandanları, mücahitleri, gazileri ve büyük bir alay ve erkanla gelip içeri adımını atar atmaz mabedin içinde ilahi bir gulgule yükseldi, hafızlar okumaya, müezzinler selalara, ezanlara başladılar. Cemaat bir ağızdan tekbir alıyor ve kubbe aksi sedalarla uğulduyordu. Nice dem ve bu lahuti avaz sürüp gittikten sonra müezzinler "İnn Allahe ve Melaiketihi" ayetini yanık seslerle okumaya başlayınca, Akşemseddin Hazretleri, Sultan Mehmet Han-ı Sanı Hazretlerinin koltuğuna giriş tazün ile Sultan Mehmet Hazretlerini minbere çıkardı. Etrafa nur-ı hidayet saçan Seyf-ı Muhammedi elinde pırıl pırıl parlıyordu. Hazret-i Fatih, minberde yüceliş ve etkili bir sesle Elhamdülillah, Elham-

dülillah diye hutbe okumaya başlayıp cenab-ı Mün'ün ve Muhsin-i hakikiye teveccüh ile şükür ve mahmidet eylediği zaman idi ki, camide mevcut bütün gaziler, mücahit-i Din-i mübin, bir acib inbisat, sürun ve zevk ile gâşyolmak derecelerine gelip feryad-ı şadümanı ile gözlerinden sel gibi yaşlar dökmeye başladılar. Hazreti Fatih, kaide-i üslub-ı hatip üzere hutbeyi okuyup eda ettikten sonra minberden inerek Akşemseddin Hazretlerini imamete geçirip Cuma namazını ol vaktin icabatına göre mücahitin- din-i mübin safları önünde ifa eyledi"

Bernard Lewis, İstanbul ve Osmanlı uygarlığından söz eden eserinde, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u aldıktan sonra Ayasofya'ya girişini şöyle anlatmıştır.:

"Bir kaç saat sonra padişahın kendisini de, şimdi Topkapı diye anılan kapıdan at sırtında ve ülkesinin ileri gelenleri ile bir yeniçeri muhafız birliği olduğu halde kente girdi. Orada bir imam çağırttı. İmam mihraba giderek müslüman inancını simgeleyen Kelime-i şaadet getirdi; "Bilir, bildiririm ki Tanrıdan başka tanrı yoktur. Bilirim, Bildiridirm ki Muhammed, Tanrının Peygamberidir" Böylece Ayasofya kilisesi Ayasofya Camisi olmuştur.

Fatih Sultan Mehmet 1 Haziran 1453 günü ilk Cuma Namazını Ayasofya'da kılmış, Şeyh Akşemseddin ünlü hutbe-

sini burada okumuştur. Padişah'ın vakfiyesi ile de Ayasofya'nın yüzyıllar boyunca yaşamı sağlanmıştır. Vakfiyeden öğrenildiğine göre Fatih Ayasofya'nın bakımı, onarımı için mülkler ayırmıştır. Fatih Sultan Mehmed'in vakfiyelerinden El-Câmi'ül Kebir'ül Atik ismi ile tanımlanan vakfiyede Ayasofya'nın bakımına önem verildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Edirne Kadısı Muhammed bin Aliyyi'l Fereeri tarafından h. 926 (1519) da hazırlanan Ayasofya Vakıfları tahrir defterinde, caminin işleri için altmışiki kişi görevlendirildiği belirtilmiştir.

Ayrıca Fatih'in Ayasofya ile ilgili bütün Bizans yazmalarını toplattığı ve Türkçeye çevirttiği bilinir. Tarih-i Bina-i Aya Sofia başlıklı metninde onun devrinde toplanılan bilgiler olduğu ispatlanmıştır.

Ünlü Türk mimarlarından Muslahettin, Mimar Sinan-ı Atik, Mimar Ayas, mimar Hayrettin ve mimar Sinan'ın Ayasofya'ya büyük emeği geçmiştir. Sultan II. Selim'in, Sultan III. Mehmet'in, Sultan III. Murat'ın türbeleri, Sultan I. Mahmut'un şadırvanı, Sıbyan mektebi, imareti, kütüphanesi, Sultan Abdülmecit'in hünkar mahfeli, muvakkıthanesi, Sultan İbrahim'in sebili, çeşmesi ile Türk San'at ve kültürünün damgası buraya açıkça vurulmuştur.

Sultan III. Selim'in (1566-1574) saltanatının sonlarına doğru Ayasofya'nın duvarları dışa doğru açılmaya başlamış ve bunun sonucu olarak da yapı bütünüyle yıkılma tehlikesi ile karşılaşmıştır. Tarihçi Selanikli Mustafa Efendi yapının bir buçuk zira kadar yana meylettğini kaydetmiştir. Öte yandan Peçevi İbrahim Efendi de Sultan II. Selim'in kubbeyi sağlamlaştırdığını, bazı payeler ile iki minare yapılmasını emrettiğini belirtmektedir. Böylece padişahın emri ile Mimar Sinan Ayasofya'nın kuzeyine dayanak olmak üzere iki paye yaptırmış, kuzeybatı ile güneybatıya da aynı zamanda

payanda görevi yapacak iki minare eklemiştir. İstanbul'un fethi ile birlikte Ayasofya'da Türk Çağı başlamış oldu.

Türk Çağı Ayasofya'sında yapılan ilaveler

AYASOFYA MİNARELERİ

Fatih Sultan Mehmet'in Ayasofya'da yaptığı Türk çağı eserlerinin başında minareler gelmektedir. Ayasofya'nın camiye çevrilişinden hemen sonra yarım kubbelerden biri üzerine ahşap bir minare yapıldığı bilinmektedir. Söylentiye göre İstanbul'un fethinden önce Ayasofya'yı onarmak üzere buraya gelen Ali Neccar isimli bir Türk Mimarı payandalardan birinin içerisine bir merdiven yaparak gelecekteki minarenin kaidesini hazırlamıştır. İstanbul'un Latin istilası sırasında dış narteksin üzerinde yapılan çan kulesi, fethinden sonra korunarak XVII. yüzyıl sonlarına kadar geldiği bilinmektedir. Ancak bu çan kulesinin minare olarak kullanıldığı söylenmişse de bu kesinlik kazanamamıştır. Fatih Sultan Mehmet'in Ayasofya'ya bir minare yaptırdığı ve bugünkü tuğla minarenin de o devre ait olduğu iddia edilmektedir. Ancak Ahmet Refik'in yayınladığı belgelere göre Fatih Sultan Mehmet zamanında yapılan ahşap minarenin Sultan II. Selim (1566-1574) zamanında yıkıldığı ve yerine tuğla minare yapıldığı öğrenilmektedir.

Prof. Dr. Semavi Eyice dikkatli bir incelemeyle bu minarenin üç ayrı yapım devresini kapsadığını ileri sürmektedir:

"1- Kare ve kısa kürsü ile yine kısa olan papuç ve gövdenin taş kaplı olan alt kısmı papuç kısmının sathı ancak XV. yüzyıl minarelerinde görülen yayvan baklavalara sahiptir. Gövdenin alt kısmında, kırmızı iki bilezik mevcuttur ki böyle kakma tekniğinde yapılmış süsler ihtiva eden minarelere ancak

XVI. yüzyılın ilk yarında rastlanmaktadır.

2. Tuğladan olan gövdenin büyük bir kısmı ve yuvarlak profilli şerefe, çıkıntısı muhtemelen ikinci bir inşa devresine aittir.

3- Çok yakın bir tarihte yapıldığı, en tepesindeki girlandlardan da anlaşılan petek kısmı.

Ayasofya'nın Hartmann Schedel (1493) tarafından neşredilen en eski gravüründe tek bir minaresi olduğu görülmektedir. Jerome Maurand'ın 1544'de çizdiği bu manzara taslaklarında ise Ayasofya'nın iki minaresi farkedilmektedir. İstanbul'da 1559'da gelen Melchior Lorich'ün büyük panoramasında Ayasofya, biri yarım kubbe üzerinde, diğeri de güney-doğu köşesinde olmak üzere iki minareli olduğu görülmektedir. Bu da gösteriyor ki Ayasofya XVI. yüzyılın ikinci yarısında iki minarelidir. Bunlardan ahşap olanı yarım kubbe üzerinde, diğeri ise güney-doğu köşesinde bulunuyordu.

Sultan II. Selim Ayasofya'nın kuzey doğusuna Mimar Sinan'a ikinci bir minare yaptırmıştır. Mimar Sinan minarelerinin tipik bir örneği olan bu minarede abidevi bir kürsüde ince ve yuvarlak gövdeye, oradan da stalaktik süslemeli şerefeye ulaşılmaktadır. Mimar Sinan'ın Edirne Selimiye Camiinin minarelerine benzeyen minarenin gövdesi çubuklu ve oyuklu olup bunun yapımı ile Ayasofya bir islam mabedine yakışacak görünüme ulaşmıştır. Bunların yanı sıra Sultan III. Murad (1574-1595) Alemdar Yokuşu yönünde de birbirinin eşi, çokgen gövdeli, sade görünümü olan iki minareyi daha yaptırmıştır. Yüksekliği 60 m. olan minareler kalın gövdeli, massif çizgileri ile Ayasofya'nın ana yapısını tamamlamıştır. Çokgen gövdeli minarenin şerefe altı stalaktikleri onarım sırasında kaldırılmıştır.

Payandalardan bir görünüş

AYASOFYA PAYANDALARI

Ayasofya'nın ana mekanını örten kubbesi Bizans devrinde olduğu gibi Osmanlı döneminde de dışı doğru açılma tehlikesini göstermiştir. Bu itme gücü her iki dönemde de payanda duvarlarıyla karşılanmaya çalışılmıştır. Mimar Sinan bu sorunu çözümlemek

gayesiyle, kubbeyi taşıyan payeler ve yan duvarlar arasındaki boşlukları kemerlerle beslemiştir. Bunun yeterli olmadığını anlayınca dayanak duvarları ile yapıyı sağlamlaştırmıştır. Bugün Ayasofya'da yirmidört payanda mevcuttur. Bunlardan bir kısmı tamamen Osmanlı, bir kısmı Bizans, bir kısmı ise Osmanlı-Bizans karışımıdır. Bu payandalardan dördü güneyde, dördü kuzeyde, beşi batıda olup, diğer dördü de ağırlık kubbesi durumundadır.

AYASOFYA MEDRESESİ

Fatih Sultan Mehmet, Ayasofya'yı camiye çevirdikten sonra, onun kuzeyine bir medrese yaptırmıştır. Ayasofya Medresesi C. Gurlitt'in planından anladığımız kadarıyla 50x47x35 m. ölçüsünde dikdörtgen bir plan şeması göstermektedir. İç avlu 14 x 23 m.dir. Buna göre uzun tarafından 17 şer den 34, küçük avlusunda ise 12 hücre yer almaktadır. Ayrıca büyük avluda şadırvan olduğu bilinir.

Medrese kalıntısı

Türk alimi Ali Kuşçu'nun burada müderrislik yaptığı bilinir.

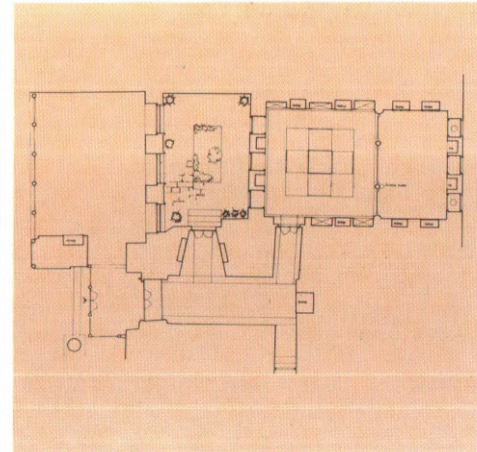
17. yüzyılda buranın düz bir alan olduğu bazı gravürlerde görülür. Bu medresenin yıkılış tarihi bilinmez. Sultan Abdülmecid zamanında Ayasofya'nın onarımı sırasında G.Fossati'ye 1847-1849 yıllarında yeni bir medrese yaptırdığı bilinir. Bu medrese ayrı ayrı avlular etrafında 15 hücreli bir büyük, yedi hücreli bir küçük bölümden oluşmakta idi.

Sultan II. Mahmut zamanında bu medresenin üzerine ahşap bir ilave kat çıkarılmıştır.

Ayasofya medresesi Darül-hıl'atü'l-Aliyye Medresesi olarak 1924 yılına kadar kullanılmış, 1934 yılında yıktırılmıştır. Bilahare burada kazı yapılarak, günümüzde görülen kalıntılar ortaya çıkarılmıştır.

AYASOFYA, I. MAHMUD KÜTÜPHANESİ

Ayasofya'nın güneyindeki iki payanda arasında yer alır. Türk yapı ve süsleme sanatının ilgi çekici bir eseridir. 1739 yılında I. Sultan Mahmut tarafından yaptırılmıştır. Kütüphane, okuma salonu, hazine-i kütüb (kitapların konduğu oda) ve bu iki bölümün ara-

sındaki koridordan oluşur. Okuma odası, Ayasofya ana mekanından başlıkları baklava dilimli 6 sütunun taşıdığı bir camikan ve bunu örten tunç şebeke ile ayrılır. Kütüphaneye girişi sağlayan iki kanatlı kapı da çiçek ve kıvrık dallarla süslü tunç şebeke ile kaplıdır ve "Ya Fettah" oymalı iki kulpu vardır. Okuma odasının duvarları çini ve yazı frizleriyle bezenmiştir. Kapının karşısındaki duvarda yeşil çinilerle bordürlenmiş somakiden Sultan I. Mahmud'un tuğrası yer alır.

Okuma odası ile Hazine-i Kütüb'ü birleştiren koridor, çiçek, gül, karanfil, lale, servi motiflerinin görüldüğü çini panolarla bezelidir. Bu panolar renk ve şekil bakımından eşsizdir.

I. Mahmut kütüphanesinin iç görünüşü

Hazine-i Kütüb 4 sütun ve bir seki ile birbirinden ayrılan iki mekandan oluşur. Birinci bölüm kubbe, diğeri aynalı tonozla örtülüdür. Kubbe sekiz köşeli bir kasnağa oturtulmuştur. Bu bölümün ortasına ahşap kitap dolabı yerleştirilmiştir. Koridordan bu bölüme girilen kapının iç tarafından Sultan I. Mahmud'un tuğrası ve bunun üstünde 15 beyitlik yapım kitabesi vardır ve şiirin sonuna h. 1152 (1739) tarihi eklenmiştir. Kubbe kasnağını siyah zemine sarı celi ile yazılmış bir yazı, duvarları da kırmızı zemine altın yaldız

talik bir yazı frizi süsler. Ahşap kitap dolabını, kırmızı zemine altın yaldızlı talik yazı ile yazılmış, son beyitinde yapım tarihi belirtilen Arapça bir kaside çevreler. Bu bölümde de duvarlar çinilerle bezelidir.

Kütüphanede 16-17-18. yüzyıllara ait İznik, Kütahya, Tekfur Sarayı çinileri birlikte kullanılmıştır. Hazine-i Kütüb'deki 16. yüzyıl İznik çinileriyle koridorda aynı yüzyıla ait bahar açmış çiçek dalları kompozisyonu Türk çini sanatının en güzel örnekleridir.

Kütüphane tamamlandıktan sonra Sultan I. Mahmut Galata Saray-ı Humayun'daki kitapları buraya göndermiş ayrıca Topkapı Sarayı Hazine-i Humayun'undaki değerli kitapları da, kendi mühürü ile mühürlenip buraya vakfetmiştir. Şeyhülislam Sadettin Efendi ve Devlet ileri gelenlerinin de vakfettiği kitaplar vardı. Kütüphanede yaklaşık 5000 elyazma kitap bulunuyordu. Bu kitaplar, Süleymaniye Kütüphanesine taşınmıştır.

Sultan II. Selim Türbesi

AYASOFYA PADIŞAH TÜRBELERİ

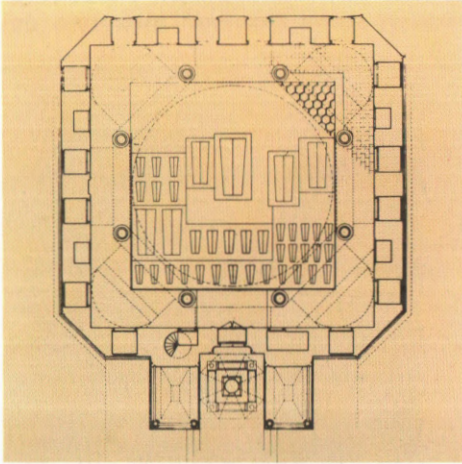
Mimar Sinan, Mimar Davut ve Mimar Dalgıç Ahmet Ağa'nın yaptırdığı üç muhteşem türbe Ayasofya ile kaynaşmış ve burasını tümüyle bir Türk külliyesi görünümünü vermiştir. Bunlara Sultan İbrahim ve Sultan I. Mustafa'nın gömüldüğü vaftizhane de bu külliye eklenmiştir.

SULTAN II. SELİM TÜRBESİ

Ünlü Türk Mimarı Sinan, Selimiye Camii'nden sonra İstanbul Türbelerinin en güzeli olan II. Selim Türbesi'ni inşa etmiştir. Sultan II. Selim hayatta iken Mimar Sinan'a Ayasofya Camii'nin payandalarla takviyesini, iki minare eklenmesini ve kendisine de Ayasofya'nın yanında bir türbe yapmasını emretmiştir. Padişah 1574'de öldüğü zaman türbe bitmemişti. Defin töreninden sonra türbenin inşaatına de-

Sultan III. Murad ile Şehzadeler Türbesi

Sultan II. Selim Türbesi planı

vam edilerek 1577'de tamamlanmıştır. Dışı tamamen mermer kaplı olan yapı 8 köşelidir. Köşelerden dördü dar, dördü geniş yapılarak binaya ayrı bir özellik verilmiştir. Ön cephedeki revak kısmının görkemli bir görüntüsü vardır. Revakın ön cephesindeki mermer kitabelerin üstüne altın yaldızla

ayetler yazılmıştır. Giriş kapısının iki yanında beyaz zemin üzerine mor, kırmızı, yeşil mavi çiçek ve dallarla bezeli çini panolar konmuştur. 16. yüzyılın en güzel örneklerinden olan bu panolardan soldaki pano aslının taklididir. Aslı Louvre Müzesi'nde bulunmaktadır. Giriş kapısını çevreleyen kornişler ve kenar süslemesi firuze mavi zemin üzerine çiçekli nefis çinilerden yapılmıştır. Kapının üstünde altın yaldızla yazılmış Besmele yer alır. Çini panoda siyah ve beyaz renkle ve sülüs hatla yazılmış tarih kitabesi vardır.

Çift kubbeli olan binanın iç kubbesini içerde 8 büyük mermer sütun taşımaktadır. Dış kubbe ise duvarlara bindirilmiştir. Kubbelere sol taraftaki kapılardan girilmekte ve helezon şeklinde bir merdivenle çıkılmaktadır. İçte kapı üzerinde yer alan balkona da bu merdivenlerle ulaşılmaktadır. İki kubbe arasındaki gezinti yeri 2.20 metre genişlikte, kubbenin yerden yüksekliği

ise 15.70 metredir. Bina içerden dört köşe görünüşlüdür. Bu köşelerden herbirine yarım kubbe yerleştirilmiştir.

Türbenin ışık durumu çok güzel düzenlenmiş olup, pencereler cephelere göre değişmektedir. Üç cephede üç kat pencere sırası vardır. Yanlız ön cephede iki sıra birer pencere bulunmaktadır. Pencerelerin aralarına oyma kapaklı dolaplar yerleştirilmiştir. Daha fazla aydınlık olması için kubbe üzerine de pencereler açılmıştır.

Türbede büyüklü küçüklü 42 sanduka bulunmaktadır. Girişin karşısındaki yönde ve ilerde, Osmanlı tahtında 8 yıl, 2 ay, 19 gün saltanat sürmüş olan Sultan II. Selim yatmaktadır. Sandukası mermer kenarlı bir kaide üzerine oturtulmuştur. Padişahın bir yanında oğlu III. Murat'ın annesi olan ve 1585 yılında ölen Nurbanu Sultan, diğer yanında ilk mezarda kızı ve Piyale Paşa'nın eşi Hacı Güherhan sultan,

onun yanında diğer kızı ve Sokullu Mehmet Paşa'nın daha sonra da Kallaylı Koz Ali Paşa'nın eşi olan İsmihan Sultan yatmaktadır. Kapıdan girişe göre soldaki iki sanduka'dan biri yine II. Selim'in kızlarından ve Siyavuş Paşa'nın eşi Fatma Sultan'a aittir. III. Murad'ın kardeşleri Süleyman, Osman, Cihangir, Mustafa, Abdullah ve III. Murat'ın oğulları ve kızları da bu türbede gömülüdür.

SULTAN III. MURAD TÜRBESESİ

Sultan III. Murad Türbesi padişahın ölümünden sonra yapılmış, mimarı, mimar Davut Ağa'dır. II. Selim Türbesi yanında yer almaktadır.

Türbenin içerisi XVI. yüzyıl mercan kırmızısı renkte ki çinilerle kaplanmış

Sultan II. Selim Türbesinin içten görünüşü

olup, dış kısmı ise mermer levhalarla kaplıdır.

Türbenin üst örtü sistemi iç ve dış olmak üzere iki kubbeden meydana gelmektedir. Bu kubbeler doğrudan doğruya duvarlar üzerine binmiştir.

Altıgen planlı türbe, Türk mimarisinin en güzel eserlerinden olup, kapısı abanoz ağacındandır. Kapının sağ ve sol kanatlarında ki, "KÜLLÜ NEFSİN ZAL-KATÜLMEVT SÜMME İLEYNA TÜR-CEUN" yazılıdır. Sedef kakmalı kareler Dalgıç Ahmed'in imzasını taşımaktadır.

Burada Sultan III. Murad, eşi Safiye Sultan, başta kızlarından Mihriban, Fatma Sultan, Sultan I. Ahmet'in İbrahim'in bir şehzade ve iki kızı türbe içinde bulunmaktadır.

İçerisinde 54 sandukanın bulunduğu bu türbe, XVI. yüzyılın sonunda (1595-1599) yapılmış, Türk çinileri ve kalem işleriyle bezenmiştir. III. Mehmed'in 19 kardeşi de burada yatmaktadır.

ŞEHZADELER TÜRBEŚİ

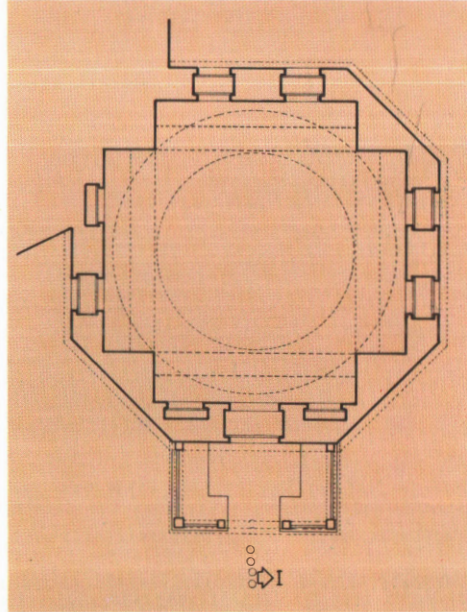
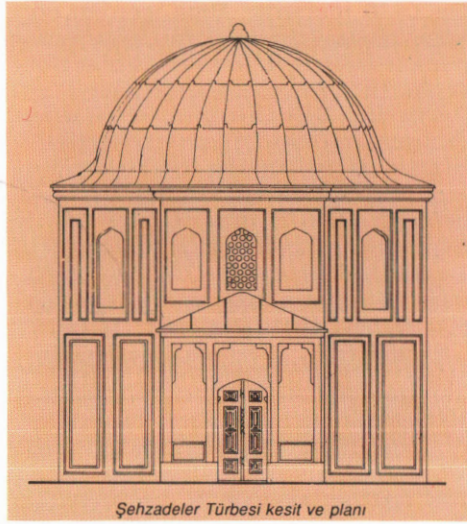
XVI. yüzyıl sonunda yapılan küçük ve sade görünümlü şehzadeler türbesinin Mimar Sinan'ın eseri olduğu tahmin edilmektedir.

Türbe dıştan sekizgen, içten dört köşeli olarak inşa edilmiştir.

Türbe içerisinde Sultan III. Murad'ın dörtoğlu ve bir kız gömülüdür. 5 sanduka bulunmaktadır.

SULTAN III. MEHMET TÜRBEŚİ

1608 yılında Sultan I. Ahmet tarafından yaptırılmıştır. Mimarı Dalgıç Ahmed'dir.

Sultan III. Mehmed Türbesi dıştan mermer kaplı, içten sekiz köşeli bir plana sahiptir. Sonra ki yıllarda bu türbeye Sultan kızları için bölümler ilave edilmiştir. İç ve dış olmak üzere iki bölümden meydana gelen kubbe doğrudan doğruya ana duvarların üzerine oturmuştur. Türbenin içi İznik çinileriyle kaplanmıştır.

Türbede III. Sultan Mehmed ve I. Ahmet'in annesi Handan Sultan, Sultan I. Ahmed'in üç şehzadesi kızları ve III. Sultan Murad'ın kızı Ayşe Sultan'ın sandukaları ile birlikte toplam 26 adet sanduka bulunmaktadır.

SULTAN I. MUSTAFA VE SULTAN İBRAHİM TÜRBEŚİ

Ayasofya'ya bitişik olarak VI. yüzyılda yapılmış olan Ayasofya Vaftizhanesi XVII. yüzyılda türbeye çevrilmiştir.

İçerisinde Sultan III. Mehmet'in oğlu I. Mustafa ve Sultan İbrahim'in sandukaları ile I. Ahmet'in kızı Hanzade Sultan, IV. Murad'ın kızı, Kaya Sultan sandukaları bulunmaktadır. Sandukaların ikisi padişah, beşi şehzade sandukasıdır. Diğer sandukalardan altısı büyük yaşta ölen sultanlara, dördü küçük yaşta ölen Sultanlara aittir. II. Ahmed'in şehzadeleri İbrahim olmak üzere toplam 17 adet sanduka bulunmaktadır.

Vaftizhane (Sultan I. Mustafa ve Sultan İbrahim Türbesi)

AYASOFYA ŞADIRVANI

Sultan I. Mahmut tarafından H. 1153 (1740) yılında, Ayasofya'nın avlusunda yaptırılmıştır.

Şadırvan, sekiz mermer sütuna dayanan, sekiz kemer üzerine oturtulmuş, kubbesi ve kurşun örtülü saçak altındadır.

Şadırvan

Tunç bileziklerle zemine bağlanmış olan mermer sütunların aralarındaki kemerlerin ortalarında mermer kabartma ve altın yaldızlı birer gül motifi vardır. sekiz köşeli mermer revakın üst kısmında, yine mermer üzerine altın yaldızlı, kabartma olarak çepeçevre arapça bir kitabe yazılıdır. Bu kitabenin karşısında, yer alan iç kısımda, talik hat ile yazılı mavi zemin üzerine, altın yaldızlı, 16 beyitlik, kabartma eski türkçe çepeçevre kaside mevcuttur.

Saçağın dış tavan kaplaması, altın yaldızlı, çiçekli panolar ile çubuk kafesle süslenmiştir. Saçağın iç tavan kısmı da süslüdür.

Kubbenin iç kısmı ise altın yaldızlı çubuklarla dilimlere ayrılmış olup, dilimlerin ana merkezinde altın yaldızlı, altı köşeli yıldız süslemesi vardır.

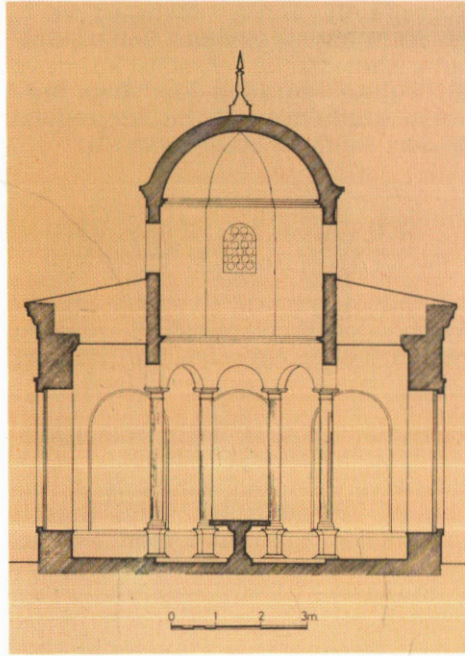
Esas şadırvan, 16 dilimlidir. Mermer yarım sütunlar ve dilimler alçak kabartma çiçek motifleriyle süslü olup, her dilimin ortasında tunç musluklar bulunmaktadır.

Bu mermer yarım sütunlar, üst kısmı çiçek oymalı tunç şebeke ile süslüdür. Bu şebeke dilimlerinin üzerinde ise müsellesi alınlık yer almaktadır. Bu alınlıklar ile tunç şebeke dilimleri arasındaki friz üzerinde, altın yaldızlı, talik hat ile ikinci bir tarih kasidesi çepeçevre yazılmıştır.

Şadırvanın üzerinde, saçağın kubbesine doğru sivrilmiş tunç çubuklardan yapılmış, açık kubbe yer alır. Bunun üzerinde çerçeve içerisine alınmış bir ayet mevcuttur.

AYASOFYA MUVAKKİTHANESİ

Ayasofya muvakkithanesi Sultan Abdülmecit (1839-1861) zamanında, Ayasofya'nın Fossati kardeşler tarafından

1847-1849 yıllarındaki onarımı tamamlandıktan, birkaç yıl sonra namaz vaktinin düzenli tesbiti için Ayasofya'nın güneybatı avlusuna girişin yanına inşa olunmuştur.

Ayasofya muvakkithanesi kare planlı küçük bir kagir yapı olup, giriş kısmı kuzey cepheadir. Diğer üç cephede demir parmaklıklı yarım yuvarlak kemerli üçer pencere bulunmakta, bu pencereler vasıtasıyla iç mekan aydınlatılmaktadır.

İçeride sekiz adet sütun bir halka şeklinde dizilmiş olup, bunların üstünde yüksek yine sekizgen bir kasnak yükselir. Kasnağın üzeri küçük bir kubbe ile örtülü olup, üzerinde alem vardır. Kasnağın yalnız dört cephesinde yuvarlak kemerli birer pencere açılmıştır. Yapının çatısı ve kubbesi kurşunla kaplıdır.

Muvakkithane içinde ortada, mermer ayaklı, yekpare mermerden oluşan yuvarlak bir masa yer almaktadır. Bu

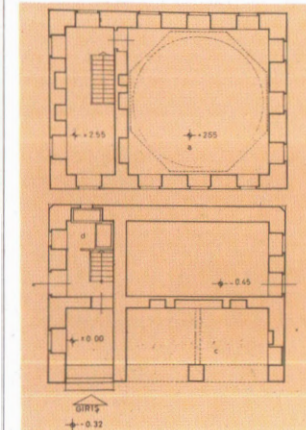

bölüm bugün müzenin bürosu olarak kullanılmaktadır.

AYASOFYA SIBYAN MEKTEBİ

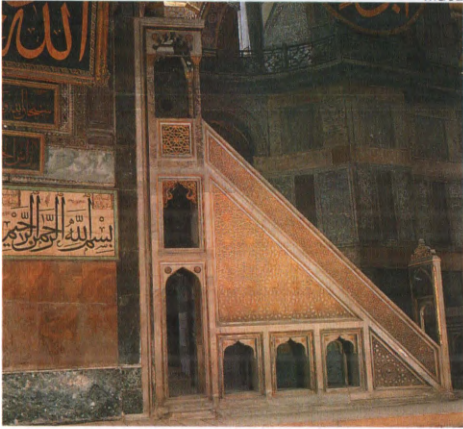
1853 tarihinde yapımı tamamlanan muvakkithane, Türk döneminde yapılmış, kendi türündeki muvakkithaneler içerisinde en güzel, en görkemli yapılardan biridir.

H. 1152 (=1739/40) tarihinde Sultan I. Mahmut tarafından Ayasofya avlusu içinde, sade görünümlü tek kubbeli yapı olarak yaptırılmıştır. Geçmişte bu yapının, esnafın kahvesi olarak kullanıldığı söylenir. Bugün alt katı müzeninkütüphanesi ile uzman odası olarak kullanılmaktadır. Üst katı ise Müdür Lojmanıdır.

Müezzîn Mahfili

Mimber

AYASOFYA İÇİNDEKİ EKLER

Ayasofya içerisindeki mihrap, minber, müezzîn mahfili ve vaaz kürsüsü gibi Osmanlı ekleri XVI - XVII. yüzyıllara ait III. Murad döneminin klasik mermer işçiliği örnekleridir.

Simetrik iki mermer küp hellenistik döneme ait olup, Sultan III. Murat (1574-1595) tarafından Bergama'dan getirilmiştir.

Mihrabın iki yanında bulunan bronz kandil Kanuni Sultan Süleyman(1520 /1566) tarafından Budin seferinden

Vaiz Kürsüsü

dönüşünde Ayasofya'ya armağan edilmiştir.

Ayasofya orta mekanında göze çarpan 7.50 m. çapında yuvarlak büyük levhalar üzerinde altın yıldız ile yazılmış bulunan Allah-Muhammed, dört halife, Hasan, Hüseyin adlarının yazımı ünlü Türk Hattatı Kazasker Mustafa İzzet Efendi tarafından Sultan Abdülmecid döneminde yazılmıştır. Yine aynı hattat, kubbenin ortasında görülen Kur'an-ı Kerim'den alınmış Sure-i Nur Ayetini de yazmıştır.

Mihrabın üstünde apsisi çevreleyen çini üzerindeki yazı h. 1016 (=1607-1608) tarihli olup, Mehmet adında bir hattatın imzasını taşır.

Apsisin sağ tarafındaki dehliz içindeki çini panolardan biri üzerinde Hazreti Muhammed'in türbesi tasvir edilmiştir.

Ayasofya içindeki eklere ilave olarak Kasr-ı Hümayûn ile Hünkâr Mahfilinden bahsetmek gerekir.

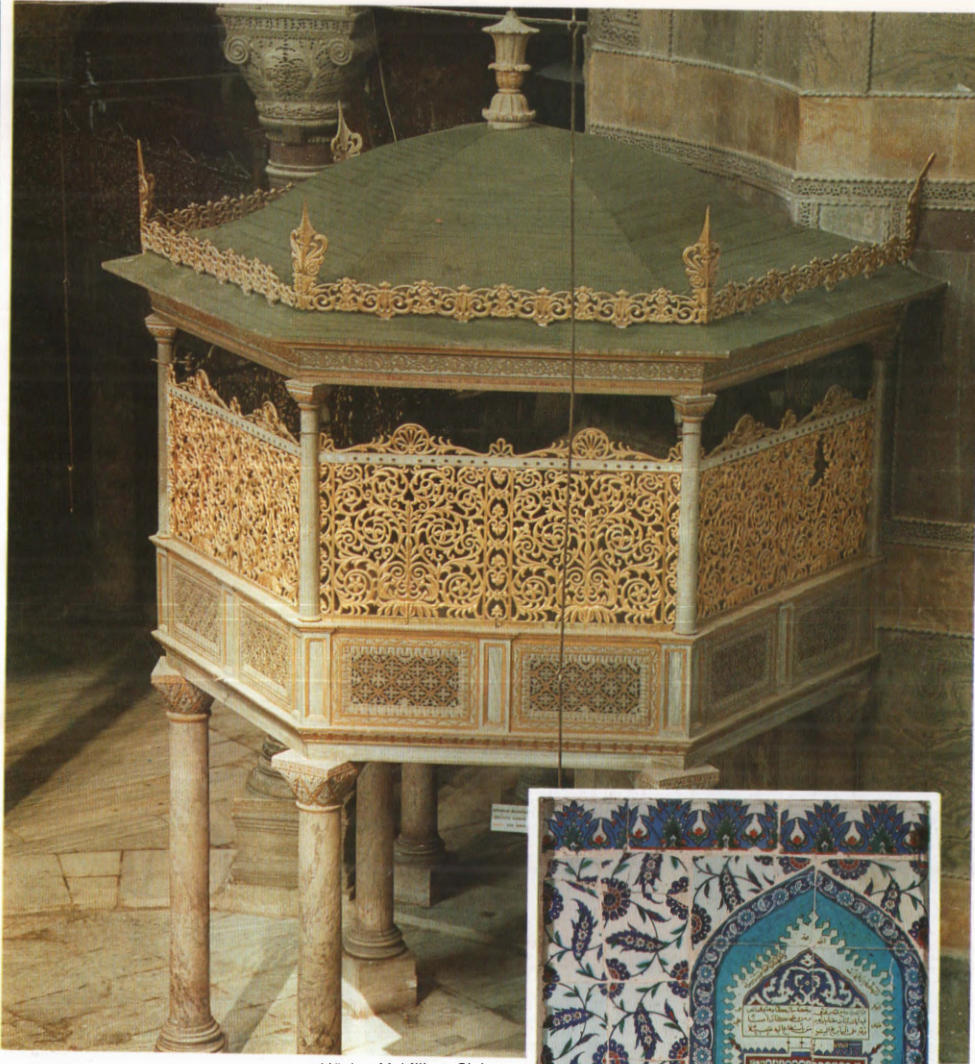
Kasr-ı Hümayûn'a giriş Babihümayûn caddesi üzerindeki, mermer söveli bir kapıdan sağlanmaktadır. Kapı girişinin üzerinde Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin tâlik hattı ile h.1265 (=1848 /49) tarihli kitabesi bulunur. Bunun üzerinde de Sultan Abdülmecid'in tuğrası yer alır. Kasr-ı Hümayûn, Sultanların Hünkâr Mahfiline geçmeden evvel oturup, dinlendikleri yerdir. Ayasofya Kasr-ı Hümayûnu Fossati tarafından düzenlenmiştir.

Kasr-ı Hümayûnunun esas salonunda Mekke ve Medine'ye ait resimlerin olduğu bilinmesine karşılık, bugün sadece Mekke resmi mevcuttur. Bu salondan beyaz boyalı, altın yıldızlı çerçeveli bir kapı ile Hünkâr Mahfiline geçilir.

Hünkâr Mahfili zeminin taban döşemesinden yüksekte olup, sütunlar üzerinde durmaktadır. Etrafı kafesli

Hünkar Mahfili ve Çini pano

korkuluklarla çevrili olan Hünkar Mahfili, Fossati tarafından yapılmış, yapım uslubu bakımından dikkat çekmektedir.

1453 tarihinden itibaren camii olarak kullanılan Ayasofya, Atatürk'ün emirleriyle ve Bakanlar Kurulunun 24 Kasım 1934 tarih ve 7/1589 sayılı kararıyla müzeye çevrilmiştir. 1 Şubat 1935 de ziyarete açılan müzeyi, Ulu Önder Atatürk ilk kez 6.Şubat.1935 tarihinde ziyaret etmiştir.

AYA İRİNİ ANITI

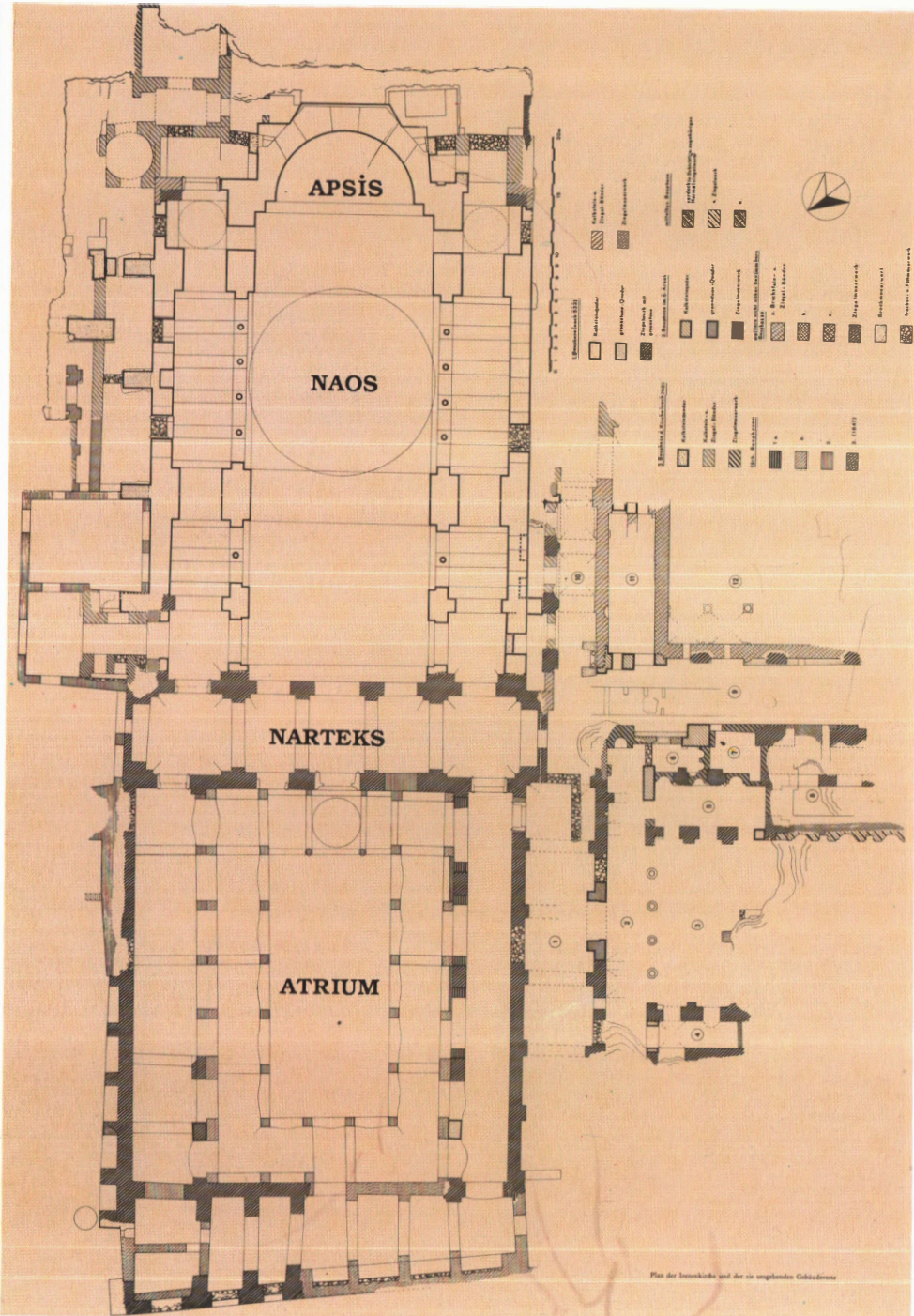
Hagia Eirene ve St. İrene adlarıyla da anılan Aya İrini Topkapı Sarayının dış avlusunda yer almaktadır. Büyük Konstantin (307 - 337) tarafından IV. yüzyılda inşa edilen yapı İstanbul'daki Bizans çağı kiliselerinin en eskilerinden biridir. Hakkında "en eski kilise" ünvanı da kullanılır. Ayasofya ile yan yana olması ayrıca önemini arttırmaktadır.

İnşa tarihi kesin olarak bilinmeyen ilk yapı, İmparator Justinianus I (527-565) zamanında 532 yılında meydana gelen Nika isyanı sırasında pek çok yapı gibi yakılıp yıkılmıştır. İmparator Justinianus I kısa zamanda kilisenin inşasını başlatmış ve muhtemelen 548 yılında tamamlanmıştır. Ancak İmparator Justinianus I'in imparatorluğunun son yıllarında çıkan yangın sonunda Aya İrini kilisesinin atriumu ile narteksi yanmıştır. Yine gerek imparator Leon III (717-741) ve gerek imparator Leon IV (775-780) zamanında meydana gelen depremler sırasında kilise büyük ölçüde hasar görmüş ve

tekrar onarılmıştır. XI. yüzyılda da hasar gören kilise zaman zaman onarılmıştır.

İstanbul'un Türkler tarafından 1453 yılında fethinden sonra kilise camiye çevrilmediği için yapının iç ve dışında bir değişiklik yapılmamış, kilise Topkapı Sarayını çeviren Sur-u Sultan-i'nin içine alınmış ve bir takım silah ve ganimetlerin saklandığı yer olarak kullanılmıştır. Bu nedenle uzun süre "Cebahane" adını taşıyan kilise Padişah Ahmet III (1703-1730) zamanında bir tür silah müzesi haline sokulmuştur.

Tanzimat döneminde Tophane Müşirlerinden Damat Ahmet Fethi Paşa 1846 yılında Türk Müzesinin ilk nüvesini burada oluşturmuş ve o zamana kadar toplanan eserleri "Mecma-i Asarı Atika (Eski Eserler Koleksiyonu) ve "Mecma-i Eslaha-i Atika (Silah Koleksiyonu) adlarıyla iki bölüm halinde düzenlenmiştir. 1869 yılında "Müze-i Hümayun" (İmparatorluk Müzesi) adını alan Aya İrini'nin içi ve bahçesi

eserlerle dolunca yeni bir müzeye ihtiyaç duyulmuş ve 1875 yılında eserler Çinili Köşk'e taşınmıştır. Depo haline getirilen kilise 1908 tarihinden itibaren Askeri Müze olarak kullanılmıştır. Daha sonra bir süre boş kalan yapının çevresinde araştırmalar yapılmış ve kilise yer yer onarılarak Ayasofya Müzesi Müdürlüğüne bağlı bir birim haline getirilmiştir.

Mimarisi itibariyle Justinianus I devri özelliklerini yansıtan Aya İrini İstanbul'da Ayasofya'dan sonra gelen en büyük kilisedir. Üç nefli bir bazilika görünümünde olan yapı; ana mekan narteks ve atrium olmak üzere üç bölümden meydana gelmiştir. Binanın apsisten narteks duvarına kadar 57 metre, narteksten atrium duvarının bitimine kadar 43 metre, yapının genişliği ise 32 metredir. Ana mekan sütun ve payelerle üç nef ayrılmış, üzerleri kubbe ve tonozlarla örtülmüştür. İki ana paye arasındaki dörder devşirme sütunlar üst galerileri taşımaktadır. Dört beşik tonozla desteklenen ana kubbe 15 metre çapında olup zeminden yüksekliği 35 metredir. Kubbenin ortasında Osmanlı döneminde yapılmış, çeşitli silahlardan oluşan bir arma yer almaktadır. Kubbede 20 pencere vardır, ancak bir çoğu sonradan kapatılmıştır. Ana kubbenin yanında basık ve kasnaksız elips bir kubbe daha vardır. Uzun bazilikayı örtmek için gayet mahir bir şekilde yapılmıştır. Ana mekanın doğu ucu bir apsisle biter. Üç yüzünde birer pencere bulunan apsis yarım yuvarlak bir kubbe ile örtülüdür. Yarım kubbede yaldızlı zemin üzerinde dört kademeli bir kürsü üzerinde geniş kollu bir haç resmi görülmektedir. Ayrıca apsisin yarım kubbesinin kemerinde Tevrat'tan alınmış iki satırlık bir parça, mozaik harflerle yazılmıştır. Apsisin kalın duvarları arasında bir dehliz yer alır ve dehlizin iki ucunda birer kapı vardır.

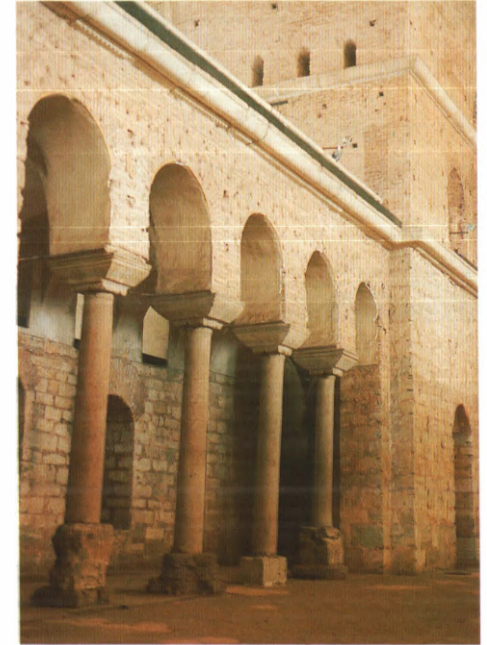
Pareklesion olarak ifade edilen ve tonozla örtülü olan yan neflerin sonun-

da iki hücre bulunmaktadır.

Ana mekandan, üzeri tonozla örtülü nartekse 5 kapı ile geçilir. Narteks ana bina bünyesine göre uçlardan biraz dışa taşkındır. Narteksten yine 5 kapı ile atriuma (avlu) geçilir.

İstanbul'daki Bizans kiliseleri içinde atriumu günümüze kadar gelen tek kilisedir. Atrium tonoz kemerli revaklarla çevrilidir. Türk çağında atrium kısmı bir sıra revakın eklenmesiyle daralmış ve ilk görünüşü değişmiştir.

Justinianus I zamanında inşa edilen kilisenin iç tezyinatının pek zengin olduğu sanılmaktadır. Yer sarsıntıları, insan eliyle yapılan tahribatlar, diğer doğal afetler nedeniyle gerek mermer, gerek mozaik süslemelerin yok olmasına neden olmuştur.

Bugün Ayasofya Müzesi Müdürlüğü'nden izin alınarak gezilen Aya İrini son yıllarda İstanbul'da yapılan çeşitli kültürel etkinliklere büyük ölçüde sahne olmaktadır.

MOZAİK MÜZESİ

Mozaik hakkında kısa bilgi;

Mozaik protohistoria çağından itibaren gözükmeye başlamıştır. Mezopotamya'da (IV. bin yılın sonunda) bir Uruk tapınağında (Varka), başları renkli kil çivilerin duvarlara yarı gömülmüş sütunlarda meydana getirdiği siyah, beyaz ve kırmızı geometrik desenler ilk mozaiklerdir. Grek mozaığı M.Ö. IV. yy'dan itibaren ortaya çıkar (Olynthos kazıları). Bu, orta kısmı emblema denen resimle süslenmiş bir yer mozaığıdır. Renklerin çeşidi azdır ve desen, çağın resimle süslenmiş bir yer mozaığıdır. Renklerin çeşidi azdır ve desen, çağın resim ve seramiğini yansıtır. Hellenistik çağda en ünlü mozaikler Delos'un evlerinde bulunanlardır. Mozaik Roma'da M.Ö. II. yy'da

İtalya'da çok kullanılmaya başlanan mozaik, Augustus'tan sonra Roma İmparatorluğunda yaygın hale gelmiştir. Aynı zamanda mozaığın niteliği de değişmiştir. Egzotik ve lüks bir sanattan, milli ve faydacı bir sanata dönüşmüştür. Roma Cumhuriyeti'nin son yüzyılında doğan ve özellikle bahçelerdeki suni mağaralara yapılan duvar mozaiklerinden pek az kalıntı ele geçmiştir. Yer mozaikleri duvar mozaiklerinden daha yaygındır. Önceleri "Opis Signinum" adı verilen ve kireç ile dövülmüş tuğladan meydana gelen harç içine serpiştirilmiş çakıl veya mermer yahut taş parçaları kullanıldı. Bu mozaiklerde desenin temel unsurunu düz çizgiler meydana getiriyordu. Sonraları bütün yüzler küp biçiminde yontulmuş mermerle kaplanmaya başlandı. Renkler başlangıçta basitti; beyaz zemin üzerindeki siyah renge, kırmızı, yeşil ve sarı da eklendi. Geo-

metrik şekillerden sonra, eşyaların hayvanların ve insanların resimleri yapmaya başlandı.

Mısır kaynaklı "Opus Vermicalatum", önceleri yalnız mücevher ve kakmalar da uygulandı. Bunların özelliği; çok küçük, değişik biçimli genellikle yuvarlatılmış mermer, sır veya cam parçalarından (santimetrekarede 20 taşa kadar) meydana gelmiş olmasıdır. Geometrik bir çerçeveye değer kazanan "Emblemata'lar" sehpa tablolarıyla rekabet edebiliyordu: Pompei'de İskender ile Dara'nın Savaşı, Yedi Bilge ve Samos'lu Diaskerides'in imzasını taşıyan bir güldürü sahnesi. Taşrada mozaik yapımı yaygınlaşmıştı. Afrika'da, Galya'da Germania'da, Suriye'de mozaik okulları gelişmekteydi.

Bizans'ta duvar mozağı, mermer kaplamaların tabii tamamlayıcısı oldu.

Orta çağda mozaik yerine taş kaplama ve döşeme tercih edilmekle beraber Venedik ve Sicilya'da mozaik yapımına devam edildi.

Türkiye'deki mozaikler, Roma ve Bizans dönemlerinden kalmaz. Roma döneminden kalma mozaikler, daha çok Antakya yöresindendir. Bunun dışında, Güney Anadolu ve Ege bölgelerinde zaman zaman Roma dönemi mozaikleri ele geçirildi.

Roma mozaikleri renkli taşlardan yapılır, insan ve hayvan figürlerini konu edinen mitolojik sahnelerden oluşan mozaikler geometrik bordürlerle çevrelenmiştir. Bizans mozaiklerinin en güzel örnekleri İstanbul'da Ayasofya, Kariye ve Fethiye müzeleri ile Mozaik Müzesinde bulunan Büyük Saray mozaikleridir.

MOZAİK MÜZESİ

Mozaik Müzesi, Sultanahmet Camisi arastasında yer almaktadır. Müze Bizans döneminin Büyük Sarayına ait revaklı avlunun kuzey doğu bölümünde sağlam kalmış bir mozaik döşemenin üzerine yapılmıştır. Mozaik Müzesinin bir kısmını oluşturduğu arasta çarşısı, I. Ahmet zamanında (1609-1617) yaptırılmıştır. Mimarı Sedefkâr Mehmet Ağa'dır. Çarşının ortasında bir sokak uzanmaktadır; sokağın her iki yanında o devrin ihtiyaçlarını karşılayan ve Sultanahmet

Camiine gelir sağlayan dükkanlar bulunmaktadır. Bu dükkanlar karşılıklı olarak 22 şer adetten 44 tanedir. Çarşı 1908 yılında çıkan büyük yangın sonucu harap olmuştur. 1897 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yeniden düzenlenmiş ve restore edilmiş

Bizans çağında Büyük Saray; Geriye hemen hiçbirşey kalmamış olsa da, Büyük Saray (İmparatorluk Sarayı ve Kutsal Saray olarak bilinirdi.) bir zamanlar Konstantinopol'un en büyük sivil yapısıydı. İlk kez Büyük Konstantinus (324-337) döneminde yaptırılmaya başlanmıştır.

Başlangıçta sarayın, Hipodrum'a bitişik yüksek alanda kurulduğu bilinmektedir. Bu yakınlık imparatorun araba yarışlarını seyrettiği özel locasına (Kathisma) kolayca ulaşmasını sağladığı gibi karışıklık çıktığında kolaylıkla sarayına sığınmasına da olanak sağlıyordu. Sonraki yüzyıllarda sarayın büyüyerek koruluk yamaçtaki zengin villalarını yuttuğu ve Marmara denizine ulaştığı görülmektedir. 409 yılında Theodosius II'nin saraya ait topraklar üzerinde özel inşaatı yasakladığı bilinmektedir. Sarayın denize açıldığı yerde yapılan ve Bukaleon diye bilinen limanın kalıntıları günümüze kadar ayakta kalmıştır.

Devrin Bizans kaynakları Büyük Saray hakkında fazla bilgi vermemektedirler. bugün bilinenlerin çoğu İmparator Konstantin VII. Porphyrogenetos (913-959) devrinde yazılan "Törenler Kitabı" bu devirde kente gelen İtalyan elçisi Kremona'lı Liutprand'ın anıları ve imparator Alexius'un (1081-1118) kızı Prenses Anna Komnena'nın "Alexios" adlı kitabından derlenmiştir.

Sarayın 100.000 m² lik bir alana yayıldığı ve ana girişinin bugünkü Ayasofya Müzesi tarafındaki, Konstantin I'in (324-337) annesi Augusta Helen'e adanmış Augusteum diye bilinen sütunlu bir avlunun tarafında olduğu bilinmektedir. Bu girişteki kapılar ve odalar altın kaplamalı olduğu için "Chalke" ya da "Bronz Kapı" diye adlandırılmıştı. Bundan sonra sıra terasların üzerinde korunun içine dağılmış değişik fonksiyonlu binalara gelirdi. İmparatorun korumalarının yatakhaneleri, hizmetçi barakaları, zindan-

lar, mutfaklar, özel bir stadyum, yüzme havuzları, polo sahası, tören salonları, kiliseler, ahırlar, vb.

Nika isyanından (532) bu bölgedeki öteki yapılar gibi saray da zarar

görmüş ve yanan bölümleri I. Justinianus zamanında onarıldı. Justinianus I'den sonra burada yaşayan imparatorlar da çeşitli binaları yıkarak yerlerine yenilerini yaptılar. I. Basileos (867-886) da saraya bazı bölümler ekledi ve genişleterek değişiklik yaptı. V. Konstantin Porphyrogennetos sarayı restore ettirdi. Bundan sonra ancak 10. yüzyıldan başlayarak Bizans hükümdarlarının bakımı çok masraflı olan bu saray yerine, Mangano veya Blachernae gibi küçük saraylarda yaşamayı yeğledikleri görülmektedir.

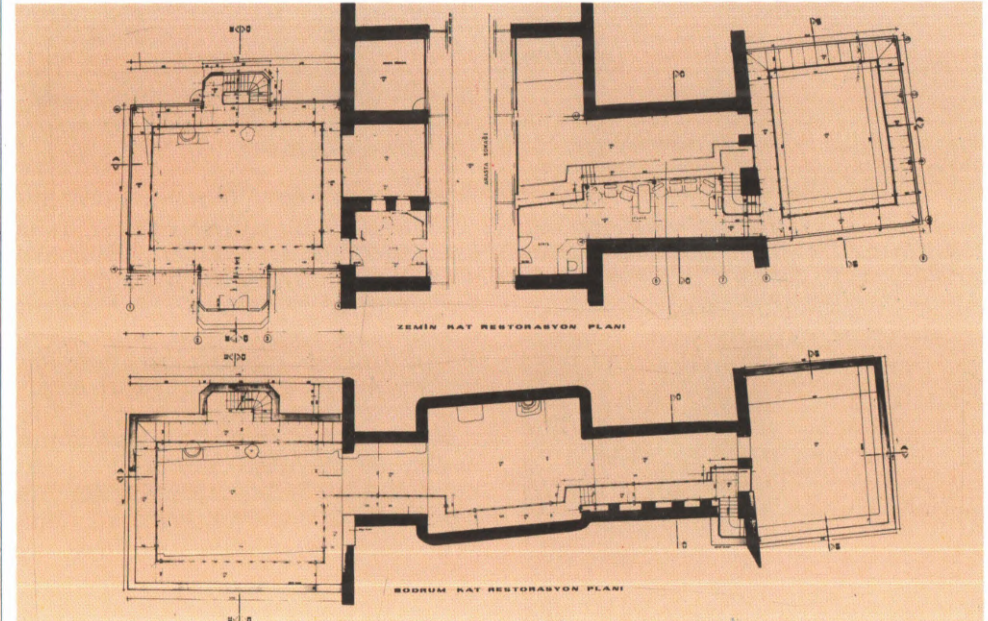
1204 yılında Haçlılar kenti ele geçi-

rince, yağmadan burası da payını almış bir süre 4. Haçlı Seferinin komutanlarının barınağı olarak kullanılmıştır. İmparatorluğun son dönemine gelindiğinde artık Büyük Saray kederine terk edilmiştir. Kalıntıları yeni inşaatlarda kullanılmak üzere sık sık sökülülmektedir. 1453'de İstanbul'un fethinde Büyük Saray tamamen yıkık durumda idi. Türkler burada küçük bir yerleşim merkezi kurdular. Padişah I. Ahmet (1603 - 1617) tahminen Eski Daphne ve Kathisma saraylarının bulunduğu alanda Sultanahmet Camii'ni yaptırdı.

Büyük Saray kazıları; Bölgedeki ilk kazılar, Edinburg St. Andrews Üniversitesinden E. Mamboury, Th. Wiegand ve A.M. Schneider'den oluşan ekip tarafından gerçekleştirildi. Aralıklarla ikinci Dünya Savaşı'na kadar 1935-1938 G. Martin tarafından kazılar sürdürüldü. Savaş bittikten sonra da 1951-55 yılları arasında David Talbot Rice, sistemli olarak bölgede kazılar yapmaya başladı. Bu kazılar sonucunda 3700 m2 genişliğinde

sütunlarla çevrili peristilli bir avlu ortaya çıkarıldı. Bugün müzede sergilenen mozaiklerin hepsi bu avludan çıkarılmış olup, bunun 250 m2 tutan mozaiklerin avluyu kaplayan bütün mozaik miktarının altında biri olduğu sanılmaktadır. Biri dışında bulunan mozaiklerin hepsi birbirinden bağımsız sahnelerdir. Bulunan en önemli mozaik 5 x 45 m. genişliğinde bir alanı kaplıyordu ve bugünkü modern Mozaik Müzesi tam bu panelin üzerine kurulmuştur. Söz konusu mozaikğin kalitesi avluda bulunan öteki mozaiklerden çok üstün olup sarayın mozaik atölyesindeki ustaların elinden çıkmış olduğu olasıdır. Büyük Saray mozaikleri taban döşeme olarak kullanıldıkları için dini konulara ve hristiyan sanatında kullanılan sembollere rastlanmaz... Konular günlük yaşam ve doğadır.

Büyük Saray mozaikleri yüzeysel üslupta eşine arz rastlanan realist ürünlerden olup, konuları bakımından ancak Sicilya'da Piazza Armerina Vilası'nda ortaya çıkarılanlarla karşılaş-

tırılabilirler. Yapılış stilleri gözönüne alındığında bu mozaiklerin kesin olmamakla birlikte (450-500) yılı civarında yapıldıkları sanılmaktadır. Ayrıca kazı sırasında satıhta bulunan Bizans sikkeleri de bunu kanıtlar.

Bu yıllarda mozaik sanatı üretimi artık Hristiyanlığın amaçlarına uygun bir şekil almış olup sivil amaçlarla yapılan yer mozaiklerinde bile sık sık Doğu'dan gelen gizli ya da sembolik anlam taşıyan elemanlara rastlanmaktadır. Ancak Büyük Saray Mozaiklerinin ko-

nularının o zamana kadar klasikleşmiş olan bir Hellenistik repertuarından alındıkları ve sadece göze seslendikleri açıktır. Mozaikleri üreten Bizanslı ustalar her ne kadar kendileri Hristiyanlarsa da yaptıkları mozaiklerde, seyredenlerin yalnızca estetik zevk alabilecekleri başka bir anlam aramamaları gerekir.

Konular av sahnelerinden mitolojik sahnelere kadar değişmekte ve daha çok köy hayatını ele alan, çoban ve çocuklar, odun taşıyan ve katırın sırtından attığı köylü, keçi sağan adam, eşeğine yem veren çocuk, elma yiyen ayılar, testi taşıyan genç kız, kertenkele yiyen grifon, dansözler, tayını emziren kısarak, mızraklarıyla kaplanla mücadele eden avcılar ve bunlardan başka az da olsa kuyruğu akrep kuyruğu olan ve boynuzlu kaplan gibi hayal ürünü olan varlıklara da rastlanır. Mozaiklerin kenar bordürleri de ilgi çekicidir.

Mozaiklerin yapılış tekniği, sanatçıların ellerindeki malzemeyi kullanmakta usta oldukları izlenimini vermektedir. Renkli taş, renkli cam, pişmiş toprak mozaik parçalarından oluşturulan figürler, opus vermiculatum şeklinde dizilerek fonu oluşturan mermer parçalarının ortasına oturtulmuştur. Fondaki beyaz mermer parçaları balık pulu şeklinde dizilmişlerdir. Seçilen konular klasik repertuarından olsa bile, figürlerin konturlarının vurgulanması, hafif stilize belirtileri - bir süre sonra "Bizans karakteri" olarak literatüre girecek olan eğilimler göze çarpmaktadır.

Büyük saray mozaiklerinin yerinde sergilendiği Mozaik Müzesi birbirine bağlı üç bölümden oluşmaktadır. İlk kez 3 Aralık 1953'te İstanbul Arkeoloji

Müzelerine bağlı olarak açılmış, 1979 yılında Ayasofya Müzesi Müdürlüğüne bağlanmıştır. Daha sonra Arasta çarşısının yeniden onarılması üzerine bugünkü müze de yeniden inşa edilerek ve düzenlenerek 25.8.1987 tarihinde ziyarete açılmıştır.

Eski müzenin koruma koşullarının kötü olması nedeniyle bozulan taban mozaiklerinin konservasyon çalışmaları halihazırda Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Avusturya Bilimler Akademisinin iş birliği çerçevesinde yapılıyor. Restorasyonu bitirilen mozaik panolar, peyderpey müzedeki yerlerine yerleştirilmektedir.

Ayasofya Müze Müdürlüğüne bağlı olan Müze, Salı günleri kapalı olup, haftanın diğer günleri ziyarete açıktır.

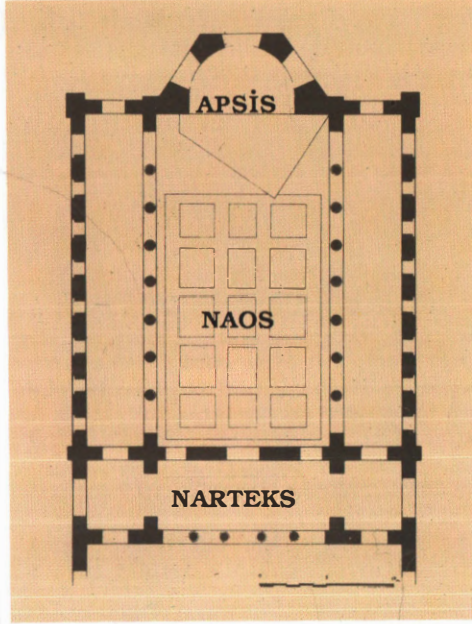

İMRAHOR ANITI (İLYAS BEY CAMİSİ)

STUDİOS MANASTIRININ HAGIOS IOANNES PRODROMOS BAZİLİKASI

Yedikule semtinde yer alan yapı, İstanbul'daki Bizans dönemine ait en eski yapılardan biridir. İmparator Leon I (457-474) devrinde patrikos ünvanına sahip, 454 yılında da Doğu Consul'ü olan Studios 456-463 yılları arasında kendi mülkü olan arazi içinde İoannes Prodromos (Vaftizci Yahya) adına bir kilise yaptırmış, ayrıca kilisenin yanına büyük bir de manastır kurdurmuştur. Manastır ve kilise kurucusundan dolayı Studios olarak tanınmıştır. Manastır Bizans döneminde önemli bir dini merkez olarak yerini korumuştur. Ünlü patrikler burada yetişmiştir. Altınkapı'dan şehre giren hükümdarların burada ibadet etmeleri adetti.

Dördüncü Haçlı Seferi sırasında Latin

istilasında (1204-1261) kilise ve manastır büyük ölçüde yıkıma uğrayıp harap oldu. İmparator Andronikos II (1282-1295) nın kardeşi Konstantinos Palaiologos tarafından 1293 yılında ge-

rekli onarım yapılmış ve etrafı kalın duvarlarla çevrilmiştir. 13. ve 15. yüzyıllarda İstanbul'a gelen gezginler kilisenin süslemelerinden ve görkemli görüntüsünden söz ederler.

1453 yılında İstanbul'un fethinden sonra şehirde Türk nüfusu arttıkça kullanılmayan ve boş bırakılan kiliseler cami veya mescide çevrilmeğe başlandı. Sultan Beyazıt II (1481-1512) zamanında cami olarak burasını vakfeden (1486) İmrahor İlyas Bey'in adını aldı. Bu nedenle burası bugün İmrahor İlyas Bey Camii olarak anılır. Türk devri boyunca büyük camiler arasında yer alan cami, daha sonra zaviye haline getirilmiştir. Cami 1782 yılında büyük bir yangın geçirmiş, büyük ölçüde harap olmuş çatı ve sağ sütun sırası ile üzerindeki galeri yok olmuştur. Akabinde gerekli onarım yapılmıştır. 1820/21 yıllarında da tekrar onarıldığı bilinir. Bizans devrinde burası önemli bir yazma ve tezhip atölyesi olarak çalıştığı gibi, Osmanlı döneminde de önemini korumuş ve ünlü hattatların yetiştiği bir merkez olmuştur. 1894 depreminde büyük zarar gören caminin, çürüyen ahşap çatısı 1908 de karın ağırlığı altında kısmen çökmüştür. Bir daha onarılmayan yapı gittikçe harap olarak bugünkü duruma gelmiştir.

Erken hristiyanlık devrinde inşa edilen kilise, plan itibarıyla bazilikaların hellenistik tipinin başarılı bir örneğidir. Atriumdan dört mermer sütunlu bir revakla üç bölümlü nartekse geçilir. Narteksin iki ucundan yukarı galerilere çıkan merdivenlerin olduğu tahmin edilmektedir. Narteksten beş kapıyla ana mekana geçilir. Ana mekan, apsis ve yedişer sütunu içeren iki sütun dizisiyle uzunlamasına ayrılmış üç neften oluşmaktadır. Sağdaki sütunlar yangın ve deprem nedeniyle yok olmuştur. Soldaki sütun dizisinden sadece altı tanesi ayakta bulunmaktadır. Yan neflerin üzerinde galerilerin olduğu kolaylıkla tahmin edilmektedir.

Dıştan üç cepheli bir çıkıntıdan oluşan apsis üzerindeki kasnak Türk baroku biçiminde olup, 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl başlarında yapılmıştır. Narteks üzerindeki pencere duvar da 18. yüzyıl Türk yapısıdır. Narteksin sağ tarafında Türk döneminde yapılmış bir minare kalıntısı yer almaktadır. Yapının bugün bulunmayan örtüsü muhtemelen ahşap bir çatıydı. Yapının mermer işçiliği, sütun başlıkları pencere kemerleri, silmeler ve kornişler 5. yüzyıl taş işçiliğinin güzel örnekleridir. Muhtemelen 13. yüzyılda yapılmış olan ve orta nefi süsleyen birbirine geçmeli zengin mermer döşeme süsleri bugün de görülebilir.

Manastırdan günümüze hiçbir şey kalmamıştır. Manastıra ait çok güzel bir mimariye sahip 24 sütunlu su sarnıcı, yakın zamanda marangozhane olarak kullanıldığı sırada çıkan yangın sonunda harap olmuş ve kısmen yıkılmıştır. İstanbul'un en eski Bizans kilisesi İmrahor İlyas Bey Camii Ayasofya Müzesine bağlı bir birimdir. Müze Müdürlüğü'nün izni ile gezilebilir.

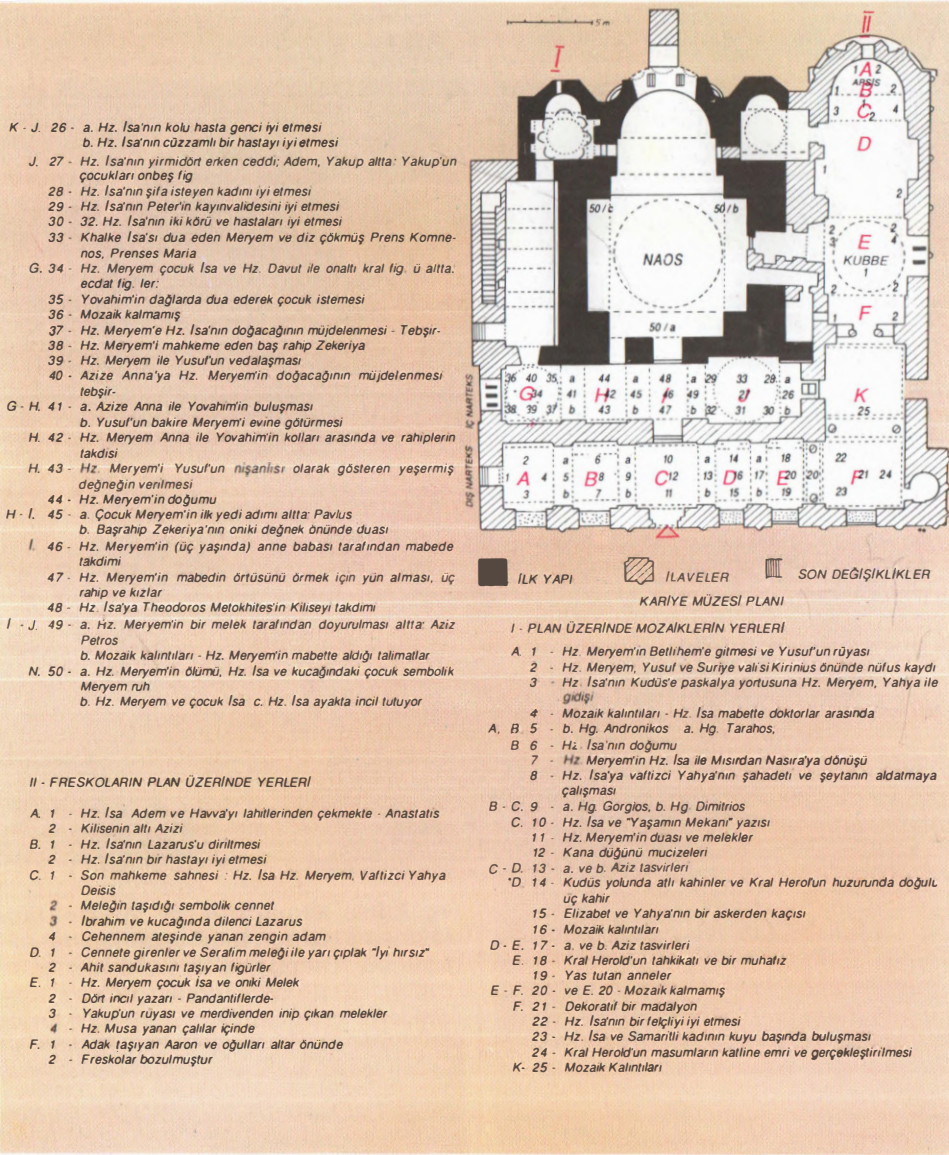
İsa'nın hanedanı, Azizler ile ecdat mensupları

KARIYE MÜZESİ

İlk kilise çok eski bir tarihte var olan şapelin yerinde Justinianus (527-565) tarafından yaptırılmıştır. Kariye-Khora sözcüğünün anlamı eski Yunanca'da kent dışı kırsal alandır. Komnenoslar devrine kadar çeşitli ek ve onarımlarla gelen kilise, bu bölgedeki Blakhernai Sarayının genişlemesi ile önem kazanmıştır. 11. yüzyıl sonlarında imparator I. Alexios (1081-1118)'un kayınvalidesi Maria Doukania tarafından yeniden yapımına başlanmıştır. Kubbesi dört kuvvetli kemerle taşınan, Kiborion şeklinde bir mekana sahip kilise 1204-1261 yılları arasında Latin işgalinde çok harap bir hale gelmiştir. Manastır

ve kilise imparator II. Andronikos (1282-1328) devrinde ünlü hazine nazırı şair Theodoros Metokhites tarafından 1312 de genişletilmiş ve mozaiklerle süslenmiştir. Bu onarımda

büyük mekana dokunulmamış bina-
nın kuzeyine bir ek, batısına bir exo-
nartex ve güneyine ince uzun bir şapel
(Parakklesion) eklenmiştir. Bu dar,
uzun tek nefli şapel kubbeli bir bina
olup bodrum katı üzerine yapılmıştır,
doğu ucu bir apsisle son bulmaktadır.

Exonarthex ise binanın bütün batı
tarafı boyunca uzanmakta ve bu-
günkü cepheyi meydana getirmektedir.
Kuzey kanadı ise önemsiz bir dehliz-
den ibarettir. Binanın bütün dış cep-
helerindeki yuvarlak kemerler, yarım
payeler, nişler, taş ve tuğla işçiliği, dış

Meryem Ana ve İsa ile Oniki Melek

görünümüne bir hareket vermekte ve
onu masif bir kütle olmaktan kurtar-
maktadır. Yapının orta mekanını örten
kubbe yüksek kasnaklı olup Türk dev-
rinde onarılmıştır. Doğu cephesi dışı
taşkın ve apsislerle biter, orta apsis
dıştan yarım kemerli bir payanda ile

desteklenmiştir.

İstanbul'un Türkler tarafından alın-
masından sonra bir süre daha kilise
olarak kullanılan bina 1511 yılında
vezir Hadım Ali Paşa tarafından camiye
çevrilmiştir. Mozaik ve freskler olduğu

gibi korunmuş ve ince bir sıvayla örtülmüştür. Daha sonra yanına bir okul ve aş evi eklenmiştir.

1948 den 1958 yılına kadar Amerikan Bizans Enstitüsünün yaptığı çalışmalar sonunda mozaik ve freskolar ortaya çıkarılmıştır. Bunlar Bizans resim sanatının (14. yüzyıl) son dönemine ait en güzel örneklerdir. Kariye mozaik ve freskleri şaşırtıcı bir canlılık gösterir. Önceki dönemin yeknesak fonu burada yerini mimari motiflere ve hellenistik özellik gösteren manzaralara bırakır. Derinlik fikri figürlerin hareket ve plastik değerlerinin verilmesi, figürlerdeki uzama bu üslubun özellikleridir. Bu görünüm dış narthex de İsa'nın hayatı, iç narthex'de ise Meryem'in hayatı ile ilgili canlı, duygusal sahneler de yer alır.

Dış narthexde İsa'nın doğumu, Vali

Quirinus'un önünde nüfus sayımı, meleğin Yusuf'a görünüp Meryem'i alıp gitmesini öğütmesi, Yusuf'un uykusunda meleğin görünmesi, ekmeğin ve şarabın çoğaltılması, sağ tarafta haberci kralların İsa'nın doğumunu haber vermeleri, hastaların iyileştirilmesi, bebeklerin katli gibi sahneler vardır.

İsa ve Ataları

Nüfus sayımında Meryem

İç narthexe geçildiğinde en güzel mozaik Deisis'dir. Ortada İsa solunda Meryem, Meryem'in altında İsakios Komnenos ve İsa'nın sağında bir rahibe sekizinci Mikhael Palaiologos'un kızı görülür. Moğol prensi Abaka Han ile evlendirilmiş ve kocasının ölümünden sonra İstanbul'a dönerek rahibe olmuştur. İsa'nın mucizelerinden

körün ve kan kaybeden hastanın iyileştirilmesi ve Meryem'in hayatı ile ilgili sahnelerden Meryem'in doğumu ilk adımları, Yusuf'a duası sonucu yeşeren ve Meryem'in nişanlısı olduğunu bildiren sopanın verilmesi, Ceb-rail'in Meryem'e bir çocuğu olacağını haber vermesi, Yusuf'dan ayrılışı ve mabede örülecek örtü için yün alması

Meryem'in ölümü (Koimesis)

gibi sahneler izlenebilir. İncil'de yer almayan bu hayat hikayesi Apokriflere dayalı konulardan alınmıştır. Ana kiliseye giriş kapısı üzerinde ortada İsa sol tarafta kiliseyi onaran ve mozaiklerle süsleyen Theodoros Metokhites kilisenin maketini ona sunar şekilde gösterilmiştir. Bu bölümdeki birinci kubbede ortada İsa ve dilimler içinde

İsa'nın ecdadı, ikinci kubbede ortada Meryem, çocuk İsa ve dilimlerde Peygamberler vardır.

Esas kilisenin iç kısmında Meryem'in ölümü (Koimesis), Çocuk İsa'yı taşıyan Meryem ve bir aziz mozaığı yer alır. Pareklesion'un tamamı fresklerle süs-lüdür. Özellikle apside görülen diriliş

İsa'nın dirilişi (Anastasis)

(anastasis) sahnesi bir şahaserdir. Ayrıca onun üst kısmında yer alan son duruşma sahnesi boyutları ile dikkati çeker ve burada tüm olarak gösterilmiştir. Apsis'in alt kısmında altı aziz yer alır. Paraklesion'un sağ ve solundaki nişlerin mezar olarak yapıldığı görülür. Bunlardan güney duvarı üzerindeki ikinci niş Michael Tornikes ve karısı Eugenia aittir. Sağ ve solda böyle içleri fresklerle süslü dört niş vardır. Paraklesion kubbelerinin ortasında Meryem ve Çocuk İsa ve dilimleri içinde oniki melek tasviri görülür.

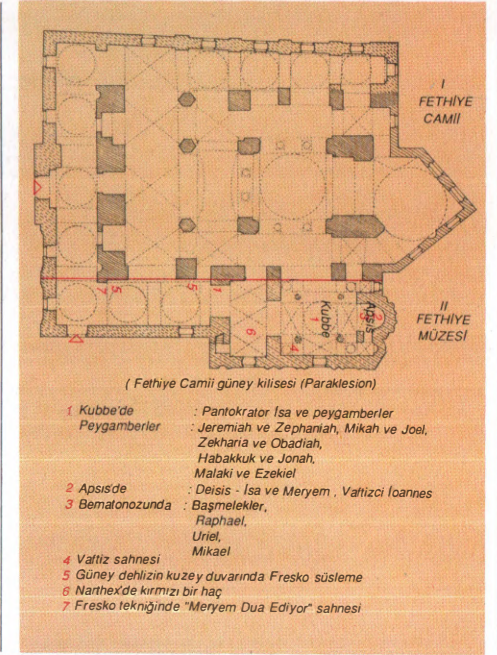

Kariye Camii 1945 yılında müzeye çevrilmiştir. Ayasofya Müzesi Müdürlüğüne bağlıdır. Fatih Edirnekapı semtinde olup Salı günleri kapalıdır.

FETHİYE MÜZESİ (PAMMAKARİSTOS)

Bizans döneminde yaptırılan Pammakaristos (pekçok mutlu) manastırının kilisesidir. Latin egemenliğinin 1261 yılında son bulmasından sonra eski bir kilisenin kalıntıları üzerinde yeniden yaptırılmış ve kuzey kilisesi Meryem'e adanmıştır. İmparator VIII. Mikhael Palaiologos (1259-1282)'un yeğeni Protostrator Mikhael Durkas Glabas Tarkhaniotes tarafından 1292-1294 yılları arasında yeni baştan onarılmıştır. 1315 yılında Mikhael Glabas ölünce dul karısı Maria Dukena kocasının hatırasına kuzey kilisesinin sağ tarafına İsa'ya adanan küçük bir ek kilise (Parakklesion) yaptırmıştır. Bina'nın bu en önemli bölümü ortasında etrafı tam kavisli ve 12 eşit dilimli, 12 penceresi olan tamburlu bir kubbe vardır. Mezar şapeli olan bu ek kilisede Maria ve Mikhael'in mezarları yer almıştır.

Pammakaristos (Fethiye) parakklesionunun dıştan görünüşü

Skarlatos, Bizantinos ve Sotiriu binanın büyük Domestikos İoannes Komnenos ve karısı Anna Dalassena tarafından yaptırıldığını yazmışlardır. O tarihte dışarı ile bağlantısı olmayan Parakklesionu bir taraftan büyük kilseden, bir yandan da üzeri tonozlu galeriden geçilmiştir. Parakklesionun

orta ve mozaikli kubbelerinden başka arka tarafında yan yana iki kubbesi daha vardır. Bütün kubbeler birbirine benzer, tamburlarındaki pencereler ikinci katı aydınlatıkları için aşağıdan görülmezler ancak bu kattan Parakklesiona bakan bir pencere boşluğu vardır. Fetihden sonra Hristiyanların

elinde kalıp kadın manastırı olarak kullanılmış 1455 yılında Havarium Kilisesinden çıkan Patrikhane buraya taşınmış ve burası 1586 yılına kadar Patrikhane olarak kalmıştır. Esas kilise dehlizli tip denilen bir mimarlık tipinin örneğidir. Burada dört paye, üç cephesi pencere duvarları taşımakta,

bunların üstüne de pencere kasnaklı ana kubbe oturmaktadır.

Bu kiliseyi Üçüncü Murat (1574-1595) bu kiliseyi camiye çevirtmiş ve o sırada yapılan Azerbaycan, Gürcistan seferlerinin anısına Fethiye adı verilmiş ve Sadrazam Sinan Paşa Fethiye Camisi-

nin batısına avlu içine bir medrese yaptırmıştır. Fethiye Camisi bir yazıta göre 1845-1846 yılında büyük bir onarım görmüş, şimdiki minarede ihtimal bu sırada yapılmıştır. Halen cami olarak kullanılan kuzey kilisesinin ilk minaresi batıdaki kapının solunda olduğu düşünülmektedir. Kuzey kilisesi cami haline getirildiğinde apsisler ve

payeler arasındaki sütunlar kaldırılmış ve kubbe karşılıklı yapılan iki Türk kemerine bindirilmiş ayrıca içerideki bölmelerin bir kısmı da Türk üslubunda payeler şekline sokulmuştur. Kaldırılan apsislerin yerine Türk mimarlık üslubunda tek kubbeli mihrap bölümü yapılmış, batı tarafından eklendiği sanılan son cemaat yeri de son-

Paraklesion iç salonu

radan kaldırılmıştır. Binaya apsidin mihrabına rastlayan kapıdan girilir. Ek kilise ve esas kiliseyi kuzey batı ve kısmen güneyden çeviren holler olmak üzere yapıda üç dönem saptamak mümkün olmaktadır. Esas kilisenin ortasında altıta mermer sütunlu bir sarnıç vardır.

Ek kilise Parekklesion kapalı Yunan haçı planlıdır. Bir narthex ve galerisi olup naos bölümü 2.30 m. çapında bir kubbe ile örtülmüştür. Yapının altında bir krypta vardır. Narthexin üstünü de pencereless iki kubbe örter. Yapının cepheless son dönem Bizans mimarlığının özelliklessini en iyi şekilde gösterir. Küçük kubbeleri, pencereli yüksek kasnakları diziler halinde kademeli ke-

merli apsis çıkıntılarını hareketli bir görünüşe sahiptir. Taş ve tuğla dizilerinin tertip ve şekilleri de güney cephesini renkli süslü ve dışa açılan canlı bir görünüm vermiştir. Bu cepheyi süsleyen tuğla harflerden bir yazı şeridi ile şair Philes'in bir şiirinin bulunduğu mermer bir silme dikkat çekicidir.

Fethiye camisini çeviren dış holler 1315 yılından sonra yapılmış olmalıdır. Bu hollerin görüntüleri sade olup fazla bir özellik göstermemektedir.

Ek kilise (Parekklesion)nin kubbe ve

İsa ve Oniki Tevrat peygamber

duvarları 14. yüzyılın güzel mozaikleri ile süslüdür. Apsiste İsa, Meryem ve Yahya'dan oluşan Deissis kubbede ortada İsa, kubbenin iç dilimlerinde 12 Tevrat Peygamberi, tonozlarda Azizler ve Vaftiz sahnesi temsil edilmiştir. Bu mozaiklerde son dönem Bizans resim sanatı üslubu kendini gösterir.

1938-1940 yılında büyük ölçüde onarıma başlanmış, bina müzeler yönetimine geçtikten sonra Amerikan Bizans Enstitüsü 1949 yılında mozaik araştırması ve restorasyon çalışmalarına başlamıştır.

Fethiye Müzesi Ayasofya Müzesine bağlı olup Fatih-Çarşamba semtindedir.

TEKFUR SARAYI

İstanbul'da Edirnekapi ile Haliç arasında karasurlarına bitişik olarak inşa edilen bina, Bizans döneminden zamanımıza kadar ulaşmış bir saray yapısıdır. Tekfur Sarayı bu adı Erken Osmanlı devrinde, Bizans imparatorları ve derebeyleri için kullanılan bir terimden almıştır. 16. yüzyılda yabancılar genellikle Konstantin Sarayı, daha sonraları da Porphyrogenetos Sarayı derlerdi. bazı Bizans kaynaklarının "Porphyrogenetos evi" olarak adlandırdıkları yer de muhtemelen burası olmalıdır. Bizans imparatorlarının 12. yüzyıldan itibaren yaşadıkları Blakhernai Sarayı kompleksinin en güneyde ve en yüksekteki bir parçası olarak inşa edilen Tekfur Sarayı'nın hangi tarihte ve kim tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmez.

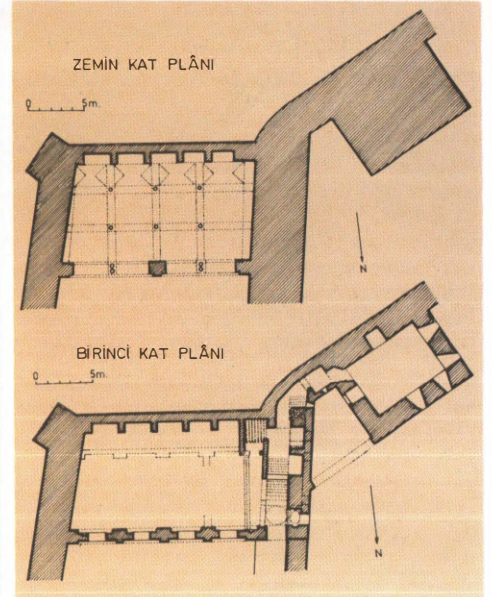
Tekfur Sarayındaki mimari süslemeleri

13. ve 14. yüzyıllara ait olduğunu ileri süren araştırmacılar, Sarayın imparator Mikhael VIII (1259-1282)'in oğlu Konstantinos Porphyrogenetos için yaptırmış olabileceğini ileri sürerler. Ayrıca imparator Manuel I (1143-1180) in ilk karısı Alman asıllı Eirene'nin isteği üzerine yaptırdığı "Alman Prensesin evi" denilen ve eski kaynaklarda, pencerelerinden deniz, surlar dışındaki arazi ve şehre hakim manzara görülen ve Yüksek saray olarak tanımlanan sarayın Tekfur Sarayına uygun olduğu sanılmaktadır. Eğer bu görüş doğru ise sarayın eski bir binanın temelleri üzerine 12. yüzyılın ortalarında inşa edildiği ve 1261 Latin istilasından sonra da önemli ölçüde onarım gördüğü anlaşılmaktadır.

İstanbul'un 1453 tarihinde fethinden sonra Tekfur Sarayı çeşitli amaçlar için kullanılmıştır. İlk yıllarda ne amaçla kullanıldığı bilinmemekle birlikte, 18. yüzyılda saray yakınında kurulan çini imalathanelerinde üretilen çiniler,

Türk çini sanatında "Tekfur Saray Çinileri" olarak ayrı bir yer tutmaktadır. 19. yüzyılda burada bir şişehane açılmış, aynı yüzyılda Musevilerin toplu oturdukları sosyal mesken olan Tekfur Sarayı 20. Yüzyıl başlarında bir harabe görünümündeydi. 1955-1970 yılları arasında yapılan onarımlarla yapının ayakta kalması sağlanmıştır.

Bizans imparator saraylarından zamanımıza kadar ayakta kalmış bir örneği olan Tekfur Sarayı, eski bir sur duvarıyla Theodosius surları arasına inşa edilmiş üç katlı bir yapıdır. Sarayın en alt katı, ikiz olarak düzenlenmiş dört kemerle önündeki avluya açılan 17 metre uzunlukta bir bodrumdur. Buranın daha önce iki dizi sütunla herbiri tonozlu 12 bölüme ayrıldığı kalıntılardan anlaşılmaktadır. Bu bodrumun üzerindeki birinci kat avluya bakan kemerli pencerelerden ışık almaktadır. Büyük kemerler içinde olan bu pencerelerin iç taraflarında iki yanlarda taş raflara sahip

niş biçiminde dolaplar bulunmaktadır. Muhtemelen yan taraftaki bir rampa ile çıkılan en üst katın dört duvarında

da pencereler vardır. Sarayın en önemli bölümü olan bu kat, 24 x 11 metre ölçülerinde olup ahşap bir döşemesi olduğu tahmin edilmektedir. Bu kattan Eyüp sırtları, Haliç ve karşı sırtlarla şehrin büyük bir bölümüne hakim bir manzara vardır. Yine bu katta güneye bakan cephenin ortasındaki tek kişilik çıkma bir ibadet yeri idi. Sarayın kiremit örtülü çifte meyilli bir çatıyla kapatılmış olduğu tahmin edilmektedir.

Tekfur Sarayının şehre bakan güney cephesi kesme taştan yapılmış olup hiçbir süslemeye yer verilmemiştir. Avluya bakan cephe ise bütünüyle işlenmiş ve bezenmiştir. İki katı ayıran firiz ile kemer aralarındaki üçgen alanlar taş ve tuğlaların oluşturduğu uyumlu geometrik motiflerle süslüdür. Bu çeşit taş ve tuğla süsleme, Bizans mimarisinde 10. ve 11. yüzyıllarda başlamakla beraber 13. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmıştır.

Tekfur Sarayı İstanbul'da Bizans çağına ait en önemli eserlerden biri olduğu kadar, ayakta kalmış Bizans sivil mimarlık örneği olarak da özel bir yere sahiptir.

Ayasofya Müzesi Müdürlüğüne bağlı olan Tekfur Sarayı, Müdürlüğün izniyle gezilebilir.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

Özgönül Aksoy, *Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri üzerine bir inceleme*, İstanbul, 1968

Mimar Kemal Altan, *Ayasofya Etrafındaki Türk Sanatı Ekleri*, Arkitekt 1935, 264-267

Edmond de Amicis, *İstanbul*
Çev. Beynun Akyavaş, Ankara 1986.

Ali Sami Boyar, *Hagia Sophia İstanbul* 1949

Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Cilt I
(İsmet Parmaksızoğlu)

Hans Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, Çev. Yaşar Önen, Ank. 1987

Feridun Dirimtekin, *Ayasofya Kılavuzu*, İstanbul 1966

Feridun Dirimtekin, *Ayasofya'nın Bronz Kapıları*, Ayasofya Müzesi Yılığ 1st. 1961

Feridun Dirimtekin, *Ayasofya (Osmanlı Devri) maddesi*, İstanbul Ansiklopedisi 2.Baskı III (1960) 1445-1448, 1459-1461.

Afif Erzen, *İstanbul Şehrinin Kuruluşu ve İsimleri*, T.T.K. Belleten Ankara 1964

Semavi Eyice, *Ayasofya 1,2,3*, Yapı Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri İstanbul, 1984, 1986

Semavi Eyice, *Ayasofya Horologion'u ve Muvakkithanesi* "Ayasofya Müzesi Yılığ" IX (1983) 12-24

Semavi Eyice, *Fossati, Caspere ve Giuseppe*, İstanbul Ansiklopedisi, XI, 5818-5823

Semavi Eyice, *İmrahor İlyas Bey Camii*, İlg 1982 sayı 33, 28-31

Semavi Eyice, *Tekfur Sarayı*, İlg 1981 Sayı 32, 34-37

Semavi Eyice, *İstanbul minareleri*, Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, İstanbul 1963

G. Fossati, *Ayasofya Constantipople*, As recently restored by order of H.M. the Sultan Abdul-Medjid, London 1852

Theophile Gautier, *İstanbul*

A.Graber, *La Peinture Byzantine*, Geneve 1953, 91-107

Ayvanşaray Hafız Hüseyin, *Camilerimiz Ansiklopedisi* Cilt I İstanbul 1987

R.Janin, *La geographie ecclesiastique de L'empire Byzantin Les eglises et les monasteres*, Paris 1969, 2. baskı 455-470

Lord Kinross, *Hagia Sophia*, New York 1972

Ahmet Küçükalfalı, *Ayasofya Kütüphanesi* İlg 1983 sayı 37 - 13-17

Rowland J. Mainstone, *Hagia Sophia Architecture, Structure and Liturgy of Justinianus Great Church*, London 1988

E.Mamboury, *Topographi de Sainte Sophie*, "Studi bizantini e Eollenici" VI, 2 (1940) 197-209

Cyril Mango, *Byzantine Architecture*, New York 1976

Cyril Mango, *Mosaics of St. Sophie at İstanbul*, New York 1962

Afif Müfit Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara 1963

Urs Peschlow, *Die Irenenkirche in İstanbul*, Tübingen 1977

Prokopius, *Die Aedif II*, A.V. Millingen Byzan Constantinople, London MCMVI

Muzaffer Ramazanoğlu, *Die Baugeschichte der Sophienkirche Justinians* "Atti del VIII. Congressi Int di Studi Bizantini" 224-231

Ahmet Refik, XVI. Asırda İstanbul Hayatı, İstanbul 1933 W. Salzenberg Altchristliche Baudenkmale von Constantinopel vom V. bis XII. Jahrhundert, Berlin 1854

A.M. Schneider, *Die Hagia Sophia zu Konstantinopel*, Berlin 1939

Sezer Tansuğ, *Ayasofya ve Osmanlı Ekleri*, "Ayasofya Müzesi Yılığ" 8 (1969) 57-59

Muhammed El-Tonei, *İbri Batuta Seyahatnamesi*, Cilt I, İstanbul

Sabahattin Türkoğlu, *Ayasofya Skvophylakion'u* Kazısı, Ayasofya Müzesi Yılığ, 9, (1983) 25-35

R.Van Nice, *Saint Sophia in İstanbul*, An architectural surrey, Washington tz. (1966)

Erdem Yücel, *Ayasofya Çalışmaları ve Yapılan Onarımlar*, "Ayasofya Müzesi Yılığ" 11 (1990, 157-167)

T.H. Wittemore, *A Great mosaic painting in Ayasofya İstanbul*, "La Turquie Kemaliste" 20 (Ankara 1937) 2-10

T.H. Wittemore, *Ayasofya Mozaikleri*, Halil Edhem Hatıra Kitabı, Ankara 1947, I, 199-200

Labarte, J. *Le Palais Imperial de Constantinople* Paris, 1891

Rice, D.T., "On the dato of the Byzantine Emperors in Constantinople", Hellenika-Athens, 1965

Werner, J. - Yücel E., "Bizans İmparatorluk Sarayının Mozaiklerine ilişkin Avusturya Türkiye restorasyon çalışmaları" Ayasofya Müzesi Yılığ, İstanbul, 1985

Reşad Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi* C. II. 1st. 1960

Alphonse de Lamartine, *İstanbul Yazıları*, 1st. 1971

Evliya Çelebi *Seyahatnamesi* (Çev. Reşat Ekrem Koçu) C. I.

Von Tietz "Türkiye" 1833 anıları, 1st. Kitaplığı Yayınları

Hatay Museum - Dönmez Ofset Ank. 1989

DÖNMEZ OFFSET MÜZE ESERLERİ TURİSTİK YAYINLARI

DÖNMEZ YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Tarafından Gerçekleştirilen Eserler

*** ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ**

Yazarı : Uzmanlar Grubu
Türkçe, İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca, Japonca

**** AYASOFYA**

AYA İRİNİ - MOZAİK MÜZESİ - İMRAHOR ANITI
KARIYE MÜZESİ - FETHİYE MÜZESİ - TEKFUL SARAYI
MÜZELERİ REHBERİ

Yazarı : Uzmanlar Grubu
Türkçe, İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca baskıda

BODRUM - ANTİK HALIKARNASSOS

Yazarı : Oğuz ALPÖZEN
Türkçe, İngilizce, Almanca, Fransızca

*** BURSA**

Yazarı : Salih KÜTÜK, Bengi ÇORUM
Türkçe, İngilizce, Almanca, Fransızca

*** GAZİANTEP MÜZELERİ**

Yazarı : Uzmanlar Grubu
Türkçe, İngilizce, Almanca

HATAY MÜZESİ ve ÇEVRESİ

Yazarı : Uzmanlar Grubu
İngilizce, Almanca, (Türkçe, Fransızca baskıda)

KAPADOKYA

Yazarı : Muzaffer BOZ
Türkçe, İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca

KONYA REHBERİ

Yazarı : Mehmet ÖNDER
Türkçe, İngilizce, Almanca, Fransızca, (İtalyanca baskıda)

MEVLÂNA - MESNEVİ'DEN HİKAYELER

Yazarı : Mehmet ÖNDER
Türkçe

*** SİNOP**

Yazarı : Uzmanlar Grubu
Türkçe, İngilizce, Almanca

*** İlgili "Müze Derneği"nden Temin Edilebilir.**

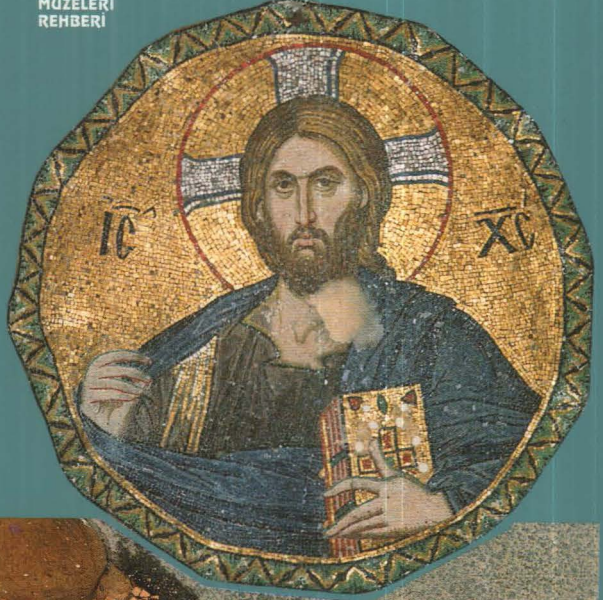
**** Metin : H. Veli YENİSOĞANCI tarafından hazırlanmıştır.**

Metnin Telif Hakkı Saklıdır.

AYASOFYA

ve AYA İRİNİ
MOZAİK MÜZESİ
İBRAHİM ANITI
KARIYE MÜZESİ
FETHİYE MÜZESİ
TEKFUR SARAYI

MÜZELERİ
REHBERİ

ISBN 975-387-042-6

6000007L
K.D.Y. DAHİL